

ZDRAVKO LUČIĆ

KLASIČNI PRAVNI TEKSTOVI

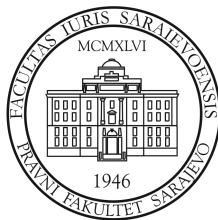
Priručnik

ZDRAVKO LUČIĆ

KLASIČNI PRAVNI TEKSTOVI

Priručnik

Sarajevo, 2021.

Autor
Zdravko Lučić

Naslov
Klasični pravni tekstovi – priručnik

Izdavač
Univerzitet u Sarajevu – Pravni fakultet

Za izdavača
Zinka Grbo, dekanica

Recenzentice
Mirela Šarac, Emilija Stanković

DTP
Narcis Pozderac, TDP Sarajevo

2021.

Elektronsko izdanje

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo

340.1(035)

LUČIĆ, Zdravko

Klasični pravni tekstovi [Elektronski izvor] : priručnik / Zdravko Lučić. - El. knjiga. -
Sarajevo : Pravni fakultet Univerziteta, 2021

Način pristupa (URL): <https://www.pfsa.unsa.ba/pf/biblioteka/e-izdavastvo/>. - Nasl. s nasl. -
Opis izvora dana: 21. 12. 2021. - Bibliografija: str. 167-168.

ISBN 978-9958-14-039-6
COBISS.BH-ID 46885894

SADRŽAJ

Predgovor	4
Klasična rimska pravna nauka i njene metode	7
Pravo i pravednost	21
Stvarno pravo	29
Posjed (possessio)	
Vlasništvo (dominium)	
Obvezno pravo	99
Konsenzualni ugovori – kupoprodaja	121
Locatio conductio	132
Ugovor o nalogu (mandatum)	139
Kvazikontrakti (negotiorum gestio)	146
Neosnovano obogaćenje (conditiones sine causa)	151
Krađa (furtum)	153
Prevara (dolus)	164
Prikrata vjerovnika (alienatio in fraudem creditorum)	165
Kvazidelikti (obligationes quasi ex delicto)	166
Bibliografija	167

PREDGOVOR

Prelaskom na bolonjski sistem studiranja nužno je došlo i do neophodnih izmjena nastavnih planova i programa predmeta na pravnim studijama. Generalno je zauzeto stanovište da u profiliranju koncepta obrazovanja budućih pravnika treba povećati broj i obim tzv. izbornih predmeta. U tom pogledu je Katedra za historiju prava i komparativno pravo za grupu predmeta iz rimskog prava uvela dva izborna predmeta – Klasični pravni tekstovi I i Klasični pravni tekstovi II. Ova orijentacija bila je posljedica saznanja da u dosadašnjem studiju, usljed smanjenog broja časova, nedostaje vremena za verifikaciju praktičnih saznanja i vještina studenata kroz konstruktivne analize izvornog materijala rimskog tradicijskog kruga.

U okviru predmeta Klasični pravni tekstovi I obrađuje se materija izvora prava, statusnog, porodičnog i stvarnog prava, a u sklopu predmeta Klasični pravni tekstovi II prezentira se problematika iz obveznog prava i rimskog sudskog postupka. U fokusu je svakako materija privatnog prava iz vremena klasične rimske jurisprudencije. Pretpostavka uključivanja studenata u nastavne oblike na ovim predmetima jest dobro poznavanje literature korištene u okviru predmeta Institucije rimskog prava.

Ovom knjigom želi se pružiti pomoć studentima na početku njihovog pravnog obrazovanja kako bi spoznali romanističke fundamente evropskog privatnog prava. Kroz didaktičke metode studentima se pokušavaju prezentirati elementarna saznanja i pravnički ugao gledanja na osnovne institute tretiranih područja pravnog reguliranja. Kratkim analizama izvornog materijala neophodno je studentima približiti svestranost i genijalnost rimske kazuistike sa svim njenim osobenostima sekulariziranog racionaliteta. Rimski pravni tekstovi odlikuju se sposobnošću da sa što manje riječi iskažu maksimum pravnog sadržaja, i kao takvi su kako kulturno-historijski tako i pravnički ostali interesantni sve do danas. Klasični pravni tekstovi su remek-djela pravničkog rezoniranja. Saznajni proces sastoji se u uočavanju osnovnih i temeljnih jurističkih

metoda kroz prepoznavanje pravnih sadržaja u mnoštvu kazuističkog materijala. Rimski pravници bili su pravници praktičari – kazuisti. Njihov stvaralački pravnički genij uspijevaio je prepoznati problemska pravna pitanja i ponuditi sistemsku pravna rješenja. Oni su pri tome izgradili specifične pravničke forme mišljenja i metode znanstvene pravničke stvaralačke energije stvaranja sadržajnih modela i njihovih konkretno primjenjivih rješenja. Osnovni cilj ovog udžbenika je studente postaviti u aktivni sazajni angažman putem mnogobrojnih konkretnih pravnih slučajeva i njihove egzegeze, izvršiti kontrolu stečenih saznanja s predavanja, vježbi, eseja, seminarskih radova i konstruktivnih konsultacija. Naravno da se ova knjiga preporučuje kao upotrebno didaktičko sredstvo u izvođenju spomenutih oblika nastave. Didaktički cilj je stvaranje više prostora za rimsko pravno mišljenje, osobnosti pravne tehnike i shvatanje uloge prava. Rimski pravni fenomen je pravnohistorijski eksperiment s mnoštvom didaktičkih metodoloških informacija o odnosu prava i društva. Rimski kazuistička pravna vještina je trajna vrijednost evropske i svjetske tradicije. Način rada rimskih pravnika nije izgubio na svojoj recennoj aktualnosti. Kod budućih pravnika treba razvijati svijest o neophodnosti harmoniziranja neusklađenih pravnih rješenja, stalnoj potrebi dogradnje postojećeg pravnog sistema uz neophodnu pouku koju nam daje pravna historija da nikada ne treba precjenjivati značaj postojećih pravnih oblika i normi. Na osnovu obrade izabranih tekstova rimskih klasičnih pravnika, studenti trebaju izgrađivati elementarne pravničke figure i obogatiti svoj misaoni aparat modelima pravnih pretpostavki. Ova knjiga treba poslužiti kao sredstvo za upoznavanje i misaono uvježbavanje kategorija pravednosti u primjeni prava i interpretaciji pravnih normi. Moderni edukacioni nazori stavljaju težište na egzemplarni način studiranja. Na ovaj način studenti će spoznati jasnoću i jednostavnost pravničkog definiranja, kreativnost i bogatstvo ideja u pravu kao društvenom fenomenu, a ta saznanja trebala bi biti njihovo osnovno sredstvo u praktičnoj odbojnosti prema sve više rastućoj hipertrofiji pravnog normiranja nekritičnog pravnog pozitivizma. Neophodno je kontinuirano razvijati saznanja o naučnim determinantama jurisprudencije kao posebnog izvora prava. Izbor izvornih pravnih tekstova ograničava se na najvažnije pravne institute iz pojedinih pravnih oblasti.

Nadamo se da će ova knjiga doprijeti i do šireg čitalačkog kruga, da se neće ograničiti samo na primjenu od strane studenata, već da će biti konsultirana i od pravnika u praksi, odvjetnika i svih onih koji u našem društvu posvećuju pažnju fenomenu prava. Na taj način bi se samo potvrdila općeprihvaćena

ocjena da je rimski izvorni materijal najbolje polje pravnčkog laboratorijskog angažmana.

Ovim putem želim izraziti veliku zahvalnost recenzenticama ovog udžbenika prof. dr. Mireli Šarac i prof. dr. Emiliji Stanković, svom asistentu mr. Mirzi Hebibu na stalnoj stvaralačkoj komunikaciji i mr. Mireli Rožajac-Zulčić na pomoći u jezičkom i digitalno- tehničkom pogledu, kao i rukovodstvu Pravnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, koje je pružilo potporu za njegov nastanak.

Sarajevo, 2021. godine

Prof. dr. Zdravko Lučić

KLASIČNA RIMSKA PRAVNA NAUKA I NJENE METODE

Politička i socijalna stvarnost antičkog rimskog imperija i njegovo tisućugodišnje egzistiranje, ostavili su historijske tragove u svjetskoj i evropskoj povijesti. Rimsko pravo se razvilo do granica univerzalnog ekumenskog pravnog poretka. Djelatnost rimskih pravnikâ kroz poznate oblike *agere* – izbor odgovarajućih tužbenih formula, *cavere* – sklapanje pravnih poslova i mnogo značajnije *respondere* – kao davanje pravničkih mišljenja o postavljenim konkretnim spornim pravnim problemima procesnim strankama, pretoru ili izabranom sudiji, kao praktična djelatnost bila je osnova za izgradnju osobenih pravnih pretpostavki, pojmova i principa, koji su sve do danas temeljni supstrat evropskog pravnog uređenja – D.1, 1, 49 “(...) *sed qui fiduciam studiorum suorum habebant, consulentibus respondebat : neque response utique signata dabant, sed plerumque iudicibus ipsi scribebant, aut testabantur qui illos consulebant (...)*” (Stein, 2007, str. 126). Ponovno otkriće Digesta u Bolonji predstavlja moment embrionalnog razvoja evropske pravne znanosti. Bolonjska pravna škola je imala svoju inspiraciju u rimskoj klasičnoj jurisprudenciji. Kroz njeno sistematizirano proučavanje došlo se do spoznaje da rimsko pravo u svojoj pravnoj esenciji predstavlja složenu paradigmu internacionalnog pravnog pluralizma. Na osnovu sadržajnog pluraliteta rimskog prava postizan je unutrašnji homogenitet cjelokupnog rimskog uređenja (Kunkel, 1969, str. 89). Recepcija rimskog prava je u prvoj liniji bila recepcija rimske jurisprudencije. Mnoge norme evropskih zakonskih kodeksa iz oblasti obveznopravnih pitanja, duga i odgovornosti nisu ništa drugo do kodificirana *bona fides* rimskog klasičnog pravničkog prava.

Kazuistička orijentacija rimskih pravnikâ na rješavanje pojedinačnih slučajeva i pojedinačnih problema temeljila se na primjeni antičke grčke znanstvene metodologije (Lučić, 2006, str. 146). Sačinjavanje tužbenih formula u pismenoj formi kao osobenih uputa izabranom sudiji nije imalo za cilj samo primjenu postojećih zakonski rješenja, već prije svega dopunu i korigiranje

starog *ius civile* u smislu odgovaranja na potrebe sve ubrzanijeg i složenijeg pravnog prometa kroz prizmu refleksija primjenjivosti individualizirane pravednosti. Uzorci mogućih formula iz pretorskog edikta rezultat su stvaralaštva jurisprudencije. Svakako da postoji njen veliki utjecaj na razvijanje motorike pretorske jurisdikcije. Stvaranje jedne visoko diferencirane pismene tužbene formule zahtijevalo je umjetničku kreativnost pozicioniranja *demonstratio* i *intentio*, ugradnju arbitrarnih klauzula, *exceptiones* i *praescriptiones*, izgradnju jurističke pozicije za primjenu fikticijskih formula za pravno slične situacije, oštro izoliranje dejstvjućih pretpostavki kako bi se polučio željeni pravni rezultat. Interpretacija zakonskih rješenja, poslovnih običaja i tužbenih formula također je rezultat jurističkih misaonih procesa. Odluke rimskih pravnika karakterizira misaona elegancija, unutrašnja kreativna sloboda i konkretizirajući pravni razumski rezon. Te sposobnosti Ciceron je često označavao terminom *ars*.

Rimska jurisprudencija otkrila je značaj autonomnog misaonog procesa objektiviziranja i neutraliziranja socijalnih konflikata, kojima u osnovi stoji skriveno pravno pitanje. Na taj način je pravno mišljenje dobilo svoju autonomnost nasuprot religijskih, moralističkih i političkih ideologija. Kao nositelji izgradnje tog misaonog procesa pojavljuju se učeni pravници s težnjom izjednačavanja formalnih pravnih pravila i slobodnog rješavanja konkretnih slučajeva prema principima osobene praktične pravičnosti. U D. 50, 17, 90 rimski pravnik Paul istječe: “*In omnibus quidem, maxime tamen in iure aequitas spectanda est.*” Pravnička mišljenja je Papinijan označavao kao *auctoritas prudentium* – D.1, 1, 7 pr. naglašavajući njihovu pravnu obvezatnost kao poseban izvora prava – *Ius autem civile est, quod ex legibus, plebis seitis, senatus consultis, decretum principium, auctoritate prudentium venit.* Kazuistička praksa je praktična rutina rimskih pravnika da na osnovu ranijih vježbi u kontekstu pravednosti isti sadržaj obrade i odluče na isti ili sličan način. Zadatak pravničkih responsa nije bio davanje nekih općih pravnih pogleda, već rješavanje konkretnog konfliktnog pravnog slučaja (Honsell, 1997, str. 214). Ona su imala javni autoritet s podlogom osobnog i stručnog autoriteta samog respondententa i nisu imala za cilj stvaranje povoljnijih pravnih pozicija pojedinih strana u sporu.

Za rimsku pravnu vještinu od velikog je značaja stavljanje argumenta u centar svojih interesiranja. Problematiziranje konkretne životne situacije te formiranje pojedinačnog slučaja bilo je polazna osnova za otvaranje postupka njegove

znanstvene obrade – *quaestio*. Prije svega je pred pravnikom osnovni problem pokušati izgraditi pravnu kvalifikaciju spornog slučaja kroz adekvatan termin i na taj način otvoriti put diskurzivnom rješenju – J. Inst. 1, 2, 8 – *Nam antiquitus institutum erat, ut essent qui iura publice interpretarentur, quibus a Caesare ius respondendi datum est, qui iurisconsulti appellabantur. Quorum omnium sententiae et opiniones eam auctoritatem tenant, ut iudici recedere a response eorum non liceat, ut es constitutum*. Na scenu stupa pravnički *rationes decidendi* koji, rješavajući konkretni problem, uzima u obzir slične i suprotne pravne situacije i njihov odnos prema neposrednom interesu praktičnog poslovnog interesa. Metode pravnog stvaranja su mnogostruke (Apathy, Klingenberg & Stiegler, 1998, str. 142). Kazuistički pristup podrazumijeva pri odlučivanju o konkretnom pravnom problemu njegovo prvotno upoređivanje s nekim sličnim već tretiranim slučajem i putem *ratio distinguendi* eventualno postojeće bitne različitosti problemskih pravnih situacija. Radi se o jednom induktivnom načinu zaključivanja, koji polazi od konkretnog ka općem. Putem *ratio decidendi* vrši se komparacija dva konkretna pravna slučaja. Naročito se istječe iskazana sposobnost kvantifikacije činjeničnih argumenata, misaono dubinsko sagledavanje najsitnijih pravnih detalja sa aspekta horizonta univerzalnih vrijednosti. Nakon toga se pristupa grupiranju više slučajeva u posebne generičke kategorije. Na taj način postiže se klasifikacija činjeničnog materijala i njegovo približavanje kategorizaciji prema postojećim pravnim pogledima, pro čemu se uvijek uočavaju eventualne pravne specifičnosti. Tako se izgrađuje kontinuirana linija organskog razvoja prava. Poseban akcenat stavlja se na primjenu diferencirajućih kriterija kako bi se izbjegle opasnosti pogrešnih uopćavanja.

Jurisprudencija kroz osobeni profesionalni misaoni proces, a na osnovu upoređivanja različitih zakonskih agregatnih modusa, tipova pravnih poslova, tužbenih formula i aktualnih mišljenja pojedinih pravnika, s različitim stupnjem uopćavanja, iz postojećih instituta i preskriptivnih pravila kristalizira rješenje novog problema. Postupak problematiziranja spornih situacija je impuls za spoznajne interese koji dovode do rezultata stvaranja koherentne strukture praktično-preskriptivnih pravila i općenitijih pravnih maksima. Prvobitno nastale *regula iuris* su respektirane kao *ius*, a pravnici su ih se u principu pridržavali uz mogućnost postavljanja kroz distinkcije i limitacije određenih ograničavajućih domena u njihovoj primjeni. Ona su predstavljala osebujna sredstva pravničke interpretacije. Načini rada regularne jurisprudencije će postati najvažnijim dijelom kasnijih jurističkih metodologija. Tvorenje pravnih

pojmovna je za svoju ishodišnu osnovu uzimalo *ratio legis*. Dijalektičke logičke metode pomoću principijelnih sredstava podjele različitih sadržaja omogućavale su sistematsko uređivanje iskustvenih pravničkih oblasti u jedan logičko stupnjevani mehanizam općih pravnih pretpostavki.

Justinijan je u svojim Digestama – D. 50, 17, 1–211 pod posebnim titulom *de diversis regulis iuris antiqui* predstavio i od zaborava otrgnuo najveći broj rimskih pravnih principa. Pravne regule u sažetom obliku doprinose olakšavanju razumijevanja nekog pravnog načela. Tu se nalazi neiscrpni glosar najznačajnijih pravno-tehničkih termina. Rimsko pravo je najbogatija zbirka pojedinačnih slučajeva primjene osnovnih pravnih pravila stvorenih misaonim radom mnogih generacija rimskih pravnika – D. 1, 1, 10,2 – “*Iurisprudentia est divinarum atque humanarum rerum notitia, iusti atque iniusti scientia*”. Oni su stvorili pregnantni rimski pravni jezik, izražajne tehnike i juristički način razmišljanja. Na taj način je juristički genij oslonjen na retorske osnove dovodio do socijalnog konsenzusa. Pravničko utemeljenje pojedinih rješenja naslanjalo se na logičke i gramatičke argumente. Pozivanje na logiku, pravne pojmove, funkciju silogizma ili jurističke konstrukcije dovodili su do izgrađivanja apodiktične istine i vjerodostojnosti postavljene argumentacije. Ovako stvoreno pravničko pravo odlikovalo se višeslojnom kompleksnošću. To je bio osobeni metodološki pozitivistički pristup izgradnji rimske pravne nauke.

Supstrat na kojem se izgrađivala rimska jurisprudencija činilo je mnoštvo objavljenih pravničkih mišljenja – *responsa*, ranije odluke o istoj materiji – *res similiter iudicatae* i upotrebljavane forme zaključenja pravnih poslova – *cautiones*. Rimski pravници su nazivani *iuris prudentes* ili poznavaoци prava, a u svom radu primjenjivali su princip *des mihi factum, dabo tibi ius*. U stvaralačkoj konstelaciji norme i slučaja, kodifikacije i kazuistike, zakona i pravničkog prava rimska jurisprudencija je uvijek bila na strani druge alternative. Pravnička *responsa* kao *auctoritas prudentium* zauzimaju posebno mjesto u krugu izvora prava. Atraktivitet rimskih *responsa* poima se iz njihovog posmatranja kao osobenih oblika stvaralačkog jedinstva intuicije i stvarne logike (Mayer-Maly, 1999, str. 2).

Tome je bio prilagođen i tadašnji obrazovni sistem. Rimski pravници su bili u doticaju s različitim filozofskim pravcima i posebnu pažnju su obraćali na njihova ontološka, teorijsko-retorska i gramatička učenja (Dulckeit, Schwarz & Waldstein, 1995, str. 65). Rimska pravna izobrazba je započinjala praktičnim

asistencijama – *audire, disputatio*. Osobeni odnos povjerenja između učitelja i učenika bio je glavni oslonac dugotrajne nastavno-obrazovne tradicije. Nastavi obrade pravnog materijala i eventualnog postavljanja teorijskih pitanja prethodila je prethodna samostalna obrada pojedinih pravničkih djela od strane učenika. Tek kasnije bi uslijedila upotreba pravnih pojmova i njihovo dovođenje u unutrašnji koherentni sistem. Zbirke pravničkih responderajućih mišljenja pretežno su bile namijenjene pravnoj obuci, uvođenju slušalaca u elementarne pravne probleme i razvijanju kriterija uočavanja konkretne cjelishodnosti (Wieacker, 1961, str. 76).

Pravila ponašanja nisu izvođena logičkom dedukcijom iz nekih aksiomena i općenitih principa. Rimski pravni pojmovi nisu nastajali kroz logična uopćavanja pogleda na neku ideju, već kroz redukciju i koncentraciju prirodnog činjeničnog supstrata. Rimski *iurisperiti* su pravne pojmove stvarali na osnovu svoje ingeniozne sposobnosti izoliranja pravnog sadržaja iz kompleksne socijalne stvarnosti. Upravo ta sposobnost predstavlja korijene rimske pravničke umjetnosti – D. 1,1,13 “(...) *post hoc dein de auctorum successione dicemus, quod constare non potest ius nisi sit aliquis iuris peritus, per quem possit cottidie in melius produci*”. Tako poznate pravne figure *imperium, obligatio, condicio* nisu neki opći pojmovi, već oštro definirani elementi pravničkog supstrata u socijalnom okruženju. Za njihovo stvaralačko markiranje bila je neophodna velika sposobnost pravničke koncentracije. Rimsku pravnu samosvijest se temeljila na snažnoj etičkoj dinamici (Kaser, 1950, str. 86). Primjer pravilnog dimenzioniranja određene društvene pozicije i njene systemske integritanosti u društvu najbolje možemo vidjeti na historijatu ustanove *patria potestas*, koja je kao temeljni pojam rimskog statusnog i obiteljskog prava postala polazna tačka za stvaranje pojma privatnog prava vlasništva i nasljednog prava. Na osnovama retorskog fenomena pravičnosti – *aequitas*, rimski pravnici su načelo *bona fides* inkorporirali u sadržaje najvažnijih poslova pravnog prometa i u vodeće principe poslovnih odnosa svog vremena.

Znanstvene teorije su se razvile iz grčke i helenističke filozofije pravednosti, koja je na taj način dala odlučujući doprinos izgradnji evropske pravne znanosti. Metodološke postavke ove znanosti su predstavljene u potrebi posmatranja pojedinačnih događanja i njihovog teorijskog strukturiranja u kontekst koherentnog i efikasnog pravnog sistema. Prenosjenje dijalektike na rimsku jurisprudenciju je imalo najveći značaj za razvoj pravne znanosti. Tek kroz dijalektiku rimska jurisprudencija dobija potpunu logičnu koherentnost,

jedinstvo, preglednost i osjećaj prefinjenosti. Doticaj s grčkom znanosti, prije svega s disciplinama retorike i filozofije, omogućio je rimskim pravnicima da pri pojmovnoj analizi i sintezi, upotrebom dijalektičkih metodoloških postupaka, u punoj mjeri izdvoje relevantne pravne sadržaje i na samo njima osoben način ih međusobno povezuju (Wieacker, 1988, str. 132). Susret rimskih pravnikâ sa zahtjevima i metodima grčke znanstvene teorije i sadržajima pojedinih helenističkih znanosti na temelju bogatog konkretnog pravničkog materijala omogućio je duhovnu organizaciju rimske pravne znanosti.

Ovdje prije svega treba naglasiti utjecaje dijalektike sa njenom odlučujućom inicirajućom ulogom, filozofske i socijalne stoičke etike, ontologije, stoičke logike izgovora, filologije i sudske retorike. Iz samih pravnih isprava, zakonskih propisa i formulara pravnog saobraćaja je samo pravna znanost mogla prodrijeti u samu suštinu pravnog odnosa – D. 1,11 “...*nec minus ius recte appellatur in civitate nostra ius honorarium.praetor quoque ius reddere dicitur etiam cum iniq̄ue decemit...*” Spoznajni procesi se oslanjaju na spoznato iskustvo u kojem se induktivnom metodom pokušavaju pronaći zajednički elementi i zajedničke osnove posmatranog pravnog fenomena (Paulus, 1989, str. 26). Ontički identitet pojedine pravne prosudbe i odluke se postiže aktom intuicije. Ona se naslanja na dubinska matematička i topičko-logička pravila. U normativna pravila transformiraju se preskriptivne definicije i pojmovi kao rezultat logičke prosudbe sadržaja pojma *ius*. Naravno da je pravnički misaoni postupak morao biti strogo logički discipliniran. Metode logičnog zaključivanja, tehnike sastavljanja procesnih formula i komplicirani proces pravničkog rezoniranja su bili mehanizmi unošenja strukturnog modusa istovremene egzistencije starih formalističkih civilnopravnih i elastičnih honorarnopravnih instituta.

Stvaraoci pojedinih tužbenih formula su često bili rimski pravnici. Pojedine tužbe su pripisivane određenim pravnicima ili su dobijale nazive po njihovim imenima – *actio Rutiliana*. Majstorska tehnika jurističke koncentracije omogućavala je i proširenu primjenu osnovnih tužbenih formula na slične pravne sadržaje osnovnom i primarno zaštićenom pravnom odnosu. Ovdje dolazi do izražaja slobodna juristička asocijacija u primjeni pravne analogije u cilju zadovoljenja socijalnog i moralnog oportuniteta. Rimski pravnici razvijaju kroz posebne misaone forme tvorenja odluka široki opseg jurističkih stručnih diskusija i međusobne komunikacije (*Exempla Iuris Romani*, 1988, str. 25). Majstorstvo u rješavanju konkretnih pravnih slučajeva sastojalo se u

eliminiranju nebitnih pojedinosti kako bi se stvorile pretpostavke za primjenu relevantnog pravničkog gledišta, koje je ujedno pravni meritum donesene odluke. Neposredna sposobnost vještačenja pravnog sadržaja i njihova literarna produkcija, u viševrstnim djelima rimskih klasičnih pravnika stvorili su poseban sloj pravničkog prava. Sposobnost pravničke interpretacije postaje stvaralački faktor stvaranja prava.

Kako je tekao taj proces implementiranja dijalektike u rimsku pravnu znanost i stvaranje koherentnog i zatvorenog sistema elementarnih distinkcija, definicija i principa, najbolje nam pokazuju Ciceronova teorijsko-filozofska djela. Jasnost, sadržajnost, kratka pravila i čvrsta terminologija su bili ciljevi kojima se uvijek stremilo. Ove ideje i postavke su izgrađene kroz dugotrajnu liniju razvoja, koja nije u svim aspektima uvijek imala pravolinijski karakter. Ovim postavkama sadržajne odgovore pružila je upravo rimska pravnička duhovna originalnost (Liebs, 1993, str. 108). Dijalektičke metode kroz primjenu *divisio*, *differentia*, *distinctio* su svakodnevno usavršavane u svojim višeznačnim modalitetima. Najviše pažnje su odnosila pitanja određivanja smisla nekog pravila – Gai Inst. 1,7 “*Responsa prudentium sunt sententiae et opiniones eorum, quibus permissum est iura condere. Quorum omnium si in unum sententiae concurrunt, id, quod ita sentient, legis vicem optinet ; si vero dissentiunt, iudici licet quam velit sententiam sequi...*”. Rimska pojmovna jurisprudencija je imala osobeni pristup da se konkretno odlučivanje ne smije izvoditi iz nekog već ustaljenog i općeg pravnog pravila, već upravo obrnuto, da se opća pravna pravila trebaju temeljiti na prethodnom nizu pojedinačnih pravnih odluka – D. 50,17,1.

Moderna pravna dogmatika predstavlja jedan zatvoreni sistem pojmova i normi koji se logičkim misaonim operacijama mogu izvoditi iz općenitijih pravno-znanstvenih aksioma. Nasuprot tomu je rimska jurisprudencija u fokusu svog poimanja uvijek imala potrebu rješavanja konkretnog pravnog slučaja. Pravno argumentiranje i pravni kriteriji imaju svoj specifični misaoni tok koji se vrlo često ne poklapa sa znanstvenom tehnikom recimo prirodnih znanstvenih disciplina. Tako se svojstvenom tehnikom pravničkog fingiranja svjesno pravno izjednačavaju dvije nejednake okolnosti i pojave i predmnijeva se egzistencija nečega, iako to uistinu stvarno ne postoji – *nasciturus*. Primjenu ovih misaonih figura najbolje vidimo na primjerima fikticijskih i tužbi s promijenjenim subjektima. Fascinantnost klasične rimske jurisprudencije izvire iz naročitog stila pravnog argumentiranja, sposobnosti

izdvajanja i predstavljanja determinirajuće snage pojedinih argumenata. Tako se pojam jurističkog posjeda – *civilis possessio* dosta razlikuje od pojma prirodnog ili izvedenog posjeda – *naturalis possessio*. Klasična jurisprudencija je do savršenstva razvila prefinjene stupnjeve pravne refleksije socijalne pojavne stvarnosti. Jasna razumnost i misaona dubina postaju relevantne odlike rimskog prava.

Odluke rimskih pravnikâ su svoj oslonac u prvom redu imale u deponiranom pravnom iskustvu odgovarajućih pravnih pogleda i determinirajućih okolnosti za odgovarajući model pravnih refleksija na sve složeniju socijalnu stvarnost. Rimsku jurisprudenciju karakterizira njena uska povezanost s praksom i njena blizina svakodnevnom životu. Kao vrsni poznavaoци sociološkog determinizma izgradili su specifičnu interesnu i konstrukcionu jurisprudenciju. Klasični rimski pravници su izgradili svojstveni stil argumentiranja, a njihova mišljenja se karakteriziraju kao problemsko mišljenje. Njihovi misaoni procesi su bili cikličnog logičkog karaktera stvaranja i međusobnog suprotstavljanja iznesenih pretpostavki, oprečnih pogleda i naročitih uglova posmatranja kao ishodišnih tačaka stvaranja nekog rješenja. Spontanost određenih pogleda kroz primjenu analogije i uređenje pojedinih asocijacija na odgovarajuća pravna rješenja, tvorili su intuitivnu jurističku interpretaciju (Wieacker, 1983, str. 146). To se najbolje vidi na primjeru interpretacije pojma oštećenja tuđe stvari prema zakonu *lex Aquilia*, prelaskom od starih izraza *frangere, rumpere* do naročite formule *ad exemplum legis Aquiliae*. Aktivnosti rimskih pravnikâ su povratno utjecale na stvaranje reformatorske pravne etike rimskih pretora. Originalnost pretorskog pozivanja na *bona fides* u najrazličitijim društvenim odnosima dovela je do strukturiranja osnovnih etičkih i pravnih formi i pojmova – *fides, libertas, fraus, dolus, potestas*, vlasništvo, posjed, *obligatio*. Tradicionalne paradigme *mos maiorum, bonus vir, boni mores* i etički kategorijalni parametri *fides, aequitas, bonum et aequum* bili su generatori općih postulata pravednosti *iustitia* i *ius naturale*. Elasticitet, prefinjenost i stvaralačka sloboda su osnovne značajke tih nastojanja. Svako pravno pitanje je moralo imati svoje čvrsto mjesto u topografiji institucija i pojmova u njihovoj asocijativnoj međupovezanosti. Ove osobine su doprinijele razvoju odlike klasičnosti rimske pravne znanosti i njene povijesne paradigmatičnosti. Analitička egzegeza, topika i kazuistika rimske klasične nauke je put ka aksiomu i sistemskoj pojmovnosti moderne pravne znanosti.

Klasični rimski pravници su do savršenstva razvili jezičku stilsku čistoću i izražajnu snagu umijeća pravnog verificiranja socijalnih sadržaja. Veliki rimski pravници su uvijek polazili od predstave da je pravo *ars boni et aequi* i u njemu pronalazili pravna instrumenta za pravično rješenje konkretnog pravnog slučaja (Schulz, 1961, str. 189). Jasnoću sadržaja i matematičku tačnost pravničkog rezoniranja ne nalazimo ni u jednom drugom historijski poznatom pravnom obzoru. U postizanju pune oštine izražajnosti različitih stilskih vrsta veliku pomoć je pružala retorika. Ona je u mnogim segmentima determinirala metodološke postavke za pripremu rimskih pravnika u njihovim višeslojnim aktivnostima javnog života. Umjetnost govora se temeljila na sredstvima stroge logike. Došlo je do stvaranja osobenog pravničkog latinskog jezika koji je omogućavao individualiziranje prepoznatljivih pravničkih autoriteta. Rimski pravници su bili pravi majstori u izražavanju kondenziranog pravnog iskustva kroz kratke pravne sentence ili gnomes – *noxā caput sequitur, superficies solo cedit, semel heres semper heres*. Naravno da njihova latinska pravnička terminologija nije postigla svoju potpunost. Njihove izražajne forme i termini će tek kroz obradu postklasične, srednjovjekovne i moderne teorije ostvariti puni pravno-tehnički sadržaj i pojmovno razgraničenje.

Prilikom rješavanja konkretnog slučaja rimski pravници su se vrlo često zadovoljavali kratkim određenjima pravne osnovanosti svojih odluka. Respondirajući juristi su se često zadovoljavali lakonskim izražavanjem svoje odluke kroz izraze *respondi posse* ili *non posse*. U složenijim pravnim slučajevima nametala se potreba davanja obrazloženja iznesenim stavovima i mišljenjima. Najveći zadatak je bio razlikovanje i odvajanje pravednog od nepravednog i dopuštenog od nedopuštenog. Prilikom javnog objavljivanja svojih mišljenja, rimski pravници su upotrebljavali ležerne forme izražavanja, obično navodeći i suprotna mišljenja svojih kolega s njihovom argumentacijom. Oni su stvorili praktično sve jurističke metode koje su i danas upotrebljive u modernom pravu (Stanojević, 1987, str. 108). Rimski pravници su ostavili saznanje da se primjena prava sastoji od pravilnog utvrđivanja činjeničnog sadržaja i adekvatne pravne kvalifikacije. Mnogostruka djela rimskih pravnika daju pregled jasnog uočavanja pravnog problema, nedostignute elegancije formuliranja osnovnih pravnih načela, distinkcije pravnih instituta, grana i oblasti prava kao i njihovih suptilnih analiza (Lučić, 2017, str. 151). Izdvajaju se metodi postepenog prilagođavanja pravnih pravila novonastalim društvenim uvjetima. Kroz njihove stvaralačke forme aktivnosti stvorena je specifična pravna dijalektika. To je bio rezultat genijalnosti njihovog pravničkog duha.

Kako riješiti konkretni pravni slučaj?

Analiza rimskih pravnih tekstova u kontekstu rješavanja konkretne pravne situacije tretirane u pojedinom pravnom izvoru, pretpostavlja dobro poznavanje pravno-historijske pozadine tog izvora (Romic, 1973, str. 8). Ova saznanja studenti dobijaju iz predložene stručne literature dodiplomskog studija. Neophodno je utvrditi iz inskripcije teksta njegovo izvorno porijeklo kao i autoritet samog autora, poznavati osnovne biografske odrednice o autoru i njegov znanstveno utvrđeni doprinos rimskom pravnom razvoju. Ustanoviti vrstu djela iz kojeg je izvorni materijal izdvojen, te da li je tekst bio podvrgnut postklasičnom glosiranju. Ukoliko postoje saznanja, neophodno je naglasiti prvobitni sistematični kontekst fragmenta.

Egzegetsko tretiranje jednog pravnog teksta podrazumijeva u svojoj osnovi njegovo tumačenje i objašnjenje. Intelektualne pretpostavke ovog čina su posjedovanje logičko analitičkih i lingvističkih sposobnosti (Benke & Meissel, 2003, str. 3). Misaona dubina tumačenja jednog pravnog teksta se ogleda u sposobnosti prepoznavanja i objašnjenja pravnog utemeljenja donesene konkretne odluke. Neophodno je problemsko rezonsko razmišljanje, sposobnost postavljanja alternativa u procesu odlučivanja i misaona supsumpcija činjeničnog sadržaja pod određeno pravno pravilo. Pri tome tumač teksta mora demonstrirati i primijeniti u potpunosti svoja stečena znanja iz rimskog privatnog prava.

Na početku tumačenja je neophodno pokušati utvrditi pravni smisao teksta i utvrditi što preciznije njegov pravni izričaj. Drugim riječima, student treba prepoznati juristički problem, a potom ga analizirati. U tom kontekstu treba polaziti od utvrđivanja konkretnog događanja i činjeničkog supstrata. Zatim odgonetnuti koja problemska pravna pitanja spomenuta činjenična situacija zahtijeva u svom rješenju. Konačno utvrditi na koji način su ta pravna pitanja odlučena.

Kao sadržaj činjeničnog supstrata se može pojaviti neko realno ili hipotetičko događanje, kao podloga donesenom rješenju. Neophodno je prepoznati konfliktnu pravnu situaciju iz koje se treba pronaći adekvatan izlaz (Rainer & Filip-Fröschl, 1998, str. 10). Determinirati obim i okolnosti stvarnog događaja, uzroke tog ponašanja i osobe kao sudionike dešavanja. Utvrditi da li postoje različite varijante interpretacije radnji i postupaka (Hausmaninger, 1978, str. 45).

Kao pravno pitanje označava se juristički problem koji pravnik svojom konkretnom odlukom pokušava riješiti. On u tekstu može biti izričito naglašen ili se o njemu može indirektno zaključiti iz odnosnog rješenja. U tekstu se saopćava način rješavanja pravnog pitanja od strane autora prezentiranog izvora. Vrlo često se u izvornom tekstu referiraju stavovi više rimskih pravnika koji se u određenim elementima i modalitetima međusobno razlikuju s obzirom na posebno naglašene okolnosti. Posebnu poteškoću u analizi stvaraju eventualne nepotpunosti u prezentaciji činjeničnih elemenata kao posljedica njihovog pretpostavljanja od strane autora bez potrebe njihovog izričitog spominjanja ili, pak, naglašavanja. U takvim situacijama je neophodno podrazumijevati neke okolnosti koje se pokazuju kao logična determinanta pretpostavki konkretne odluke (Benke & Meissel, 2008, str. 258–269). Svi postupci koji trebaju obratiti pažnju na do sada spomenute elemente imaju pripremnu funkciju za posljednju fazu egzegeze koja treba predstavljati razlaganje i tumačenje tretiranog izvornog materijala.

Na osnovu stečenih znanja i vještina analitičar teksta treba da razjasni i protumači konkretnu odluku rimskog pravnika, pokušavajući utvrditi njene vrijednosne i interesne dimenzije. U razlaganju i tumačenju izvornog materijala je potrebno izvršiti tematiziranje predstavljenog jurističkog problema. Kao prvi korak je neophodno prepoznati koji pravni institut je problematiziran u tekstu i odrediti pravnu prirodu jurističkih pojmova koji se u tekstu spominju. Koji se konkretni zahtjevi mogu postaviti iz prezentirane činjenične situacije ili drugim riječima, ko prema kome može postaviti zahtjev i koja je sadržina tog traženja. Potom se pokušavaju utvrditi pravne osnove eventualno postavljenih zahtjeva, odnosno pravne pretpostavke za ostvarivanje tog osnova. Zatim je potrebno znati i provjeriti elemente nekog zahtjeva i utvrditi da li se konkretni činjenični supstrat može podvesti pod pretpostavljene pravne osnove. Tako npr. zahtjev za predaju stvari može biti postavljen po različitim osnovama, kao zahtjev stvarnopravnog ovlaštenika s pozivom na pojedino stvarno pravo ili na temelju nekog ugovora ili, pak, po nekom deliktnopravnom osnovu.

Nakon toga je na redu izbor pravnog sredstva koje će poslužiti za realiziranje postavljenog zahtjeva. Nekada je to najpovoljnije ostvariti interdiktom, a nekada odgovarajućom tužbom ili akcijom. Posebnu analizu zahtjeva situacija u kojoj je moguća primjena različitih akcija tzv. konkurencija u primjeni tužbi i određivanje najpovoljnije tužbe u odnosu na, recimo, pitanje tereta dokazivanja (Hausmaninger, 1986, str. 3). Zatim se pristupa ispitivanju mogućnosti

ulaganja prigovora – *exceptio* na podignutu tužbu, kao i mogućnosti stavljanja protuprigovora – *replicationes* (vanus, 1987, str. 25).

Potrebno je istražiti da li se kao potpora konkretnom modusu odlučivanja mogu prezentirati već poznate odluke u istim ili sličnim slučajevima. Dopušta li se dogmatski pristup odlučivanja izvođenjem zaključka iz postojećeg sistema pravnih pravila? Naravno da je od velikog značaja utvrditi omjer zadovoljenih ili uskraćenih interesa stranaka u aktualnom sporu. Analitičar teksta treba da utvrdi da li je konkretna pravnička odluka u korespondenciji s vladajućim pravnim pogledima izdvajajući pravna gledišta koja imaju prevlađujući značaj.

Studenti se u analizi izvornog pravnog teksta stavljaju u ulogu pravnika, pokušavajući na osnovu svojih znanja iz rimskog prava naći utemeljenje konkretnoj odluci s logičkim i argumentiranim obrazloženjem. Pred njih se postavlja jedno široko polje stvaralačke interpretacije koje se ne može kanalizirati nekim patentnim rješenjima. Osnovni cilj je razviti kod studenata naklonosti izgrađivanju vještina jurističke metodike. Ovdje se kao najbolje rješenje može postaviti saznanje u poznatom pravilu da samo stalno vježbanje i uvježbavanje pravničkih vještina stvara originalne pravne majstore. U pripremi za časove izborne nastave na kojima će se analize obavljati, preporučuje se studentima prethodni rad u manjim grupama. Posebno bih naglasio neophodnost potpune slobode u iskazivanju vlastitih pogleda i načina njihovih argumentiranja. Vratimo se polazištu rimskih antičkih pravnika koji su pravo smatrali osebujnom kreativnom umjetnošću pravičnog rješavanja konkretnih pravnih situacija i slučajeva.

Moderna pravna znanost od rimske tradicije baštini elemente analitičke egzegeze, topike i kazuistike aksioma, sistema pojmova. Rimaska pravna tradicija nas koncentrira na strukturalne razvojne procese duha i društva. Vladavina prava (*rule of law*) i zaštita individualnih prava kroz pravno uređeni pravni postupak, predstavljaju osnovnu vrijednost evropske kulture. Prihvatanje ovog općeg postulata vodi nas ka stalnoj prisutnosti rimskog prava u svim epohama evropske povijesti. Rimsko pravo je dio antičkog rimskog duha isto kao i religija, jezik, običaji, umjetnost i književnost. Recepcija se nije odnosila samo na prihvatanje rimskih jurističkih misaonih metoda, već i na supstancijalni sadržaj konkretnih pravnih pojmova i instituta. Rimaska jurisprudencija predstavlja najdjelotvorniji stvaralački dio jurističke duhovne povijesti.

U uskoj povezanosti s pravnom praksom stvorila je jurističke metode koje su i danas u punoj primjeni i doživljavaju svoju neprestanu dogradnju. Pravna povijest treba da utvrdi faktore koji dovode do promjena u formi i misaonim strukturama prava. Rimska klasična jurisprudencija pruža izuzetno bogat iskustveni materijal. Misaona sredstva analize i sinteze služe istraživanju unutrašnjeg sistema pravne pojmovnosti. Rimski pravni tekstovi su najpogodniji alat za razvijanje osjećaja za pravničko razmišljanje. Ne postoji ni jedno apriorističko pravno pitanje za čije rješenje nije moguće pronaći odgovarajuće pravno pravilo ili pravni princip u rimskoj kazuistici.

Rimska jurisprudencija podarila nas je oštrinom svojih analiza i djelotvornošću intuitivne intelektualne snage. Srodnost filološke i jurističke hermeneutike ima instruktivnu genezu obrazovnog procesa modernog evropskog pravnik. Kulturno-pravna integracijska snaga romanističke tradicije je danas najvažnija poveznica modernog obrazovnog sistema. Pri tome nije od odlučujućeg značaja da li nam rimski pravници daju apsolutno važeća pravna rješenja, već je značajnije da oni postavljaju optimalne vanvremenske pravne probleme. Aktualni student prava, čitajući i analizirajući rimske pravne tekstove, uvijek imaju mogućnost da ih povezuju s recentnim društvenim problemima ili da ih koriste kao podsjećajući faktor na nešto slično, a prezentno. Jedinstvo recipiranog rimskog prava u formi *ius commune* se nije temeljilo na primjeni identičnih pravnih pravila, istovjetnim profesionalnim formama niti na uniformnoj pravnoj praksi, već na zajedničkoj znanstvenoj univerzitetskoj pravnoj tradiciji.

Različiti stilovi pravničkog obrazovanja *stilus curiae* vrlo lako se mogu uočiti ako se izvrši površna analiza strukture sudskih presuda iz različitih nacionalnih sudova. Naravno da su izobrazba, stil rada i način pravničkog razmišljanja kategorije koje se mogu i trebaju reformirati u cilju sve većeg pravnog jedinstva u Evropi. Specifična dinamika i vitalnost evropske pravne tradicije se objašnjava plodnim interakcijskim odnosom između jedinstva i različitosti (Lučić, 2017, str. 133–135).

Problematici fenomena rimske klasične jurisprudencije kao posebnog izvora rimskog prava s naglaskom na prezentiranje metodoloških postupaka njene izgradnje kao osobenog obvezujućeg izvora prava, uvijek se treba vraćati. Polazi se od spoznaje da rimsko pravo u svojoj pravnoj esenciji predstavlja složenu paradigmu internacionalnog pravnog pluralizma. Odluke rimskih pravnik

PRAVO I PRAVEDNOST

D. 1,1,1, pr-1. *Ulpianus libro primo institutionum*. Iuri operam daturum prius nosse oportet, unde nomen iuris descendat. Est autem a iustitia appellatum: ut eleganter Celsus definit, ius est ars boni et aequi. Cuius merito quis nos sacerdotes appellet: iustitiam namque colimus et boni et aequi notitiam profiteamur, aequum ab iniquo separantes, licitum ab illicito discernentes, bonos non solum metu poenarum, verum etiam praemiorum quoque exhortatione efficere cupientes, veram nisi fallor philosophiam, non simulatam affectantes.

D. 1,1,10,1. *Ulpianus libro primo regularum*. Iuris praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere.

D. 1,1,10, pr. *Ulpianus libro primo regularum*. Iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi.

Iustiniani, Nov. 69, pr. Una omnium perfectissima virtus inter homines censenda est, quae ius suum cuique tribuit, iustitiam dicimus.

Kada se hoće izučavati pravo, treba najprije saznati odakle potječe ime prava. Ono je, naime, nazvano po pravednosti, jer – kako to lijepo definira Celzo – pravo je nauka o dobrom i pravednom. Upravo zbog toga nas poneko i naziva svećenici-ma jer poštujemo pravednost, učimo poznavanje dobra i pravde, dijeleći pravedno od nepravednoga i odvajajući dozvoljeno od zabranjenoga, te potičući dobre ljude ne samo strahom od kazni nego i ukazivanjem na nagrade, čime, ako se ne varam, ispo-vijedamo pravu, a ne lažnu filozofiju.

Pravna su načela: pošteno živjeti, drugoga ne vrijeđati, svakome priznati ono što mu pripada.

Pravednost je postojano i trajno nastojanje da se svakome prizna pravo koje mu pripada.

Najsavršenijom vrlinom među ljudima smatra se ona koja svakome priznaje pravo koje mu pripada, a koju nazivamo pravednost.

Institutioni, 1.1. pr. Iurisprudentia est divinarum atque humanarum rerum notitia, iusti atque iniusti scientia.

Pravna je nauka poznavanje božanskih i ljudskih stvari, znanost o pravednom i nepravednom.

Pitanja

1. Objasnite etimologiju riječi *ius*.
2. Zašto se ovaj Ulpijanov tekst nalazi na početku Justinijanovih *Digesta*?
3. Pokušajte obrazložiti Celzovu definiciju prava.
4. Kakav je odnos prava i pravednosti?
5. Prikažite vaše shvaćanje pojma pravednosti.
6. Kako procjenjujete odnos jurisprudencije i filozofije?
7. Da li po vašem mišljenju načela *honeste vivere...* imaju neke moralne elemente?

D. 1,1,1,2 *Ulpianus libro primo institutionum*. Publicum ius est quod ad statum rei publicae Romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem: sunt enim quaedam publice utilia quaedam privatim. Publicum ius in sacris, in sacerdotibus in magistratibus consistit, privatum ius tripertitum est: collectum etenim est ex naturalibus praeceptis aut gentium aut civilibus.

Javno pravo (*ius publicum*) jest ono koje se odnosi na položaj rimske države, a privatno pravo (*ius privatum*) jest ono koje se tiče koristi pojedinaca: ima, naime, stvari od opće koristi i onih od pojedinačne. Javno pravo odnosi se na (uređenje pitanja) svetkovina, svećenstva, magistrata, dok je privatno trovršno: sastoji se, naime, od odredaba prirodnog, općeg i građanskog prava.

Pitanja

1. Da li je ova podjela na javno i privatno pravo zadržana u modernom pravu?
2. Kakav je stav pravnih teorija o ovom pitanju?
3. Šta se podrazumijeva pod pojmovima *ius cogens* i *ius dispositivum*?
4. Objasnite pojam *ius tripertitum*.

D. 1,1,1,3 *Ulpianus libro primo institutionum*. Ius naturale est quod natura omnia animalia docuit: nam ius istud non humani generis proprium, sed omnium animalium, quae in terra, quae in mari nascuntur, avium quoque commune est. Hic descendit maris atque feminae coniunctio, quae nos matrimonium appellamus, hinc liberorum procreatio, hinc educatio.

Cicero, de legibus 1,42. Iam vero illud stultissimum, existimare omnia iusta esse, quae sita sint in populorum institutis aut legibus, etiamne, si quae leges sint tyrannorum?... nihilo, credo, magis illa, quam interrex noster tulit, ut dictator quem vellet civium vel indicta causa inpune posset occidere. Est enim unum ius, quo devincta est hominum societas et quod lex constituit una, quae lex est recta ratio imperandi atque prohibendi. Quam qui ignorat, ista est iniustus, sive est illa scripta usquam sive nusquam. Quod si iustitia est obtemperatio scriptis legibus institutisque populorum, et si, ut eadem dicunt, utilitate omnia metienda sunt, negleget leges easque perumpet, si poterit is, qui sibi eam rem fructuosam putabit fore. Ita fit, ut nulla sit omnino iustitia, si neque natura est, eaque quae propter utilitatem constituitur, utilitate illa convellitur, utque si natura confirmatura ius non erit, virtutes omnes tollantur.

Prirodno pravo (*ius naturale*) jest ono kojim je priroda poučila sva živa 7 bića, jer to pravo nije samo svojstveno ljudskom rodu, nego je zajedničko svim živim bićima koja se pojavljuju na zemlji i u moru, pa i pticama. Tu spada veza muža i žene, koju mi nazivamo brakom, rađanje djece i njihov odgoj.

Konačno, ona krajnja ludost – smatrati pravednim sve što je zadano narednim uredbama i zakonima. Zar i zakone tirana?... Ništa više, vjerujem, nego onaj koji je donio naš međukralj, da diktator nekažnjeno može ubiti kojeg god hoće građanina bez suđenja i bez prava na odbranu. Postoji, naime, jedino pravo, kojim je povezano ljudsko društvo, i jedini zakon ga određuje. Taj je zakon pravilan razum pri naređivanju i zabranjivanju, a ko ga zanemaruje, taj je nepravedan, bio taj zakon negdje napisan ili nigdje. Ako je pravednost pokoravanje pisanim zakonima i narodnim uredbama i ako, kako oni kažu, sve treba mjeriti korišću, oglušit ću se o zakone i prekršiti ih, ako uzmogne, onaj koji bude mislio da će mu to donijeti ploda. I tako uopće nikakva pravednost ne postoji, ako nije po prirodi, a ona, koju postavlja korist, ruši se zbog te koristi. Ako priroda ne potvrdi pravo, nestat će sve vrline.

Pitanja

1. Šta su Rimljani podrazumijevali pod prirodnim pravom?
2. Kakav je stav imao Ciceron o *ius naturale* u svojim teorijsko-filozofskim djelima?
3. Šta je po Ciceronu osnov prirodnog prava?
4. Šta je po vašem mišljenju opća društvena korist?

D. 1,1,4 *Ulpianus libro primo institutionum.* Manumissiones quoque iuris gentium sunt. est autem manumissio de manumissio, id est datio libertatis: nam quamdiu quis in servitute est, manui et potestati suppositus est, manumissus liberatur potestate. quae res a iure gentium originem sumpsit, utpote cum iure naturali omnes liberi nascerentur nec esset nota manumissio, cum servitus esset incognita: sed posteaquam iure gentium servitus invasit, secutum est beneficium manumissionis. et cum uno naturali nomine homines appellaremur, iure gentium tria genera esse coeperunt: liberi et his contrarium servi et tertium genus liberti, id est hi qui desierant esse servi.

Oslobađanja iz ropstva su iz prava naroda. Dakle, oslobađanje dolazi od otpuštanja iz ruke, što je davanje slobode. Naime, dokle god je neko u ropstvu, podložan je ruci i vlasti. Oslobođeni se oslobađa vlasti. Ta stvar vuče svoje porijeklo iz prava naroda, jer, prirodno, kada su se u skladu s prirodnim pravom svi ljudi rađali slobodni, nije bilo poznato ni oslobađanje, jer je ropstvo bilo nepoznato. Ali pošto je ropstvo prodrlo iz prava naroda, slijedilo ga je i dobročinstvo oslobađanja. Premda smo ljude nazivali jednim prirodnim imenom, iz prava naroda su počela da postoje tri statusa: slobodni, i njima suprotstavljeni robovi, i treći status, oslobođenici, to jest oni koji su prestali da budu robovi.

Pitanja

1. Pokušajte objasniti odnos prirodnog, civilnog i prava naroda.
2. Da li se pojmovi *ius naturale* i *ius gentium* sadržinski mogu poistovjetiti ili među njima ima određenih odstupanja?

D. 1,1,7,1 *Papinianus libro secundo de jinitionum*. Ius praetorium est quod praetores introduxerunt adiuvandi vel supplendi vel corrigendi iuris civilis gratia, propter utilitatem publicam. Quod et honoriarum dicitur ad honorem praetorum sic nominatum.

Gai. Inst. 1,6. Edicta sunt praecepta eorum, qui ius edicendi habent. Ius autem edicendi habent magistratus populi Romani; sed amplissimum ius est in edictis duorum praetorum, urbani et peregrini, quorum in provinciis iurisdictionem praesides earum habent; item in edictis aedilium curulium, quorum iurisdictionem in provinciis populi Romani quaestores habent; nam in provincias Caesaris omnino quaestores non mittuntur, et ob id hoc edictum in his provinciis non proponitur.

Pretorsko pravo je ono koje su uveli pretori radi pomaganja, dopunjavanja ili ispravljanja civilnog prava, a zbog opće koristi. Ono se naziva i honorarnim (pravom), prozvanim tako po časti pretora.

Edikti su naredbe onih koji imaju pravo da izdaju takve zapovijesti (*ius edicendi*). Pravo izdavanja edikata imaju magistrati rimskog naroda, a najšire pravo sadržano je u ediktima dvaju pretora, gradskog i peregrinskog, istu jurisdikciju u provincijama imaju upravnici ovih; zatim u ediktima kurulskih edila, čija ovlaštenja u provincijama rimskog naroda imaju kvestori, jer se u carske provincije kvestori nikako ne šalju i otuda se u tim provincijama njihov edikt i ne objavljuje.

Pitanja

1. Zašto je pretor dobio nadležnosti u stvaranju prava?
2. Na koji način je pretor učestvovao u kreiranju pravnih rješenja?
3. Šta se podrazumijeva pod pojmom edikt?
4. Navedite primjere pretorskih kvalitativnih izmjena na polju zaštite prava vlasništva i u nasljednom pravu.
5. O kojim pretorskim funkcijama govore navedeni tekstovi?

D. 1, 1, 11 *Paulus libro quarto decimo ad Sabinum*. Ius pluribus modis dicitur: uno modo, cum id quod semper aequum ac bonum est ius dicitur, ut est ius naturale. Altero modo, quod omnibus aut pluribus in quaque civitate utile est, ut est ius civile. Nec minus ius recte appellatur in civitate nostra ius honorarium. Praetor quoque ius reddere dicitur etiam cum inique decernit, relatione scilicet facta non ad id quod ita praetor fecit, sed ad illud quod praetorem facere convenit. Alia significatione ius dicitur locus in quo ius redditur, appellatione collata ab eo quod fit in eo ubi fit. quem locum determinare hoc modo possumus: ubicumque praetor salva maiestate imperii sui salvoque more maiorum ius dicere constituit, is locus recte ius appellatur.

Kaže se “pravo” na više načina. Na jedan način, kada se kaže da je pravo ono što je uvijek pravično i dobro, kakvo je prirodno pravo. Na drugi način, kada je svima ili većini u određenoj zajednici građana korisno, kakvo je pravo građana. Nije ništa manje ispravno u našoj zajednici pravom nazvati i honorarno pravo. Kaže se da pretor izriče pravdu i onda kada nepravično odluči, daka-ko, rečeno se odnosi, ne na ono što je pretor zaista učinio, već na ono što pretoru priliči da čini. Pravom se naziva u jednom značenju i mjesto na kome se izriče pravda, pa je naziv s onog šta se radi prenesen na ono gdje se radi. Ovo mjesto možemo odrediti na ovaj način: Gdje god pretor odluči da će presuđivati (lat. *ius dicere*), čuvajući dostojanstvo svoje najviše vlasti i čuvajući običaje starih, to mjesto se ispravno naziva pravom (lat. *ius*).

Pitanja

1. Zašto je po vašem mišljenju prirodno pravo u ovom tekstu spomenuto na prvom mjestu?
2. Opišite osobine koje se pridaju prirodnom pravu.
3. Da li je po vašem mišljenju redoslijed navođenja vrsta prava ispravan ili biste vi napravili drugačiji raspored, a ako biste, navedite koji?
4. Šta je po vašem mišljenju sadržaj pojma *mores maiorum*?

D. 1,3,1 *Papinianus libro primo dejinitionum*. Lex est commune praeceptum, virorum prudentium consultum, delictorum quae sponte vel ignorantia contrahuntur coercitio, communis rei publicae sponsio.

Zakon je opće pravilo (nalog), mišljenje stručnjaka (pravnika), sredstvo za progon zabranjenih djela (delikata), učinjenih namjerno ili iz neznanja, opća državna svečana obveza.

D. 1,3,7 *Modestinus libro primo regularum*. Legis virtus haec est: imperare, vetare, permittere, punire.

Moć zakona jest: zapovijedati, zabranjivati, dozvoljavati, kažnjavati.

D. 1, 3, 37 *Paulus libro I quaestionum*. Si de interpretatione legis quaeratur, in primis inspiciendum est, quo iure civitas retro in eiusmodi casibus usa fuisset: optima enim est legum interpres consuetudo.

Ako se zahtijeva tumačenje zakona, treba najprije izučiti koje je pravo u istim slučajevima bilo ranije u upotrebi u zajednici građana. Običaj je ustvari najbolji tumač zakona.

Pitanja

1. Šta je pravna priroda zakona?
2. Da li su po vašem mišljenju ova tekstualna određenja zakonskog sadržaja sveobuhvatna ili se može nešto dodati?
3. Šta se podrazumijeva pod analognom primjenom pravnih propisa?
4. Navedite nekoliko primjera iz oblasti privatnog prava gdje se tužbe primjenjuju po principu analogije.
5. Može li običaj derogirati zakonska rješenja?

Iusti niani, Inst. 1,2,8. Nam antiquitus institutum erat, ut essent qui iura publice interpretarentur, quibus a Caesare ius respondendi datum est, qui iurisconsulti appellabantur. Quorum omnium sententiae et opiniones eam auctoritatem tenent, ut iudici recedere a responso eorum non liceat, ut est constitutum.

Od davnine je određeno da postoje osobe koje javno tumače pravo a kojima je car dao "pravo davanja odgovora" (*ius respondendi*), one se nazivaju "pravnim stručnjacima". Njihovi stavovi i mišljenja imaju takav značaj (ugled) da suci od njihovih odgovora ne mogu odstupiti, jer je tako određeno.

Pitanja

1. Da li je mišljenje pravnika izvor prava?
2. Ko je činio “Senat mrtvih”?
3. Šta predstavlja *communis opinio*?
4. Da li se danas pravna nauka tretira kao izvor prava?

STVARNO PRAVO

POSJED – POSSESSIO

Gai. Inst. 2,12. Quaedam praeterea res corporales sunt, quaedam incorporales.

Pored toga, neke su stvari tjelesne, a neke netjelesne.

Gai. Inst. 2,13. Corporales hae sunt, quae tangi possunt, velut fundus, homo, vestis, aurum, argentum et denique aliae res innumerabiles.

Tjelesne su one koje se mogu dotaknuti, kao što su: zemljište, rob, odjeća, zlato, srebro i konačno druge bezbrojne stvari.

Gai. Inst. 2,14. Incorporales sunt, quae tangi non possunt, qualia sunt ea, quae *in iure* consistunt, sicut hereditas, ususfructus, obligationes quoquo modo contractae.

Netjelesne su one stvari koje se ne mogu dotaći, kao što su one koje se sastoje od prava, poput ostavine (nasljedstva), plodouživanja i obveza, na bilo koji način zaključenih.

Pitanja

1. Koja je pravno-filozofska osnova poslužila Gaju za podjelu stvari na tjelesne i netjelesne?
2. Koje pravno značenje ima razlikovanje tjelesnih i netjelesnih stvari?
3. Nabrojite još neke *podjele stvari*.
4. Po kojim kriterijima su ove podjele izvršene?
5. U kojim se pravnim domenima ove podjele stvari primjenjuju? Navedite nekoliko primjera.

Justiniani, Inst. 2,1,1 Et quidem naturali iure communia sunt omnium haec: aer et aqua profluens et mare et per hoc litora maris, nemo igitur ad litus maris accedere prohibetur, dum tamen villis et monumentis et aedificiis absteineat, quia non sunt iuris gentium, sicut et mare.

Justiniani, Inst. 2,1,3 Est autem litus maris, quatenus hibernus fluctus maximus excurrit.

Neke stvari po prirodnom pravu pripadaju svima, to su: zrak i tekuća voda i more, pa stoga i morska obala. Nikome se, naime, ne može zabraniti pristup na morsku obalu, razumljivo, ako ne dira u kuće, spomenike i građevine, koje ne potpadaju pod načela općeg prava.

Morska obala je (prostor) dokle dosežu najviši zimski valovi.

Pitanja

1. Razvrstajte stvari po skupinama koje se navode u ova dva teksta Justinijanovih *Institucija*.
2. Da li se kriteriji prirodnog prava i općeg prava naroda razlikuju u pogledu podjele stvari?
3. Navedite još nekoliko stvari koje po vašem mišljenju pripadaju u ove skupine stvari.

D. 41,2,3,5 *Paulus libro quinquagensimo quarto ad edictum* Ex contrario plures eandem rem in solidum possidere non possunt: contra naturam quippe est, ut, cum ego aliquid teneam, tu quoque id tenere videaris. Sabinus tamen scribit eum qui precario dederit et ipsum possidere et eum qui precario acceperit. idem Trebatius probabat existimans posse alium iuste, alium iniuste possidere, duos iniuste vel duos iuste non posse. Quam Labeo reprehendit, quoniam in summa possessionis non multum interest, iuste quis an iniuste possideat: quod

Suprotno tome, više osoba ne mogu posjedovati jednu cijelu stvar; bilo bi, naime, neprirodno kad bi se uzimalo da, iako ja jednu stvar držim, da je i ti također držiš. Ipak, Sabin piše da stvar, koju je neko dao u prekarij, i on sam posjeduje, a posjeduje je i onaj ko ju je primio u prekarij. To je dokazivao i Trebacije smatrajući da jedan može posjedovati osnovano, a drugi neosnovano, dok dvojica neosnovano ili dvojica osnovano (posjedovati) ne mogu. To je, međutim, Labeon pobijao tvrdeći da, uopće uzevši, kod posjeda nije bitno da li ga neko ima osnovano ili neosnovano, što je

est verius, non magis enim eadem possessio apud duos esse potest, quam ut tu stare videaris in eo loco, in quo ego sto, vel in quo ego sedeo, tu sedere videaris.

istina. Nije, naime, moguće da jedan isti posjed bude kod dviju osoba, isto onako kao što nije moguće uzeti da ti stojiš na onom istom mjestu na kojem stojim ja, ili da na mjestu na kojem ja sjedim sjediš i ti.

Pitanja

1. Šta je to prekarij?
2. Šta je posjed?
3. Koju ulogu ima posjed u kategorijalnom sistemu stvarnih prava?
4. Kakvo značenje imaju termini osnovanosti i neosnovanosti posjedovanja?
5. Da li se mišljenja Sabina i Labeona razlikuju?
6. Uporedi Trebacijevo mišljenje s mišljenjima Labeona i Sabina i pokušaj utvrditi njihovu pravnu osnovanost.

D. 41,5,2,1 *Iulianus libro quadragesimo quarto digestorum*
 Quod volgo respondetur causam possessionis neminem sibi mutare posse, si accipiendum est, ut possessio non solum civilis, sed etiam naturalis intellegatur, et propterea responsum est neque colonum neque eum, apud quem res deposita aut cui commodata est, lucri faciendi causa pro herede usucapere posse.

Kada se obično govori da niko ne može sam sebi izmijeniti osnovu posjeda, treba tako shvatiti, da se to odnosi ne samo na civilni posjed nego i na detenciju. Radi toga je dogovoreno da ni kolon, ni osoba kojoj je neka stvar predana u ostavu ili joj je posuđena, ne može to dosjelošću stjecati u svoju korist kao da je nasljednik.

Pitanja

1. Navedite poznato rimsko pravno načelo koje se spominje u ovom tekstu.
2. Kakva je razlika između civilnog posjeda i detencije?
3. Kakav dogovor spominje Julijan u ovom tekstu?
4. Zašto nije dozvoljena primjena dosjelošti u ovom tekstu?

Gai Inst. 4,153 Possidere autem videmur non solum si ipsi possideamus, sed etiam si nostro nomine aliquis in possessione sit, licet is nostro iuri subiectus non sit, qualis est colonus et inquilinus; per eos quoque, apud quos deposuerimus, aut quibus commodaverimus, aut quibus gratuitam habitationem praestiterimus, ipsi possidere videmur. Et hoc est quod vulgo dicitur retineri possessionem posse per quemlibet qui nostro nomine sit in possessione. Quin etiam plerique putant animo quoque retineri possessionem, id est ut quamvis neque ipsi simus in possessione neque nostro nomine alius, tamen si non relinquendae possessionis animo, sed postea reversuri inde discesserimus, retinere possessionem videamur. Adipisci vero possessionem per quos possimus, secundo commentario rettulimus. Nec ulla dubitatio est, quin animo possessionem adipisci non possimus.

Smatra se da imamo državinu ne samo kada sami držimo, nego i ako je neko u naše ime bude držao, čak i kada nije podređen našoj vlasti, kakav je položaj kolona ili zakupca stana. A i kada stvar damo u ostavu, na poslogu ili povodom službenosti besplatnog stanovanja (*habitatio*), smatra se kao da je sami držimo. Zato se obično kaže da se zadržava državina preko bilo koga koji u naše ime drži stvar. Čak najveći broj pisaca misli da se državina zadržava samom voljom, tj. ako sami ne držimo stvar niti drugi u naše ime, ali ipak imamo želju da ne odustanemo od [vlasti nad] stvari, već želimo potom da je povratimo, smatra se da smo zadržali državinu. Preko kojih lica možemo pribaviti državinu objasnili smo u drugoj knjizi. Nema nikakve sumnje da samom voljom ne možemo pribaviti državinu.

Pitanja

1. Šta je to detencija?
2. Možemo li ostvarivati detenciju preko trećih lica?
3. Šta je to *habitatio*?
4. Može li se posjed održavati samo putem volje?

D. 41,2,1,21 *Paulus libro quinquagesimo quarto ad edictum*
 Et apiscimur possessionem corpore et animo, neque per se animo aut per se corpore. quod autem diximus et corpore et animo acquirere nos debere possessionem, non utique ita accipiendum est, ut qui fundum possidere velit, omnes glebas circumambulet: sed sufficit quamlibet partem eius fundi introire, dum mente et cogitatione hac sit, uti totum fundum usque ad terminum velit possidere.

Posjed stječemo fizički (stvarno, držanjem stvari) i voljom, a ne možemo ga steći samom voljom ili samo fizički. A kada kažemo da posjed moramo stjecati i fizički i voljom, to ne treba tako shvatiti, da bi onaj ko želi da zemljište dobije u posjed morao obići čitavo to zemljište; dovoljno je, naime, da on stupi na bilo koji dio zemljišta, ako pri tome namjera va i želi (misli) da hoće posjedovati čitavo zemljište, sve do njegove granice (međe).

Pitanja

1. Šta zahtijeva Paul za stjecanje posjeda na zemljištu?
2. Kakav je značaj granice ili međa zemljišta za stjecanje posjeda?
3. Da li se ovdje radi o originarnom ili derivativnom načinu stjecanja posjeda?
4. Utječe li položaj ili veličina zemljišta na način stjecanja posjeda?
5. Na koji način stjecatelj može izraziti svoju volju za stjecanje posjeda na zemljištu?

Gai 2,95 Ex his apparet per liberos homines, quod neque iuri nostro subiectos habemus neque bona fide possidemus, item per alienos servos, in quibus neque usumfructum habemus neque iustam possessionem, nulla ex causa nobis acquiri posse. Et hoc est quod vulgo dicitur per extraneam personam nobis acquiri non posse. Tantum de possessione quaeritur, an per extraneam personam nobis acquiratur.

Iz ovoga se može zaključiti da ni po kom osnovu ne možemo pribaviti nešto preko slobodnih ljudi koji nisu pod našom vlašću niti su u našoj savjesnoj državini, a isto tako i putem tuđih robova, na kojima nemamo ni plodouživanje ni zakonitu državinu. To je ono što se obično kaže da preko tuđih lica ne možemo ništa pribaviti. Jedino se u pogledu državine postavlja pitanje da li se može steći putem trećih lica.

D. 41,2,18,2 *Celsus libro vicensimo tertio digestorum* Si venditorem quod emerim deponere in mea domo iusserim, possidere me certum est, quamquam id nemo dum attigerit: aut si vicinum mihi fundum mercato venditor in mea turre demonstrat vacuumque se possessionem tradere dicat, non minus possidere coepi, quam si pedem finibus intulissem.

Ako naredim prodavaocu da stvar koju sam kupio stavi u ostavu u mojoj kući, sigurno je da sam ja postao posjednik, premda još niko nije tu stvar dotakao, ili ako mi prodavalac susjednog zemljišta s moje kule pokaže zemljište i izjavi da mi predaje slobodan posjed, ja ću početi isto onako posjedovati kao kada bih pješke obišao granice (međe) zemljišta.

Pitanja

1. Može li se posjed steći preko drugog lica npr. zakupnika ili roba?
2. Šta je to pekulijum?
3. Može li rob steći posjed za gospodara ako mu ovaj nije prethodno dao na upravu pekulijum?
4. Kakav je Gajev pogled na pitanje stjecanja posjeda?
5. Da li je kupac stekao posjed kupljene stvari?
6. Stječe li kupac posjed na stvari ako je prodavac ostavi pred njegovom kućom?
7. Može li se *corpus* steći a da nije ostvaren neposredni fizički kontakt sa stvari?
8. Objasnite Celzovo shvaćanje stjecanja *corpura*.

D. 41,2,1,3 *Paulus libro quinquagensimo quarto ad edictum* Furiosus et pupillus sine tutoris auctoritate non potest incipere possidere, quia affectionem tenendi non habent, licet maxime corpore suo rem contingant, sicuti si quis dormienti aliquid in manu ponat. sed pupillus tutore auctore incipiet possidere. Ofilius quidem et Nerva filius etiam sine tutoris auctoritate possidere incipere posse pupillum aiunt: eam enim rem facti, non iuris esse: quae sententia recipi potest, si eius aetatis sint, ut intellectum capiant.

Duševno bolesna osoba i maloljetnik ne mogu započeti posjedovati jer nemaju namjere da nešto steknu, makar da tjelesno stvar sasvim drže; to je isto onako kao kad bi neko stavio nešto u ruku osobi koja spava. Ipak, maloljetnik može s tutorovim odobrenjem započeti posjedovanje. Međutim, Ofilije i Nerva sin smatraju da maloljetnik može i bez tutorovog odobrenja započeti posjedovati jer je to faktičko, a ne pravno pitanje. To se mišljenje može prihvatiti ako je maloljetnik u tim godinama da može shvatiti o čemu se radi.

Pitanja

1. Zašto duševno bolesne osobe i maloljetnici ne mogu stjecati posjed?
2. Zašto se za maloljetnika traži tutorovo odobrenje?
3. Prokomentirajte stav Ofilija i Nerve.
4. Na koju dobnu granicu maloljetnika misli Paul u zadnjoj rečenici teksta?

D. 41,1,55 *Proculus libro secundo epistularum* In laqueum, quem venandi causa posueras, aper incidit: cum eo haereret, exemptum eum abstuli: num tibi videor tuum aprum abstulisse? et si tuum putas fuisse, si solutum eum in silvam dimissem, eo casu tuus esse desisset an maneret? et quam actionem mecum haberes, si desisset tuus esse, num in factum dari oportet, quaero, respondit: laqueum videamus ne intersit in publico an in privato posuerim et, si in privato posui, utrum in meo an in alieno, et, si in alieno, utrum permissu eius cuius fundus erat an non permissu eius posuerim: praeterea utrum in eo ita haeserit aper, ut expedire se non possit ipse, an diutius luctando expediturus se fuerit. summam tamen hanc puto esse, ut, si in meam potestatem perveni t, meus factus sit. sin autem aprum meum ferum in suam naturalem laxitatem dimisisses et eo facto meus esse desisset, actionem mihi in factum dari oportere, veluti responsum est, cum quidam poculum alterius ex nave eiecisset.

U stupicu (zamku) koju si postavio radi lova upadne divlji vepar, te dok je on tu bio vezan, ja ga izvadim i odnesem — pa se postavlja pitanje da li smatraš da sam ja odnio tvog veptra? I ako smatraš da je bio tvoj, da li on, ako ga ja odriješim i pustim u šumu, tim časom prestaje da bude tvoj ili i dalje ostaje tvoj, te kakvu tužbu imaš protiv mene ako je vepar prestao da bude tvoj i da li treba dozvoliti tužbu *in factum*. Odgovoreno je: treba razlikovati da li sam stupicu postavio na javnom ili na privatnom zemljištu, te ako je na privatnom, da li sam je stavio na svoje ili tuđe, te, ako je na tuđem, da li sam to učinio uz dozvolu vlasnika ili bez njegove dozvole; pored toga treba utvrditi da li je vepar bio tako zahvaćen stupicom, da se sam više ne bi mogao izvući ili bi se dužim naprezanjem uspio izvući. Uglavnom, smatram da vrijedi pravilo da je vepar postao moje vlasništvo ako je došao u moju vlast (posjed). Ali ako ti moga divljeg veptra ponovno pustiš u njegovu prirodnu slobodu, samom tom činjenicom on prestaje da bude moj, pa mi treba dozvoliti tužbu *in factum*, dakle, isto onako, odgovoreno je, kako bi bilo kada bi neko tuđu čašu izbacio iz broda.

Pitanja

1. Koje su pretpostavke originarnog i derivativnog načina stjecanja posjeda?
2. Kojom vrstom stvari (*res*) je vepar u ovom tekstu određen?
3. Može li se ovdje postavljati i pitanje stjecanja prava vlasništva?
4. Kakav utjecaj na stjecanje posjeda ima činjenica da se lov vršio na tuđem zemljištu?
5. Kakvu pravnu prirodu ima divlja životinja koja se nalazi u prirodnoj slobodi?
6. Kakav utjecaj na stjecanje posjeda ima činjenica da se vepar ipak može osloboditi iz zamke?
7. Utvrdi utjecaj sljedećih činjenica na stjecanje posjeda: zamka je postavljena na javnom ili privatnom posjedu, ako je na privatnom, da li je na tuđem ili vlastitom prostoru, a ako je na tuđem, kakav utjecaj ima odobrenje ili zabrana lova?
8. O čemu se radi ako neko uzme ribu iz mreže koju je u more postavio neko drugi?

D. 46,3,79 *Iavolenus libro decimo epistularum* Pecuniam, quam mihi debes, aut aliam rem si in conspectu meo ponere te iubeam, efficitur, ut et tu statim libereris et mea esse incipiat: nam tum, quod a nullo corporaliter eius rei possessio detinetur, adquisita mihi et quodammodo manu longa tradita existimanda est.

Ako ti naredim da novac koji mi duuguješ ili neku drugu stvar doneseš meni na dohvat, dolazi do toga da se ti odmah oslobađaš obveze i da (stvar) postaje moja, jer se uzima da je stvar koju fizički (kao detentor) niko drugi ne drži, pripala meni, budući da se smatra da mi je na neki način u vidu *traditio longa manu* predana.

Pitanja

1. U kakvom je odnosu oslobađanje dužnika i stjecanje posjeda?
2. Kako procjenjujete značaj fizičke udaljenosti vjerovnika od stvari i mogućnosti neposrednog fizičkog djelovanja trećih lica na stvar?
3. Šta je to *traditio longa manu*?
4. U čemu se razlikuju derivativni i originarni načini stjecanja posjeda?

D. 41,2,1, 21 *Paulus libro quinquagesimo quarto ad edictum* Si iusserim venditorem procuratori rem tradere, cum ea in praesentia sit, videri mihi traditam Priscus ait, idemque esse, si nummos debitorem iusserim alii; dare. non esse enim corpore et tactu necesse adprehendere possessionem, sed etiam oculis et affectu argumento esse eas res, quae propter magnitudinem ponderis moveri non possunt, ut columnas. nam pro traditis eas haberi, si in re praesenti consenserint: et vina tradita videri, cum claves cellae vinariae emptori traditae fuerint.

Kada naredim prodavaocu da stvar preda (mom) zastupniku, te ako se ona tu nalazi (prisutna), uzima se, kaže Prisko, da je ona meni predana; isti je slučaj i onda kada naredim dužniku da novac isplati drugome. Nije, naime, neophodno fizički i neposrednim dodiranjem prihvatiti posjed, jer se to može učiniti očima i namjerom, a dokaz za to su stvari koje se zbog velike težine ne mogu pomicati, kao što su stupovi. Oni se, naime, smatraju predanim ako se tu nalaze i vide se. Isto tako se i vino smatra predanim ako kupcu budu predani ključevi vinarskog podruma.

Pitanja

1. U kom času kupac stječe posjed, u času davanja naloga prodavcu ili u momentu predaje stvari prokuratoru?
2. Da li je nužno prisustvo prokuratora u času izdavanja naloga?
3. Koji značaj kod stjecanja posjeda ima predaja ključeva?
4. Da li je neophodna saglasnost da određena novčana suma mora biti vidljivo izbrojana?
5. Da li pravnik ovdje misli na predaju ključeva podruma u samom podrumu ili pred podrumom ili na nekom omiljenom mjestu?

D. 12,1,9,9 *Ulpianus libro vicensimo sexto ad edictum* Deposui apud te decem, postea permisi tibi uti: Nerva Proculus etiam antequam moveantur, condicere quasi mutua tibi haec posse aiunt, et est verum, ut et Marcello videtur: animo enim coepit possidere. ergo transit periculum ad eum, qui mutuam rogavit et poterit ei conducti.

Stavio sam kod tebe u ostavu deset (sestercija), a kasnije ti dopustio da ih upotrijebiš. Nerva i Prokul kažu da se i prije nego što si ti taj novac uzeo može tužbom od tebe tražiti da to kao zajam vratiš; ovo je tačno, tako smatra i Marcel, jer je (dužnik) postao posjednik samom voljom. Stoga je i odgovornost prešla na onoga ko je molio zajam, pa se od njega može tužbom i potraživati.

Pitanja

1. Kakvo pravno dejstvo ima naknadni dogovor da se ostavljeni novac u depozit može upotrebljavati?
2. Da li je ovdje došlo do promjene ugovornog odnosa?
3. Na koji način je depozitar postao posjednikom?
4. Kojom tužbom se može potraživati vraćanje novca kao zajma?
5. Na koji prelaz odgovornosti se misli u tekstu za lice koje je molilo zajam?
6. Može li se ovdje naći primjena pravila *nemo sibi ipse causam possessionis mutare potest*?

Gai. Inst. 2,94 De illo quaeritur, an per eum servum, in quo usumfructum habemus, possidere aliquam rem et usucapere possimus, quia ipsum non possidemus. Per eum vero, quem bona fide possidemus, sine dubio et possidere et usucapere possumus. Loquimur autem in utriusque persona secundum definitionem quam proxime exposuimus, id est si quid ex re nostra vel ex operis suis acquirant, id nobis acquiratur.

Postavlja se pitanje da li posredstvom roba, na kome imamo plodouživanje, možemo ostvariti državinu i održaj, jer on sam nije u našoj državini. Nema sumnje da preko roba, koji je u našoj savjesnoj državini, možemo imati i državinu i održaj. Za obje ove kategorije lica primjenjuje se pravilo, koje smo već izložili – ono što se pribavi putem naše imovine i njihovog rada pripada nama.

Pitanja

1. Smatra li Gaj posjed nad robom kao pretpostavku za stjecanje posjeda putem roba?
2. U kakvom se odnosu nalaze vlasnik i plodouživalac roba?
3. Kakav značaj za stjecanje posjeda ima u ovom konkretnom slučaju *bona fides*?

Gai. Inst. 2,95 Ex his apparet per liberos homines, quos neque iuri nostro subiectos habemus neque bona fide possidemus, item per alienos servos, in quibus neque usumfructum habemus neque iustam possessionem, nulla ex causa nobis adquiri posse. Et hoc est quod vulgo dicitur per extraneam personam nobis adquiri non posse. Tantum de possessione quaeritur, an per extraneam personam nobis adquiratur.

Iz ovog se može zaključiti da ni po kojem osnovu ne možemo pribaviti nešto preko slobodnih ljudi koji nisu pod našom vlašću niti su u našoj savjesnoj državini, a isto tako i putem tuđih robova, na kojima nemamo ni plodouživanje ni zakonitu državinu. To je ono što se obično kaže da preko trećih lica ne možemo ništa pribaviti. Jedino se u pogledu državine postavlja pitanje da li se može steći putem trećih lica.

Pitanja

1. U kontekstu ovog i prethodnog teksta sačinite listu osoba putem kojih rimski *pater familias* može steći posjed.
2. Zašto Gaj dopušta stjecanje državine putem trećih lica?
3. Koja je razlika između državine i jurističkog posjeda?
4. Šta Gaj podrazumijeva pod pojmom savjesne državine?

Pauli sententiae 5,2,2 Per liberarum personarum, quae in potestate nostra non sunt, adquiri nobis nihil potest. Sed per procuratorem adquiri nobis possessionem posse utilitatis causa receptum est. Absente autem domino comparata non aliter ei, quam si rata sit, quaeritur.

Preko slobodnih osoba koje nisu pod našom vlašću ne možemo za sebe ništa stjecati. Ali radi korisnosti same stvari zauzeto je gledište da možemo steći posjed preko punomoćnika (zastupnika, prokuratora). Međutim, ako je nešto (posjed, stvar) stečeno za vrijeme odsutnosti vlasnika, uzima se da je stečeno samo onda kada on (vlasnik) to odobri.

Pitanja

1. Da li se po nečemu razlikuje Paulovo mišljenje od Gajevog mišljenja iz prethodnog teksta u pogledu stjecanja posjeda?
2. Po čemu se razlikuje stjecanje posjeda preko prokuratora u odnosu na stjecanje posjeda preko lica kojima je na upravu dodijeljen pekulijum?
3. Da li se volja prokuratora može poistovjetiti s voljom vlasnika?

D. 41,1,5,1–4 *Gaius libro secundo de iure iurisperitorum sive aureorum*. Illud quaesitum est, an fera bestia, quae ita vulnerata sit, ut capi possit, statim nostra esse intellegatur. Trebatio placuit statim nostram esse et eo usque nostram videri, donec eam persequamur, quod si desierimus eam persequi, desinere nostram esse et rursus fieri occupantis: itaque si per hoc tempus, quo eam persequimur, alius eam ceperit eo animo, ut ipse lucrifaceret, furtum videri nobis eum commisisse. plerique non aliter putaverunt eam nostram esse, quam si eam ceperimus, quia multa accidere possunt, ut eam non capiamus: quod verius est. Apium quoque : natura fera est: itaque quae. in arbore nostra consederint, antequam a nobis alveo concludantur, non magis nostrae esse intelleguntur quam volucres, quae in nostra arbore nidum fecerint. ideo si alius eas incluserit, earum dominus erit... Examen, quod ex alveo nostro evolaverit, eo usque nostrum esse intellegitur, donec in conspectu nostro est nec difficilis eius persecutio est: alioquin occupantis fit.

Postavlja se pitanje da li se divlja životinja koja je tako ranjena da se može uhvatiti smatra odmah našim vlasništvom. Trebacije misli da ona odmah postaje naša, i da se dotle smatra našom dokle god je progono, ali ako odustanemo od progona, ona prestaje biti naša i pripada onom ko je okupira; stoga, ako je u ono vrijeme, dok je mi progono, neko uhvati u namjeri da se sam time okoristi, smatra se da je učinio krađu na našu štetu. Međutim, veći broj (pravnik) smatra da ona postaje naše vlasništvo tek onda kada je uhvatimo, jer se mnogo toga može dogoditi zbog čega je mi ne možemo uhvatiti; to je (mišljenje) ispravnije. I pčele su divlje po prirodi, pa ako se spuste na naše stablo, one se, prije nego što ih u košnicu zatvorimo, ne mogu smatrati našim, isto onako kao ni ptice koje su na našem stablu savi- le gnijezdo. Stoga, ako ih drugi uhvati (u košnicu), on će postati njihov vlasnik... Roj (pčela) koji je izletio iz naše košnice, smatra se dotle našim dok ga mi pogledom pratimo i dok ga nije teško progoniti (hvatati); inače pripada onome ko ga okupira.

Pitanja

1. Predstavite činjenični sadržaj, formulirajte pravna pitanja i iskažite kontroverzna mišljenja pravnika.
2. Da li se može prihvatiti Trebacijevo mišljenje da se posjed stječe i u slučaju kada se ranjena životinja slijedi?
3. Da li ovdje Gaj izražava mišljenje protiv primjene *traditio longa manu*?
4. Kako je Gaj okarakterizirao usmrćenje životinje nakon kojeg nije uslijedilo njeno uzimanje u fizičku vlast?
5. Koje stvarnopravne i obveznopravne posljedice nastaju u slučaju da se uhvaćena životinja naknadno udalji iz kaveza onoga koji ju je ulovio?

D. 41,2,3,18–19 *Paulus libro quinquagensimo quarto ad edictum*. Si rem apud te depositam furti faciendi causa contrectaveris, desino possidere. sed si eam loco non moveris et infitiandi animum habeas, plerique veterum et Sabinus et Cassius recte responderunt possessorem me manere, quia furtum sine contrectatione fieri non potest nec animo furtum admittatur. Illud quoque a veteribus praeceptum est neminem sibi ipsum causam possessionis mutare posse.

Ako stvar, koju sam ti dao u ostavu, uzmeš u namjeri da je ukradeš, ja prestajem biti posjednik. Ali ako je ti s mjesta na (kojem se nalazi) ne makneš, nego samo imaš namjeru da je ukradeš, većina starih pravnika, pa i Sabin i Kasije, pravilno su odgovorili da ja (i dalje) ostajem posjednikom, jer nema krađe bez oduzimanja, budući da se krađa ne može izvršiti samom namjerom. Isto tako su stari pravници odredili da niko ne može sam sebi izmijeniti osnovu posjeda.

Pitanja

1. Razgraničite odnos pravila o *traditio brevi manu* i načela *nebo sibi ipsum causam possessionis mutare potest*.
2. Može li najamnik naslijediti iznajmljeni stan nakon smrti vlasnika stana?

D. 41,2,18 pr. *Celsus libro vicensimo tertio digestorum* Quod meo nomine possideo, possum alieno nomine possidere: nec enim muto mihi causam possessionis, sed desino possidere et alium possessorem ministerio meo facio, nec idem est possidere et alieno nomine possidere: nam possidet, cuius nomine possidetur, procurator alienae possessioni praestat ministerium.

Stvar koju posjedujem u svoje ime mogu posjedovati i u tuđe ime; u tom slučaju ne mijenjam sebi osnovu posjeda, nego prestajem posjedovati i drugoga (zastupajući) svojom uslugom činim posjednikom, jer nije isto posjedovati (sam) i posjedovati u tuđe ime, budući da je posjednik onaj u čije se ime posjeduje, kada zastupnik tuđeg posjeda (samo) pruža uslugu.

Pitanja

1. Kako Celzo razgraničava dejstvo pravila *constitutum possessorium* i pravila *nebo sibi ipsem causam possessionis mutare potest*?
2. Može li dosadašnji posjednik bez neke konkretne *causa detentionis*, npr. ugovora o iznajmljivanju, nastaviti dalje posjedovati za novog posjednika?
3. Koji logični odnos povezanosti postoji između *constitutum possessorium* i *traditio brevi manu*?
4. Koji pravno-politički argumenti stoje u korist jednog kauzalnog nasuprot apstraktnom konstituiranju posjeda?

D. 41,2,1,3 *Paulus libro quinquagensimo quarto ad edictum* Ofilius et Nerva filius etiam sine tutoris auctoritate possidere incipere posse pupillum aiunt: eam enim rem facti, non iuris esse: quae sententia recipi potest, si eius aetatis sint, ut intellectum capiant.

Ofilije i Nerva sin kažu da dijete i bez tutorovog odobrenja može stupiti (na početku) u posjed jer je to činjenično, a ne pravno pitanje; to se mišljenje može prihvatiti ako (djeca) imaju toliko godina da mogu shvatiti (o čemu se radi).

Pitanja

1. Da li se razlikuju pogledi Ofilija, Nerve i Paula u pogledu odnosa između sposobnosti stjecanja posjeda i poslovne sposobnosti?
2. Koje dobne granice imaju pravni značaj u pogledu djelatne sposobnosti subjekata prava u rimskom pravu?
3. Da li Ofilije i Nerva po vašem mišljenju dozvoljavaju stjecanje posjeda četverogodišnjem djetetu bez *auctoritas tutoris*?
4. Da li je po vašem mišljenju određivanje neke stroge granice u ovom pogledu pravno opravdano?
5. Koju biste vi dobnu granicu odredili za ovakve slučajeve?

D. 41,2,49,1 *Papinianus libro secundo de jinitionum* Qui in aliena potestate sunt, rem peculiarem tenere possunt, habere possidere non possunt, quia possessio non tantum corporis, sed et iuris est.

Osobe koje su podređene tuđoj vlasti mogu držati stvar koja ulazi u pekulij, ali ne mogu biti njezini vlasnici i posjednici, jer posjed nije samo faktičko pitanje, nego se tiče i prava.

Pitanja

1. Da li su sinovi robovi i obitelj u istom položaju u pogledu nemogućnosti stjecanja imovine?
2. Koju privrednu svrhu ima pekulijum i koji pravni položaj on dobija od svog titulara?
3. Objasnite pravni osnov odluke uglednog Papinijana.

D. 41, 2, 3, 6 *Paulus libro quinquagensimo quarto ad edictum* In amittenda quoque possessione affectio eius qui possidet intuenda est: itaque si in fundo sis et tamen nolis eum possidere, protinus amittes possessionem. Igitur amitti et animo solo potest, quamvis adquiri non potest.

I kod gubitaka posjeda treba voditi računa o volji (namjeri) posjednika; stoga ako se nalaziš na zemljištu koje ne želiš posjedovati, odmah gubiš posjed. Prema tome, posjed se može izgubiti i samom voljom premda se (samom voljom) ne može steći.

Pitanja

1. Mislite li da Paul zahtijeva iskazivanje volje?
2. Koje stvari se smatraju za nepokretne stvari i kakav utjecaj ima ta njihova osobina u pogledu stjecanja posjeda?
3. Koji modaliteti dobrovoljne predaje posjeda postoje na nekretninama a koji na pokretnim stvarima?
4. Da li u ovom slučaju Paul misli na derelikciju ili na neki drugi oblik napuštanja posjeda?
5. Može li se ovaj Paulov tekst posmatrati s aspekta stjecanja posjeda?
6. Objasnite *animus possidendi* kao element posjeda?

D. 41,2,29 *Ulpianus libro trigensimo ad Sabinum* Possessionem pupillum sine tutoris auctoritate amittere ‘ posse constat, non ut animo, sed ut corpore desinat possidere: quod est enim facti, potest amittere. alia’ causa est, si forte animo possessionem velit amittere: hoc enim non potest.

Sigurno je da i bez tutorovog odobrenja maloljetnik može izgubiti posjed, ali samo tako da fizički prestane posjedovati, a ne može to učiniti samom voljom, jer maloljetnik može izgubiti samo ono što spada u faktičko stanje. Druga je situacija ako bi on htio voljom da izgubi posjed: on to, naime, ne može.

Pitanja

1. Da li maloljetnik ili pupilus gubi posjed nad prstenom kojeg je namjerno bacio u more?
2. Da li maloljetnik gubi posjed ako mu je prsten nehotimično ispao u more?
3. Može li maloljetnik pokloniti i predati prsten svom prijatelju?
4. Kada se gubi posjed na pokretnim stvarima?
5. Može li maloljetnik pokloniti zemljište zakupniku?

D. 41,2,44,2 *Papinianus libro vicensimo tertio quaestionum* Quibus explicitis, cum de amittenda possessione quaeratur, multum interesse dicam, per nosmet ipsos an per alios possideremus: nam eius quidem, quod corpore nostro teneremus, possessionem amitti vel animo vel etiam corpore, si modo eo animo inde digressi fuisset, ne possideremus: eius vero, quod servi vel etiam coloni corpore possidentur, non aliter amitti possessionem, quam si eam alius ingressus fuisset, eamque amitti nobis quoque ignorantibus.

Pošto je to izloženo, moram reći da je, kada se radi o gubitku posjeda, velika razlika u tome da li sami posjedujemo ili posjedujemo preko drugih, jer posjed stvari koje sami neposredno (fizički) držimo možemo izgubiti bilo voljom, bilo fizički, kao naprimjer, ako to napustimo u namjeri da to više ne želimo posjedovati, dok posjed stvari koje posjedujemo fizički, preko roba ili kolona, nećemo izgubiti, osim u slučaju kada neko drugi taj posjed zauzme pa ga mi gubimo, čak i ako za to ne znamo.

Pitanja

1. O kojim načinima gubitka posjeda govori Papinijan u ovom tekstu?
2. Pravi li Papinijan razliku između dobrovoljnog gubitka posjeda i gubitka koji uslijedi bez našeg znanja ili pak protivno našoj volji?
3. Da li naše saznanje da je neko stupio na naš posjed ima utjecaja na gubitak posjeda?

D. 41,2,34, pr *Ulpianus libro septimo disputationum* Si me in vacuum possessionem fundi Cornelianis miseris, ego putarem me in fundum Sempronianum missum et in Cornelianum iero, non adquirem possessionem, nisi forte in nomine tantum erraverimus, in corpore consenserimus. Quoniam autem in corpore consenserimus an a te tamen recedet possessio, quia animo deponere et tu tamen nos possessionem posse et Celsus et Marcellus scribunt, dubitari potest: et si animo acquiri possessio potest, numquid etiam acquisita est? Sed non puto errantem acquirere: ergo nec amittet possessionem, qui quodammodo sub conditione recessit de possessione.

Ako me uputiš da preuzmem slobodan posjed kornelijanskog zemljišta, a ja, misleći da sam upućen na sempronijansko zemljište, odem (ipak) na kornelijansko — neću na taj način steći posjed, izuzev slučaja kada smo bili u zabludi (bludnji) u pogledu imena, ali smo bili saglasni u pogledu stvari (predmeta). Ako smo saglasni u pogledu stvari (predmeta), pojavljuje se sumnja da li si ti izgubio posjed, kada, kako pišu Celzo i Marcel, postoji mogućnost da se samom voljom može izgubiti i izmijeniti posjed, pa kada se već samom voljom može posjed steći, da li je on i u ovom slučaju stečen? Ja smatram da osoba u zabludi (bludnji) ne može steći posjed; isto tako ne gubi posjed ni onaj ko pod određenim uvjetom napušta posjed.

Pitanja

1. Koje vrste zablude možete prepoznati u ovom tekstu?
2. Da li je izgubljen posjed na *fundus Cornelianus*?
3. Može li se posjed na *fundus Sempronianus* predati samo putem volje – *animo*?
4. Koji pravni učinak ima postojanje uvjeta za napuštanje posjeda?

D. 41,2,3,11 Paulus libro quinquagesimo quarto ad edictum Saltus hibernos aestivosque animo possidemus, quamvis certis temporibus eos relinquamus.

Posjed na zimskim i ljetnim pašnjacima zadržavamo voljom premda ih za određeno vrijeme (faktički) napuštamo.

Pitanja

1. Polazi li Paul od pretpostavke da se napuštanjem *saltusa* gubi fizički odnos s posjedom?
2. Koliko dugo se posjed na pašnjacima može održavati *animo*?
3. Koji argumenti stoje iza ovakvog stava pravnika?
4. Da li mogu izmijenjeni klimatski uvjeti utjecati na primjenjivost ovog pravnog principa?

D. 41,2,27 *Proculus libro quinto epistularum* Si is, qui animo possessionem saltus retineret, furere coepisset, non potest, dum fureret, eius saltus-possessionem amittere, quia furiosus non potest desinere animo possidere.

Ako osoba koja posjed pašnjaka zadržava voljom duševno oboli, ona ne može, dok joj bolest traje, izgubiti posjed tog pašnjaka, jer duševno bolesni ne može po volji prestati da bude posjednik.

Pitanja

1. Zašto gubitak volje kod duševnog oboljenja posjednika ne dovodi do gubitka posjeda?
2. Koje bi okolnosti mogle u ovom slučaju ipak dovesti do gubitka posjeda?
3. Može li se primijeniti analogija u slučaju da se radi o štićeniku (*pupillus*)?
4. Šta znači pravilo *furiosi nulla voluntas*?

D. 41,2,6,1 *Ulpianus libro septuagensimo ad edictum* Qui ad nundinas profectus neminem reliquerit et, dum ille a nundinis redit, aliquis occupaverit possessionem, videri eum clam possidere Labeo scribit: retinet ergo possessionem is, qui ad nundinas abiit: verum si revertentem dominum non admiserit, vi magis intellegi possidere, non clam.

Ako neko, odlazeći na sajam, nije ostavio (na posjedu) nikoga drugog, pa u međuvremenu, dok se on sa sajma ne vrati, neko drugi zauzme posjed, u tom slučaju, piše Labeon, treba smatrati da je taj drugi ušao u posjed potajno, jer onaj ko je otišao na sajam voljom zadržava posjed. Ali ako on nije dozvolio vlasniku (ranijem posjedniku) da se ponovno vrati u posjed, treba uzeti da on posjed drži više silom, nego potajno.

Pitanja

1. U kojem trenutku prema Labeu posjetilac sajma gubi posjed?
2. Smije li vlasnik po povratku sa sajma silom osloboditi svoj posjed?
3. Da li Labeovo razlikovanje posjedovanja prevarom i silom ima akademske ili praktične posljedice?
4. Koju funkciju kod zaštite posjeda ima *exceptio vitiosae possessionis*?
5. Šta znači relativnost posjedovne zaštite?
6. Da li je Labeova odluka u suprotnosti s načelom *nemo sibi ipse causam possessionis mutare potest*?
7. Koju posjedovnu poziciju ima lopov?

D. 41,2,3,8 *Paulus libro quinquagensimo quarto ad edictum* Si quis nuntiet domum a latronibus occupatam et dominus timore conterritus noluerit accedere, amississe eum possessionem placet. quod si servus vel colonus, per quos corpore possidebam, decesserint discesserintve, animo retinebo possessionem. Et si alii tradidcrim, amitto possessionem, nam constat possidere nos, donec aut nostra voluntate discesserimus aut vi deiecti fuerimus.

Ako neko javi vlasniku da su mu kuću zauzeli razbojnici pa on, zahvaćen strahom, nije smio tamo doći, smatra se da je izgubio posjed. Ali ako bi umro ili otišao (napustio) rob ili kolon po kojima sam ja fizički posjedovao, u tom slučaju ću samom voljom zadržati posjed. Ali ako nekome drugome predam (stvar) tradicijom, izgubit ću posjed. Nesumnjivo je, naime, da stvar posjedujemo sve dotle dok je po svojoj volji ne napustimo ili dok ne budemo silom izbačeni iz posjeda.

Pitanja

1. Da li je Paulovo mišljenje relevantno za situaciju kada se razbojnik stvarno nalazi u kući?
2. Može li se posjed *animo* zadržati u situaciji kada je najamnika kuće neko fizički istjerao?
3. Šta se dešava ako najamnik dobrovoljno preda kuću trećem licu?
4. Ako je u stanu bio naš rob, da li će njegova smrt dovesti do gubitka posjeda?

D. 6,1,24 *Gaius libro septimo ad edictum provinciale* Is qui destinavit rem petere animadvertere debet, an aliquo interdicto possit nancisci possessionem, quia longe commodius est ipsum possidere et adversarium ad onera petitoris compellere quam alio possidente petere.

Ko ima namjeru da (vlasničkom tužbom) potražuje stvar, treba najprije da ustanovi da li može nekim interdiktom pribaviti za sebe posjed (stvari), jer je daleko lakše posjedovati i protivnika natjerati da snosi teret tužitelja, nego (tu stvar) potraživati od drugog koji je posjeduje.

Pitanja

1. Na koje interdikte je Gaj mislio u ovom tekstu?
2. Koji argumenti se mogu navesti u prilog Gajevom mišljenju?
3. Šta znači pravilo *actori incubit probatio*?

VLASNIŠTVO

D. 13,6,5,15 *Ulpianus libro vicensimo octavo ad edictum* Si duobus vehiculum commodatum sit vel locatum simul, Celsus filius scribit libro sexto digestorum quaeri posse, utrum unusquisque eorum in solidum an pro parte teneatur. et ait duorum quidem in solidum dominium vel possessionem esse non posse: nec quemquam partis corporis dominum esse, sed totius corporis pro indiviso pro parte dominium habere.

Ako su dvojici istovremeno jedna kola dana u poslugu ili u zakup, može se, piše Celzo u šestoj knjizi Digesta, postaviti pitanje da li svaki od njih tu stvar drži u cjelini ili po dijelovima. On je rekao: ne može postojati vlasništvo ili posjed dvojice na jednoj cijeloj stvari, niti može postojati vlasništvo nad nekim njezinim dijelom, nego postoji vlasništvo na nepodijeljenoj cjelini, u (idealnim) dijelovima.

Pitanja

1. O kakvom pravnom institutu se govori u ovom tekstu?
2. Može li se zaključiti da se Ulpinijan slaže sa stavom Celza na čije mišljenje se poziva u tekstu?
3. Iznesite svoje mišljenje i dajte argumentaciju za svoj stav.

D. 8,5,8,6 *Ulpianus libro septimo decimo ad edictum* Apud Pomponium dubitatur libro quadragensimo primo lectionum, an quis possit ita agere licere fumum non gravem, puta ex foco, in suo facere aut non licere. et ait magis non posse agi, sicut agi non potest ius esse in suo ignem facere aut sedere aut lavare.

Kod Pomponija u četrdeset i prvoj knjizi “Lekcija” postavlja se kao nejasno pitanje da li neko treba tužbom tražiti da mu se dozvoli da iz svoje kuće ispušta običan dim, naprimjer onaj s ognjišta, ili mu to nije dozvoljeno; te kaže da prevladava mišljenje da ne treba podizati tužbu, isto onako kako je nepotrebno dokazivati da on može na svome (zemljištu) upaliti oganj, sjediti ili prati.

Gai, Inst. 2,66 Nec tamen ea tantum, quae traditione nostra fiunt, naturali nobis ratione adquirentur, sed etiam quae occupando ideo adepti erimus, quia antea nullius essent; qualia sunt omnia quae terra mari caelo capiuntur.

Ne stječemo samo one stvari koje postaju naše tradicijom, čime po prirodnom razumu (pravu) postajemo vlasnici, nego i one stvari koje putem okupacije prisvajamo, jer prije toga nisu nikome pripadale, kao što su sve one koje ulovimo na zemlji, u moru i u zraku.

Pitanja

1. O kojem načinu stjecanja prava vlasništva Gaj govori u ovom tekstu?
2. U koju skupinu načina stjecanja prava vlasništva ubrajamo navedeni primjer?
3. Šta su to *res nullius*?
4. Navedite još nekoliko primjera za *res nullius*.

Justiniani, Inst. 2,1,12 Ferae igitur bestiae et volucres et pisces, id est omnia animalia, quae in terra, mari, caelo nascuntur, simulatque ab aliquo capta fuerint, iure gentium statim illius esse incipiunt: quod enim ante nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur. nec interest, feras bestias et volucres utrum in suo fundo quisque capiat, an in alieno: plane qui in alienum fundum ingreditur vendandi aut aucupandi gratia, potest a domino, si is providerit, prohiberi ne ingrediatur... quidquid autem eorum ceperis, eo usque tuum esse intelligitur, donec tua custodia coercetur: cum vero evaserit custodiam tuam et in naturalem libertatem se receperit, tuum esse desinit et rursus occupantis fit. naturalem autem libertatem recipere intelligitur, cum vel oculos tuos effugerit vel ita sit in conspectu tuo, ut difficilis sit eius persecutio.

Divlje životinje, kao i ptice i ribe, to jest sve životinje koje se rađaju na zemlji, u moru i u zraku, čim ih neko uhvati, odmah po općem pravu, postaju njegovo vlasništvo: jer ono što je prije bilo ničije, to po prirodnom razumu pripada onom ko ga okupira. Pri tome nije bitno da li je neko divlje životinje i ptice uhvatio na svom ili na tuđem zemljištu; međutim, onome koji dolazi na tuđe zemljište da lovi ili hvata, može vlasnik, ako mu je stalo do toga, zabraniti da tu ulazi... Šta god od toga uhvatiš, to se smatra dotle tvojim vlasništvom dokle god ga držiš pod svojim čuvanjem (nadzorom); čim ono izmakne iz tvog čuvanja (nadzora) i ponovno stekne svoju prirodnu slobodu, gubiš vlasništvo, pa ta (životinja) pripada ponovo onome ko je okupira. Smatra se da je (životinja) ponovo (...) stekla prirodnu slobodu, kada ti izmakne ispred očiju ili kada je još vidiš, ali ju je teško progoniti.

Pitanja

1. O kojem načinu stjecanja prava vlasništva govori ovaj tekst?
2. Šta je to materijalna aprehenzija stvari?
3. Koje stvari se mogu pojaviti kao predmet okupacije?
4. Moramo li biti u direktnom fizičkom odnosu sa stvari da bi se ona smatrala okupiranom?
5. Šta su to derelinkvirane stvari?

Justiniani, Inst. 2,1,14. apium quoque natura fera est. itaque quae in arbore tua consederint, antequam a te alveo inciudantur, non magis tuae esse intelleguntur, quam volucres, quae in tua arbore nidum fecerint : ideoque si alius eas inclusserit, is earum dominus erit. Favos quoque si quos hae fecerint, quilibet eximere potest. Plane integre re si provideris ingredientem in fundum tuum, potes eum iure prohibere ne ingrediatur, examen, quod ex alveo tuo evolaverit, eo usque tuum esse intellegitur, donec in conspectu tuo est nec difficilis eius persecutio est : alioquin occupantis fit.

I pčele su po (svojoj) prirodi divlje. Stoga se one koje su se na tvom drvetu (stablu) zaustavile ne mogu smatrati tvojim prije nego što ih smjestiš (zatvoriš) u svoju košnicu, isto onako kao ni ptice koje su na tvom stablu napravile gnijezdo. Zbog toga, ako ih neko drugi sakupi (u košnicu), on će biti njihov vlasnik. I saće, ako su ga pčele (tamo) napravile, može uzeti bilo ko. Očito je, ipak, da ti, dok još ništa takvo nije učinjeno (poduzeto), ako zapaziš da neko hoće stupiti na tvoje zemljište, to možeš njemu s pravom zabraniti (spriječiti). Roj (pčela) koji je izletio iz tvoje košnice smatra se tvojim dok ti je na vidiku i dok ne postane teško (nemoguće) slijediti ga; inače pripada onome ko ga zauzme (okupira).

Pitanja

1. Koji način stjecanja prava vlasništva problematizira ovaj tekst?
2. Koje značenje ima princip *res nullius cedit occupanti*?
3. Na koji način vlasnik imanja može zabraniti pristup licu za koje sumnja da se priprema otuđiti saće od njegovih pčela?
4. Šta čini treće lice ako unatoč zabrani vlasnika imanja uzbuni njegove pčele?

D. 41,1,9,8 *Gaius libro secundo rerum eottidianarum sive aureorum* Alia causa est earum rerum, quae in tempestate maris levandae navis causa eiciuntur: hae enim dominorum permanent, quia non eo animo eiciuntur, quod quis eas habere non vult, sed quo magis cum ipsa nave periculum maris effugiat. qua de causa si quis eas fluetibus expulsas vel etiam in ipso mari nanetus lucrandi animo abstulerit, furtum committit.

Drugi je slučaj kada se radi o stvarima koje su za vrijeme oluje izbačene s broda da bi on bio olakšan, jer one i dalje pripadaju vlasnicima, budući da nisu odbačene zato da bi se odrekli vlasništva na njima (derelikcija), nego da bi se njihovim izbacivanjem izbjegla teža opasnost za brod. Zbog toga onaj ko ih, izbačene na obalu ili u samom moru nađene, za sebe, u namjeri stjecanja koristi, uzme – čini krađu.

Pitanja

1. Zašto se stvari izbačene s broda u more ne smatraju kao derelinkvirane stvari?
2. Kada prestaje vlasništvo na derelinkviranim stvarima?
3. Da li bi se ovdje moglo raditi o utaji? Navedite argumentaciju.
4. Kojim zakonom su regulirana pitanja pomorske havarije?

D. 41,1,31, pr. *Paulus libro trigensimo primo ad edictum* Numquam nuda traditio transfert dominium, sed ita, si venditio aut aliqua iusta causa praecesserit, propter quam traditio sequeretur.

Nikada sama (gola) tradicija ne doводи do prijenosa vlasništva ako tome ne prethodi prodaja ili neki drugi osnovani (opravdani) razlog (pravna osnova) radi kojega dolazi do tradicije.

Pitanja

1. Navedite neke poslove koji se mogu pojaviti kao modaliteti *causae traditionis*.
2. Ticijus je suprugu poklonio zlatni prsten. Može li ga nakon razvoda braka tražiti nazad s *rei vindicatio*?
3. Prijatelju u zabludi isplatite nepostojeći dug. Prijatelju je bila poznata okolnost da dug uistinu ne egzistira, ali je to prešutio. Možete li isplaćeno potraživati s *rei vindicatio*?
4. Ako platite nedug osobi koja je u dobroj vjeri, može li se isplaćeno vindicirati?

D. 41,1,36 *Iulianus libro tertio decimo digestorum* Cum in corpus quidem quod traditur consentiamus, in causis vero dissentiamus, non animadverto, cur inefficax sit traditio, veluti si ego credam me ex testamento tibi obligatum esse ut fundum tradam, tu existimes ex stipulatu tibi eum deberi. nam et si pecuniam numeratam tibi tradam donandi gratia, tu eam quasi creditam accipias, constat proprietatem ad te transire nec impedimento esse, quod circa causam dandi utque accipiendi dissenserirrius.

Ako smo mi saglasni u pogledu predmeta tradicije, ali se ne slažemo u pogledu pravnog razloga, na tom se neću zadržavati, jer je (ovakva) tradicija nevaljana, naprimjer, u slučaju kada ja mislim da sam ti dužan na osnovi (odredbe) testamenta predati zemljište, a ti misliš da sam to dužan učiniti na osnovi stipulacije. Ali, ako ja tebi predam novac na ime darovanja, a ti ga primiš kao da se radi o zajmu, nesporno je da je vlasništvo prešlo na tebe i da okolnost što se mi ne slažemo u pogledu pravne osnove davanja i primanja ne predstavlja smetnju.

Pitanja

1. Kakav je učinak disenzusa na sudbinu pravnog posla?
2. Koja su pravila vrijedila za kauzalnu tradiciju?
3. Može li apstraktna tradicija imati pravno dejstvo?
4. Objasnite odnos između nesporazuma o predmetu tradicije i nesporazuma o kauzi ili pravnom razlogu tradicije.

D. 12,1,18, pr *Ulpianus libro septimo disputationum* Si ego pecuniam tibi quasi donaturus dederam, tu quasi mutuam accipias, Iulianus scribit donationem non esse: sed an mutua sit, videndum. et puto nec mutuam esse magisque nummos accipientis non fieri, cum alia opinione acceperit.

Ako ja tebi dam novac u namjeri da ti (to) darujem, a ti to primiš kao zajam, Julijan piše da se tu ne radi o darovanju, ali treba da se vidi da li je to zajam. Mislim da to nije ni zajam, čak ni da novac ne prelazi u vlasništvo primaoca kada ga je on primio misleći da se radi o nečem drugom.

Pitanja

1. Uporedite Ulpinijanovo mišljenje s Julijanovim iz prethodnog slučaja u pogledu egzistencije zajma.
2. Koje formalne razlike postoje u Julijanovoj i Ulpinijanovoj argumentaciji u slučaju egzistencije zajma?
3. S kojim argumentima Ulpinijan niječe egzistenciju zajma?
4. Zašto Ulpinijan negira primjenu *rei vindicatio* protiv primaoca?
5. Na čemu bi se mogla temeljiti *exceptio doli* u korist primaoca?
6. Koje bi pravne posljedice prouzrokovala upotreba primljenog novca u ovom slučaju?

D. 41,3,4,6 *Paulus libro quinquagensimo quarto ad edictum*
 Quod autem dicit lex Atinia, ut res furtiva non usucapiatur, nisi in potestatem eius, cui subrepta est, revertatur, sic acceptum est, ut in domini potestatem debeat reverti, non in eius utique, cui subreptum est.

Ono što *lex Atinia* kaže, naime, da se ukradena stvar ne može steći dosjelošću, ako ne bude vraćena onome kome je oduzeta, tako je shvaćeno (protumačeno) da se ona mora vratiti u vlast (ruke) vlasnika, a ne onoga kome je bila ukradena.

Pitanja

1. Pokušajte objasniti pravnoteorijski pogled pravnika Paula prema *lex Atinia*?
2. Kako će međusobne odnose riješiti zakupac od kojeg je ukradena stvar i vlasnik ukradene stvari?
3. Pokušajte argumentirati rješenje iz teksta.
4. Kakva situacija nastaje ako se stvar vrati npr. komodataru?

Justiniani, Inst. 2,1,34 Si quis in aliena tabula pinxerit, quidam putant tabulam picturae cedere aliis videtur picturam, qualiscumque sit, tabulae cedere. Sed nobis videtur melius esse tabulam picturae cedere: ridiculum est enim picturam Apellis vel Parrhasii in accessionem vilissimae tabulae cedere. Unde si a domino tabulae imaginem possidente is, qui pinxit, eam petat nec solvat pretium tabulae, poterit per exceptionem doli moli summoveari: at si is qui pinxit, possideat, consequens est ut utilis actio domino tabulae adversus eum detur, quo casu, si non solvat impensam picturae, poterit per exceptionem doli mali repelli, utique si bona fide possessor fuerit ille, qui picturam imposuit. Illud enim palam est, quod, sive is, qui pinxit, subripuit tabulas sive alius, competit domino tabularum furti actio.

Ako neko na tuđoj ploči (nešto) naslika, neki smatraju da ploča pripada slikaru, dok drugi drže da slika, ma kakve vrijednosti bila, pripada vlasniku ploče. Mi smatramo da je bolje da ploča pripadne slikaru, jer bi bilo smiješno da slika jednog Apela i Parhazija kao priraštaj pripadne vlasniku malo vrijedne ploče. Stoga, u slučaju kada slikar tužbom potražuje sliku (na ploči) od posjednika, vlasnika ploče, a neće da plati vrijednost ploče, on može biti odbijen s *exceptio doli mali*. Ako je stvar u posjedu slikara, onda se, saglasno tome, vlasniku ploče daje *actio utilis* protiv posjednika, ali ako on ne plati vrijednost slikanja, tužbeni zahtjev može biti odbijen s *exceptio doli mali*, razumljivo, ako je slikar do posjeda (ploče) došao *bona fide*. Jasno je, također, da i u slučaju kada bilo slikar, bilo neko drugi, oduzmu ploču, vlasniku pripada *actio furti*.

Pitanja

1. Kakvi su bili stavovi rimskih pravnih škola o ovim pitanjima?
2. Na koju se *actio utilis* misli u ovom tekstu?
3. Na koji se oblik stjecanja prava vlasništva odnose iznesene situacije u ovom tekstu?
4. Koju ulogu je imala *exceptio doli mali*?
5. Objasnite funkciju *actio furti*.

D. 41,1,7,12 *Gaius libro secundo rerum eottidianarum sive aureorum*
 Ex diverso si quis in alieno solo sua materia aedificaverit, illius fit aedificium, cuius et solum est, et, si scit alienum solum esse, sua voluntate amisisse proprietatem materiae intellegitur: itaque neque diruto quidem aedificio vindicatio eius materiae competit. certe si dominus soli petat aedificium nec solvat pretium materiae et mercedes fabrorum, poterit per exceptionem doli mali repelli, utique si nescit qui aedificavit alienum esse solum et tamquam in suo bona fide aedificavit: nam si scit, culpa ei obici potest, quod temere aedificavit in eo solo, quod intellegeret alienum.

I obrnuto, ako neko na tuđem zemljištu svojim građevinskim materijalom nešto izgradi, zgrada pripada onom čije je zemljište, jer ako (graditelj) zna da je zemljište tuđe, smatra se da je po svojoj volji izgubio vlasništvo na materijalu; stoga mu ne pripada ni pravo da to vlasničkom tužbom potražuje, čak i ako bi zgrada bila porušena. Ali ako vlasnik zemljišta tužbom potražuje zgradu, a neće da plati vrijednost materijala i nadnice majstora, njegova tužba može biti odbijena s *exceptio doli mali*, razumljivo, ako graditelj nije znao da je zemljište tuđe, pa je *bona fide* gradio kao na svome, a ako je znao, može mu se pripisati odgovornost (krivnja) za to što je lakoumno (drsko) gradio na zemljištu za koje je znao da je tuđe.

Pitanja

1. O primjeni kojeg principa govori ovaj tekst?
2. Kakva je uloga principa *bona fides* u pogledu graditelja zgrade na tuđem zemljištu?
3. O kojem se obliku krivnje misli u ovom tekstu?
4. Zašto se dozvoljava upotreba *exceptio doli mali* u ovom slučaju?

Justiniani, Inst. 2,1,28 Quod si frumentum Titii tuo frumento mixtum fuerit, si quidem ex voluntate vestra, commune erit, quia singula corpora, id est singula grana, quae cuiusque propria fuerunt, ex consensu vestro communicata sunt. quod si casu id mixtum fuerit vel Titius id miscuerit sine voluntate tua, non videtur commune esse, quia singula corpora in sua substantia durant nec magis istis casibus commune fit frumentum, quam grex communis esse intellegitur, si pecora Titii tuis pecoribus mixta fuerint: sed si ab alterutro vestrum id totum frumentum retineatur in rem quidem actio pro modo frumenti cuiusque competat, arbitrio autem iudicis continetur; ut is aestimet, quale cuiusque frumentum fuerit.

Ako se Ticijevo žito izmiješa s tvojim i ako je do toga došlo vašom voljom, nastaje suvlasništvo, jer su pojedini dijelovi, to jest pojedina zrna koja su pripadala svakome od vas, po vašoj saglasnosti postala zajednička.; Ali ako je do miješanja došlo slučajno, ili je Ticije to izmiješao protiv tvoje volje, ne smatra se da je nastalo suvlasništvo, jer su pojedini dijelovi po svojoj suštini ostali isti, pa se ne može smatrati da bi ova pšenica bila u većoj mjeri suvlasništvo, nego što bi bilo onda kada se Ticijeve ovce pomiješaju s tvojima; stoga ako bilo koji od vas pridržava pravo na *actio in rem* za čitavo žito, njemu ta tužba pripada samo za dio žita, a zavisi od odluke suca da on procijeni koliko je koji od vas (prije) imao žita.

Pitanja

1. O kojem obliku stjecanja prava vlasništva govori ovaj tekst?
2. Zašto tekst razlikuje slučajno, voljno i protuvoljno miješanje stvari različitih vlasnika?
3. Na koju se *actio in rem* misli u ovom tekstu?
4. Da ste u ulozi suca, po kojim kriterijima biste vi riješili ovaj slučaj?

Justiniani, Inst. 2,1,25 Et post multas Sabinianorum et Proculianorum ambi guitates placuit media sententia existimantium, si ea species ad materiam reduci possit, eum videri dominum esse, qui materiae dominus fuerat, si non possit reduci, eum potius intellegi dominum, qui fecerit.

I nakon mnogih spornih stavova sabinovaca i prokulovaca, smatramo ispravnim posredno mišljenje, i to da je, ako se nova stvar može vratiti u prijašnje stanje, vlasnik onaj kome je pripadala i materija, a ako se ne može vratiti, treba smatrati da prednost kao vlasnik ima onaj ko ju je napravio.

Pitanja

1. Koji način stjecanja prava vlasništva problematizira ovaj tekst?
2. Navedite kontroverzna mišljenja pravnih škola o ovom pitanju.
3. Koje teorijsko-filozofske kriterije upotrebljavaju pravne škole u obrazlaganju svojih stajališta?
4. Zašto se kompilatori opredjeljuju za kompromisno rješenje?

D. 41,3,32,1 *Pomponius libro trigensimo secundo ad Sabinum* Si quis id, quod possidet, non putat sibi per leges licere usucapere, dicendum est, etiamsi erret, non procedere tamen eius usucapionem, vel quia non bona fide videatur possidere vel quia in iure erranti non procedat usucapio.

Ako neko misli da stvar koju posjeduje ne može po zakonu steći dosjelošću, treba reći da mu, makar bio u zabludi (bludnji), ne teče dosjelošt, bilo zato što se smatra da nije posjednik *bona fide*, bilo zato što onome ko je u pravnoj zabludi (bludnji) ne teče (u prilog) dosjelošt.

Pitanja

1. Da li ovdje Pomponije misli na slučaj da posjednik u zabludi drži stvar kao ukradenu?
2. Izrazite svoje viđenje principa *bona fides*.
3. Kakav je učinak *bona fides* na tok uzukapije?
4. U kojem času mora egzistirati *bona fides* kod uzukapije?
5. Objasnite načelo *mala fides superveniens non nocet*.

D. 41,10,5 *Neratius libro quinto membranarum* Usucapio rerum, etiam ex aliis causis concessa interim, propter ea, quae nostra existimantes possideremus, constituta est, ut aliquis litium finis esset. Sed id, quod quis, cum suum esse existimaret, possederit, usucapiet, etiamsi falsa fuerit eius existimatio. quod tamen ita interpretandum est, ut probabilis error possidentis usucapioni non obstet, veluti si ob id aliquid possideam, quod servum meum aut eius, cuius in locum hereditario iure successi, emisse id falso existimem, quia in alieni facti ignorantia tolerabilis error est.

Dosjelost stvari dozvoljena je i iz drugih razloga (osnova) zbog toga da bi ono što smatramo da posjedujemo kao svoje, tako (zaista) i bilo, te da bi se na taj način okončavali sporovi. Stoga onaj koji posjeduje stvar, smatrajući je svojom, stječe je dosjelošću, makar njegovo uvjerenje i ne bilo točno. Ovo treba tumačiti na taj način da moguća zabluda (bludnja) posjednika ne ometa dosjelost, naprimjer, kada posjedujem stvar za koju netačno mislim da ju je kupio moj rob ili osoba koju sam po pravu naslijeđa naslijedio, jer je zabluda (bludnja) u pogledu poznavanja tuđih djelanja oprostiva.

Pitanja

1. Smatrate li da je Neracijevo mišljenje ispravno?
2. U pogledu koje je pretpostavke za stjecanje prava vlasništva posjednik u zabludi?
3. Kakav je odnos ispričujuće zablude i *bona fides*?
4. O kojim se ovdje slučajevima stjecanja prava vlasništva radi po Neracijevom mišljenju?

D. 41,3,27 *Ulpianus libro trigensimo primo ad Sabinum* Celsus libro trigensimo quarto errare eos ait, qui existimarent, cuius rei quisque bona fide adeptus sit possessionem, pro suo usucapere eum posse nihil referre, emerit nec ne, donatum sit nec ne, si modo emptum vel donatum sibi existimaverit, quia neque pro legato neque pro dote usucapio valeat, si nulla donatio, nulla dos, nullum legatum sit.

Celzo u trideset četvrtoj knjizi kaže da griješe oni koji misle da mogu stvar, koju su *bona fide* stekli u posjed, za sebe steći dosjelošću, bez obzira na to da li su je kupili ili ne, primili kao dar ili ne, ako su samo smatrali da su je kupili ili primili kao dar, jer nema dosjelosti ni po osnovi legata, ni dara, ni miraza, ukoliko nije bilo nikakvog dara, nikakvog miraza, nikakvog legata.

Pitanja

1. Šta je to realni a šta putativni titulus?
2. Koje pravne kontroverze otvara Celzovo mišljenje?
3. Da li se Celzov stav može tumačiti kao generalno odbijanje putativnog titula?
4. Šta se sve može pojaviti kao *iusta causa usucapionis*?

41,1,1 *Gaius libro secundo rerum cottidianarum sive aureorum*
 Quarundam rerum dominium nanciscimur iure gentium, quod ratione naturali inter omnes homines peraeque servatur, quarundam iure civili, id est iure proprio civitatis nostrae.

Vlasništvo na nekim stvarima stječemo po općem pravu (*ius gentium*), koje po prirodnom razumu svi ljudi jednako poštuju, a na nekim po civilnom (građanskom) pravu, to jest pravu koje vrijedi samo za našu državu.

D. 41,1,3 pr *Gaius libro secundo rerum eottidianarum sive aureorum*
 Quod enim nullius est, id ratione naturali oecipanti conceditur.

Ono što nije ničije, to po prirodnom razumu pripada onom ko ga okupira.

Pitanja

1. Može li se pojam prirodni razum poistovjetiti s pojmom prirodnog prava?
2. Razvrstajte načine stjecanja prava vlasništva po *ius civile*, *ius gentium* i *ius naturale*.
3. Šta se podrazumijeva pod okupacijom stvari?

D, 41,1,5,5 *Gaius libro secundo rerum eottidianarum sive aureorum Pavonum et columbarum fera natura est nec ad rem pertinet, quod ex consuetudine avolare et revolare solent: nam et apes idem faciunt, quarum constat ferem esse naturam: cervos quoque ita quidam mansuetos habent, ut in silvas eunt et redeant, quorum et ipsorum feram esse naturam nemo negat. in his autem animalibus, quae consuetudine abire et redire solent, tališ regula conprobata est, ut eo usque nostra esse intellegantur, donec revertendi animum habeant: quod si desierint revertendi animum habere, desinant nostra esse et fiunt occupantium. Intellegantur autem desisse revertendi animum habere tune, cum revertendi corisuetudinem deseruerint.*

Paunovi i golubovi po prirodi su divlji; stoga nije bitno da oni po navici odlijeću i dolijeću, jer to isto čine i pčele za koje je nesumnjivo da su divlje prirode. Ima također i tako pripitomljenih jelena da oni znaju odlaziti u šumu i vraćati se, pa niko ne može poreći da su divlje prirode. Kod životinja koje imaju naviku da odlaze i da se vraćaju utvrđeno je pravilo da se one dotle smatraju našim (vlasništvom) dok imaju naviku da se vraćaju, a čim izgube naviku vraćanja, prestaju biti naše, pa pripadaju onome ko ih okupira. Smatra se da su izgubile naviku vraćanja čim po običaju ne dolaze natrag.

Pitanja

1. Zašto Gaj ustanovljava poseban režim za jelene?
2. Objasnite pravno pravilo *regula conprobata*.
3. Koju ulogu ima *animus revertendi*?
4. Šta podrazumijevate pod *consuetudo revertendi*?
5. Može li se govoriti o *animus revertendi* kod pčela?

D. 41,1,31,1 *Paulus libro trigensimo primo ad edictum* Thesaurus est vetus quaedam depositio pecuniae, cuius non exstat memoria, ut iam dominum non habeat: sic enim fit eius qui invenerit, quod non alterius sit. alioquin si quis aliquid vel lucri causa vel metus vel custodiae condiderit sub terra, non est thesaurus: cuius etiam furtum fit.

Blago je neko staro skrovište novca kojeg se više niko ne sjeća, tako da nema više vlasnika; ono pripada osobi koja ga nađe, jer nije ničije. Ali ako neko nešto sakrije u zemlju da bi zaradio, ili zbog straha ili radi čuvanja, to nije blago; to može biti i ukradeno.

Pitanja

1. Može li se reći da se blago u tekstu tretira kao *res nullius*?
2. Da li se zakopani novac tretira kao blago ako je njegov vlasnik zaboravio mjesto na kojem je novac zakopao?
3. Da li se zakopani novac od momenta smrti njegovog vlasnika može tretirati kao blago?
4. U kom momentu prestaje posjed ako je došlo do prestanka prava vlasništva?

D. 41,2,3,3 *Paulus libro quinquagesimo quarto ad edictum* Neratius et Proculus et solo animo non possunt nos acquirere possessionem, si non antecedit naturalis possessio. ideoque si thesaurum in fundo meo positum sciam, continuo me possidere, simul atque possidenti affectum habuero, quia quod desit naturali possessioni, id animus implet.

Neracije i Prokul tvrde da se ne može samom voljom (namjerom) steći posjed ako tome ne prethodi detencija. Zbog toga ću blago, za koje znam da je položeno u mom zemljištu, stalno posjedovati sve dotle dok budem imao volju da ga posjedujem, jer ako nešto nedostaje u detenciji, to nadopunjuje volja.

Pitanja

1. Objasnite stjecanje posjeda *solo animo*.
2. Šta je to *naturalis possessio*?
3. Da li Neracije i Prokul posmatraju blago kao sastavni dio zemljišnog posjeda?
4. Šta se sve može poimati kao *thesaurus*?
5. Pojasnite *animus possidendi* kao element posjeda.

D. 6,1,67 *Scaevola libro primo responsorum* A tutore pupilli domum mercatus ad eius refectioem fabrum induxit : is pecuniam invenit : quaeritur ad quem pertineat. respondi, si non thensauri fuerunt, sed pecunia forte perdita vel per errorem ab eo ad quem pertinebat non ablata, nihilo minus eius eam esse, cuius fuerat.

Neko je od tutora jednog maloljetnika kupio kuću a ovaj je radi renoviranja iste u nju poslao majstora. Ovaj je tamo našao novac. Postavlja se pitanje, kome to pripada. Ja sam odgovorio, ako se to ne može smatrati blagom, nego se radi o novcu koji je slučajno izgubljen ili ga onaj kome pripada zabunom nije odnio, nema sumnje da to i dalje ostaje vlasništvo onoga kome je (dotle) pripadalo.

Pitanja

1. Šta se može podrazumijevati pod izrazom *pecunia perdita*?
2. Može li se stvar u vlastitoj kući “izgubiti”?
3. Koji značaj u stjecanju stvari ima *a tutore pupilli*?
4. Navedite argumente prema kojima bi se u ovom slučaju moglo raditi o nalazu blaga?
5. Formulirajte pojam blaga.
6. Ako smo prije putovanja vrijednosne stvari zakopali na tuđem zemljištu, a po povratku se ne možemo sjetiti lokacije, da li smo izgubili posjed i vlasništvo?

D. 41,1,48,1 *Paulus libro septimo ad Plautium* In contrarium quaeritur, si eo tempore, quo mihi res traditur, putem vendentis esse, deinde cognovero alienam esse, quia perseverat per longum tempus capio, an fructus meos faciam. Pomponius verendum, ne non sit bonae fidei possessor, quamvis capiat: hoc enim ad ius, id est capionem, illud ad factum pertinere, ut quis bona aut mala fide possideat: nec contrarium est, quod longum tempus currit, nam e contrario is, qui non potest capere propter rei vitium, fructus suos facit.

Nasuprot tome, postavlja se pitanje da li u slučaju kada sam u času, kada mi je stvar bila predana, smatrao da ona pripada prodavaocu, a kasnije saznam da je tuđa, tu stvar daljnjim protekom dugog vremena dosjedam, te da li stečem plodove kao vlasnik. Pomponije sumnja da taj nije *bonae fidei possessor*, makar da stvar može dosjesti, jer je to, to jest pitanje dosjedanja, stvar prava, a ono drugo, to jest pitanje da li neko posjeduje *bona* ili *mala fide* tiče se činjenica; tome (ne protivrječi okolnost) da mu protek dugog vremena ide u korist, jer, suprotno tome, i onaj ko ne može, zbog određenog nedostatka, stvar steći dosjelošću, ipak postaje vlasnik plodova.

Pitanja

1. Kakav utjecaj na stjecanje prava vlasništva ima naknadno saznanje da stvar nije bila vlasništvo lica koje nam je stvar prodalo?
2. Može li se steći vlasništvo po osnovu *longi temporis praescriptio*?
3. Na koji način stječe pravo vlasništva na plodovima onaj koji protekom dugog vremena vrši dosjelošću?
4. Može li steći pravo vlasništva *bone fidei emptor* stvari koja je bila ukradena?
5. Kakvu ulogu u ovom tekstu ima dilema da li je posjednik u dobroj vjeri ili ne?

D. 6,1,38 *Celsus libro tertio digestorum*
 In fundo alieno, quem imprudens emerat, aedificasti aut con seru isti. deinde evincitur: bonus iudex varie ex personis causisque constituet. finge et dominum eadem facturum fuisse: reddat impensam, ut fundum recipiat, usque eo dumtaxat, quo pretiosior factus est, et si plus pretio fundi accessit, solum quod impensum est. finge pauperem, qui, si reddere id cogatur, laribus sepulchris avitis carendum habeat: sufficit tibi permitti tollere ex his rebus quae possis, dum ita ne deterior sit fundus, quam si initio non foret aedificatum. constituimus vero, ut, si paratus est dominus tantum dare, quantum habiturus est possessor his rebus ablatis, fiat ei potestas.

Na tuđem zemljištu koje si neoprežno kupio nešto si izgradio ili posijao, pa je (nakon toga) došlo do evikcije; dobar sudac treba da odluči različito, zavisno od osoba i pravnih osnova (pravnih stvari). Pretpostavimo da je to isto učinio i vlasnik: on je dužan, da bi natrag dobio zemljište, nadoknadi ti troškove do iznosa za koji je zemljište postalo vrednije, a ako je njegova vrijednost i više porasla, dužan je da nadoknadi samo onoliko koliko je (stvarno) utrošeno. Pretpostavimo da se radi o siromašnom čovjeku koji će, ako bude prisiljen da to nadoknadi, ostati bez kuće i očinskih grobova. U tom slučaju treba da ti se dopusti da od svih tih stvari uzmeš ono što možeš, toliko da ne bi zemljište postalo manje vrijedno nego što je bilo, da na njemu u početku nije bilo ništa građeno, a predviđeno je i to da vlasnik, ako je spreman da nadoknadi posjedniku iznos koji bi on dobio (imao) odnošenjem tih stvari, može to zadržati za sebe.

Pitanja

1. Šta je to evikcija?
2. O kojim vrstama troškova se govori u ovom tekstu?
3. Šta je za neopreznog kupca u ovom slučaju povoljnije, primjena instituta *ius tollendi* ili nadoknada učinjenih troškova u svrhu povećanja vrijednosti zemljišta?
4. Kakva je pravna situacija u slučaju da je vrijednost zemljišta umanjena nestručnom gradnjom od strane posjednika?
5. Koju ulogu ima *bona fides* u ovim odnosima?
6. Zašto se sudiji daje mogućnost širokog fleksibilnog odlučivanja?
7. Koja osnovna pravila omogućavaju donošenje različitih pravnih rješenja?

D. 7,1,12,5 *Ulpianus libro septimo decimo ad Sabinum* Iulianus libro trigensimo quinto digestorum tractat, si fur decerpserit vel desecuerit fructus maturos pendentes, cui conditione teneatur, domino fundi an fructuario? et putat, quoniam fructus non fiunt fructuarii, nisi ab eo percipiuntur, licet ab alio terra separentur magis proprietario conditionem competere, fructuario autem furti actionem, quoniam interfuit eius fructus non esse ablatos. Marcellus autem movetur eo, quod, si postea fructus istos nactus fuerit fructuarius, fortassis fiant eius: nam si fiunt, qua ratione hoc evenit? nisi ea, ut interim fierent proprietarii, mox apprehensi fructuarii efficientur exemplo rei sub conditione legatae, quae interim heredis est, existente autem conditione ad legatarium transit. verum est enim conditionem conjungere proprietario: cum autem in pendenti est dominium (ut ipse Iulianus ait in fetu qui summittitur et in eo quod servus fructuarius per traditionem accepit nondum quidem pretio soluto, sed tamen ab eo satisfacto), dicendum est conditionem pendere magisque in pendenti esse dominium.

Julijan u trideset petoj knjizi Digesta raspravlja (o pitanju) komu će kradljivac koji je ubrao ili odsijekao zrele plodove, koji su još bili na stablu, pravno odgovarati; da li vlasniku zemljišta ili plodouživaocu, pa misli da će, budući da plodovi ne postaju vlasništvo plodouživaoca prije nego što ih on percipira, pa i ako su od strane druge osobe odvojeni od zemlje – tužba (condictio) prije pripasti vlasniku, dok će plodouživalac imati pravo na *actio furti*, jer on ima interes da mu plodovi ne budu ukradeni. Marcel ističe ovo pitanje: da li plodovi, ako ih kasnije dobije plodouživalac, možda postaju njegovo vlasništvo, te ako postaju, na kojoj osnovi do toga dolazi, i da li ih, ako u međuvremenu pripadnu vlasniku, može plodouživalac kasnije steći aprehenzijom, kao što je naprimjer u slučaju kad je stvar ostavljena kao legat pod uvjetom, koja najprije pripada nasljedniku, a kasnije kada se ispuni uvjet, prelazi na legatara. Istina je, da kondikcija pripada vlasniku, jer ako je pitanje vlasništva neizvjesno (kao što je, kako i sam Julijan piše, kod ploda koji treba da se rodi, da bi zamijenio nestali, ili u slučaju kada rob koji je predmet plodouživanja primi nešto putem tradicije, a još nije za to platio, nego je samo na drugi način dao osiguranje), treba reći da je i pitanje kondikcije neizvjesno, to više što je i pitanje vlasništva neizvjesno.

Pitanja

1. Koji princip za stjecanje prava vlasništva na plodovima vrijedi za situaciju navedenu u ovom tekstu?
2. Može li se praviti razlika ako je uzufruktuar svojom nepažnjom omogućio krađu plodova?
3. Koji bi argumenti mogli poslužiti za utemeljenje aktivne legitimacije uzufraktuara za podizanje *actio furti*?
4. Zašto se onemogućava uzufraktuaru aktivna legitimacija za *condictio furtiva*?
5. Kakav je pravni položaj kod stjecanja prava vlasništva nad visećim plodovima?

D. 41,1,7,10 *Gaius libro secundo rerum cottidianarum sive aureorum*
 Cum in suo loco aliquis aliena materia aedificaverit, ipse dominus intellegitur aedificii, quia omne quod inaedificatur solo cedit. nec tamen ideo is qui materiae dominus fuit desiit eius dominus esse: sed tantisper neque vindicare eam potest neque ad exhibendum de ea agere propter legem duodecim tabularum, qua cavetur, ne quis tignum alienum aedibus suis iunctum eximere cogatur, sed duplum pro eo praestet, appellatione autem tigni omnes materiae significantur, ex quibus aedificia fiunt. ergo si aliqua ex causa dirutum sit aedificium, poterit materiae dominus nunc eam vindicare et ad exhibendum agere.

Ako neko na svom zemljištu tuđim građevinskim materijalom nešto izgradi, smatra se vlasnikom zgrade, jer sve što se na zemljištu podiže (gradi) zemljištu i pripada. Ipak, onaj ko je bio vlasnik tog materijala ne gubi vlasništvo, ali materijal ne može potraživati vlasničkom tužbom niti voditi spor *ad exhibendum*, zbog propisa Zakonika XII ploča koji je zabranjivao da se tuđa greda uzidana u nečiju kuću smije izvaditi, nego se mora platiti dvostruka vrijednost. Pod nazivom “greda” razumijeva se svaki materijal od kojega se gradi kuća. Ali ako iz bilo kojeg razloga zgrada bude porušena, vlasnik ugrađenog materijala može podnijeti i vlasničku tužbu i tužbu *ad exhibendum*.

Pitanja

1. Kakva je pravna pozicija graditelja, koji je u dobroj vjeri u svoju kuću ugradio tuđi građevinski materijal, prema vlasniku ugrađenog materijala?
2. Mora li izvođač građenja koji je u dobroj vjeri nadomjestiti dvostruku vrijednost tuđeg građevinskog materijala?
3. Koji su pravni učinci *actio ad exhibendum*?
4. Može li se nakon rušenja kuće uspješno vindicirati s *actio de tigno iuncto* ugrađeni građevinski materijal?
5. Objasnite princip *superficies solo cedit*.

Gai. Inst. 2,78 – Sed si in tabula mea aliquis pinxerit veluti imaginem, contra probatur, magis enim dicitur tabulam picturae cedere, cuius diversitatis vix idonea ratio redditur, certe secundum hanc regulam si me possidente petas imaginem tuam esse nec solvas pretium tabulae, poteris per exceptionem doli mali summoveri; at si tu possideas, consequens est, ut utilis mihi actio adversum te dari debeat; quo casu nisi solvam inpensam picturae, poteris me per exceptionem doli mali repellere, utique si bonae fidei possessor fueris. Illud palam est, quod sive tu subripueris tabulam sive alius, competit mihi furti actio.

Ali, ako neko na mojoj ploči naslika, naprimjer portret, rješenje je suprotno, smatra se da ploča ide uz sliku. Za ovu razliku teško je dati valjani razlog. Prema tom pravilu, svakako, ako zahtijevaš od mene, koji držim stvar, da slika bude tvoja, a ne platiš cijenu ploče, mogu odbiti tužbu prigovorom prevare, a ako ti držiš ploču, proizlazi da mi treba protiv tebe dati tužbu iz razloga korisnosti (*utilis causa*). U tom slučaju, ako ne platim vrijednosti slikanja, možeš me odbiti prigovorom prevare, pogotovo ukoliko si bio savjestan držalac. Jasno je da mi pripada pravo na tužbu zbog krađe (*actio furti*) ako mi ti ili neko drugi budete potajno oduzeli ploču.

Pitanja

1. Zašto Gaj kao poseban slučaj izdvaja slikanje i razlikuje ga od npr. pisanja na tuđem papiru?
2. Šta je to *exceptio doli*?
3. U kom opsegu vlasnik ploče može s *exceptio doli* ili *actio utilis* osigurati svoje interese?
4. Da li prethodno spomenuta *actio utilis* pripada u skupinu stvarnopravnih tužbi?

D. 6,1,23,5 *Paulus libro vicensimo primo ad edictum* Item quaecumque aliis iuncta sive adiecta accessionis loco cedunt, ea quamdiu cohaerent dominus vindicare non potest, sed ad exhibendum agere potest, ut separentur et tunc vindicentur: scilicet exspecto eo, quod Cassius de ferruminatione scribit. dicit enim, si statuæ suæ ferruminatione iunctum brachium sit, unitate maioris partis consumi et, quod semel alienum factum sit, etiamsi inde abruptum sit, redire ad priorem dominum non posse. non idem in eo quod adplumbatum sit, quia ferruminatione per eandem materiam facit confusionem, plumbatura non idem efficit. ideoque in omnibus his casibus, in quibus neque ad exhibendum neque in rem locum habet, in factum actio necessaria est. at in his corporibus, quæ ex distantibus corporibus essent, constat singulas partes retinere suam propriam speciem, ut singuli homines, singulae oves: ideoque posse me gregem vindicare, quamvis aries tuus sit immixtus, sed et te arietem vindicare posse, quod non idem in cohaerentibus corporibus eveniret: nam si statuæ meæ brachium alienæ statuæ addideris, non posse dici brachium tuum esse, quia tota statua uno spiritu continetur.

Stoga sve stvari koje su s drugima povezane ili spojene, dobivaju svojstvo priraštaja, pa ih, sve dotle dok su zajedno, vlasnik ne može potraživati vlasničkom tužbom, nego može pokrenuti *actio ad exhibendum*, da bi bile odvojene, i tek nakon toga pokrenuti vlasničku tužbu, izuzev, razumljivo, slučaja spajanja kaljenjem (*ferrumatio*), o čemu piše Kasije. On, naime, kaže da se u slučaju, kada je kaljenjem ruka spojena s kipom, stvara cjelina s većim dijelom, pa ono što je jednom postalo tuđe ne može se, čak i ako bi bilo otkinuto, vratiti u prijašnje vlasništvo. Ali to se ne odnosi na slučaj kada je nešto učvršćeno olovom (*ad plumbatio*), jer kaljenjem uslijed konfuzije nastaje jedinstvena materija, dok učvršćivanje olovom ne stvara tu posljedicu. Inače, u svim tim slučajevima gdje se ne može upotrijebiti ni *actio ad exhibendum* ni *actio in rem*, treba se koristiti *actio in factum*. Što se tiče stvari koje su sastavljene od pojedinačnih odvojenih dijelova; sigurno je da svaka pojedina stvar zadržava svoju individualnost, naprimjer, pojedini robovi, pojedine ovce; stoga ja mogu vlasničkom tužbom potraživati stado, makar se u to stado umiješao tvoj ovan, ali i ti možeš vlasničkom tužbom potraživati ovna. Ali to se ne može dogoditi kod spojenih stvari, jer ako ti mom kipu pripojiš ruku nekog drugog kipa, ne može se reći da je (ta) ruka tvoja kad je čitav kip postao jedinstvena stvar.

Pitanja

1. Kako pravnik Paul utemeljuje gubitak prava vlasništva u slučaju kaljenja a zadržavanje prava vlasništva u slučaju lemljenja?
2. Formulirajte opći princip o pravnim posljedicama nevoljnog spajanja stvari različitih vlasnika.
3. O kojoj podjeli stvari govori Paul u ovom tekstu?
4. U kontekstu gornje podjele stvari kakva je stvar kuća?
5. Kojim pravnim sredstvom može vlasnik bronzane ruke koja je zalemljena na tuđu statuu ostvarivati svoje zahtjeve?
6. Koje pretpostavke trebaju biti ostvarene da bi došlo do primjene *actio ad exhibendum*?
7. Može li se sa *actio ad exhibendum* tražiti uklanjanje zasađenog drveta na tuđem zemljištu?
8. Objasnite pravnu kvalifikaciju stada.

D. 41,1,27,2 *Pomponius libro trigesima ad Sabinum* Cum, partes duorum dominorum ferrumine cohaerant, hae cum quaereretur utri cedant, Cassius ait pro portione rei aestimandum vel pro pretio cuiusque partis. sed si neutra alteri accessioni est, videamus, ne aut utriusque esse dicenda sit, sicuti massa confusa, aut eius, cuius nomine ferruminata est. sed Proculus et Pegasus existimant suam cuiusque rem manere.

Ako su dijelovi stvari različitih vlasnika kaljenjem spojene u jednu, postavlja se pitanje kome od njih dvojice one pripadaju. Kasije tvrdi da (to treba odlučiti) prema procjeni vrijednosti stvari, odnosno prema cijeni svakog pojedinog dijela. Ali ako ni jedna od te dvije stvari nije pripala drugoj kao pripadak, treba vidjeti da li se može tvrditi da je tu došlo do suvlasništva, kao kod konfuzije, odnosno da li je pripala onome ko je naredio da se izvrši kaljenje. Međutim Prokul i Pegaz misle da svaki i dalje zadržava (vlasništvo) svog dijela stvari.

Pitanja

1. Da li se slažete s Kasijevom tvrdnjom u tekstu?
2. Na koji biste način vi izvršili procjenu vrijednosti spojenih stvari?
3. Mogu li se za izloženu situaciju primjenjivati pravila o priraštaju?
4. Pokušajte objasniti i argumentirati Prokulove i Pegazove tvrdnje.
5. Pod kojim pretpostavkama bi ovdje došlo do suvlasništva na novoj cjelini nastaloj nakon spajanja stvari kaljenjem?

D.6,1,5,pr. *Ulpianus libro sexto decimo ad edictum* Idem Pomponius scribit: si frumentum duorum non voluntate eorum confusum sit, competit singulis in rem actio in id, in quantum paret in illo, acervo suum cuiusque esse: quod si voluntate eorum commixta ; sunt, tunc communicata, videbuntur et erit communi dividundo actio.

Isto (tako) piše Pomponije: ako je žito dvojice vlasnika izmiješano bez njihove volje, svaki od njih ima pravo na *actio in rem*, ali na onu količinu iz gomile za koju se utvrdi da je (prije) bila u vlasništvu svakog pojedinca. Ako je do miješanja došlo po volji (vlasnika), smatra se da je tada nastalo suvlasništvo, pa tu dolazi u obzir *actio communi dividundo*.

Pitanja

1. Koja pravila vrijede za *comixtio*?
2. Pokušajte argumentirati mišljenje pravnika Pomponija.
3. Zašto vrijede različita pravila kod voljnog i nevoljnog miješanja stvari različitih vlasnika?
4. Koje principe dovodi u pitanje način stjecanja vlasništva kod miješanja stvari različitih vlasnika?

D. 41,1,7, 8–9 *Gaius libro secundo rerum cottidianarum sive aureorum* Voluntas duorum dominorum miscentium materias commune totum corpus efficit, sive eiusdem generis sint materiae, velut vina miscuerunt vel argentum conflaverunt, sive diversae, veluti si alius vinum contulerit alius mel, vel alius aurum alius argentum: quamvis et mulsi et electri novi. corpora sit species. Sed et si sine voluntate dominorum casu confusae sint duorum materiae vel eiusdem generis vel diverse, idem iuris est.

Ako se po volji dvojice vlasnika izmiješaju stvari, čitava stvar postaje suvlasništvo, bilo da su stvari iste vrste, naprimjer, kada se izmiješaju vina ili istopi srebro, bilo da su različite, naprimjer kada jedan donese vino, a drugi med, ili jedan zlato, a drugi srebro, makar da je i medovina i electrum nova stvar. Ali i onda kada, slučajno, bez volje vlasnika, dođe do miješanja dviju stvari, bilo da su iste, bilo različite vrste, nastaje ista pravna situacija.

Pitanja

1. Koji moment ili okolnost determinira nastajanje suvlasničke zajednice u prezentiranom slučaju?
2. Da li na nastanak suvlasništva utječe vrsta stvari koje se pomiješaju?
3. Kojim tužbama dosadašnji vlasnici mogu tražiti razvrgnuće suvlasničke zajednice?

D. 46,3,78 *Iavolenus libro undecimo ex Cassio* Si alieni nummi inscio vel invito domino soluti sunt, manent; eius cuius fuerunt: si mixti essent, ita ut discerni non possent, eius fieri qui accepit in libris Gaii scriptum est, ita ut actio domino cum eo, qui dedisset, furti competeret.

Ako tuđi novci budu bez znanja ili protiv volje vlasnika nekome isplaćeni, oni i dalje ostaju vlasništvo onoga kome su pripadali, ali ako su novci bili izmiješani tako da ih nije moguće razlikovati, oni prelaze u vlasništvo osobe koja ih je primila; to piše u Gajevim knjigama, ali vlasnik ima protiv onoga ko ih je isplatio (trećem) pravo na *actio furti*.

Pitanja

1. Da li po vašem mišljenju tekst pretpostavlja postojanje dobre vjere kod primaoca novca?
2. Kakva pravna situacija nastaje ako primalac nije u dobroj vjeri?
3. Da li se iz teksta može zaključiti postojanje dobre vjere kod lica koje predaje novac?
4. Koji argumenti opravdavaju različit pravni režim novca u stvarnom pravu?
5. O kakvom bi se pravnom odnosu radilo da je vlasnik novca prethodno dao saglasnost na isplatu?

D. 41,1,7,7 *Gaius libro secundo rerum cottidianarum sive aureorum*
 Cum quis ex aliena materia speciem aliquam suo nomine fecerit, Nerva et Proculus putant hunc dominum esse qui fecerit, quia quod factum est, antea nullius fuerat. Sabinus et Cassius magis naturalem rationem efficere putant, ut qui materiae dominus fuerit, idem eius quoque, quod ex eadem materia factum sit, dominus esset, quia sine materia nulla species effici possit: veluti si ex auro vel argento vel aere tuo vas aliquod fecero, vel ex tabulis tuis navem aut armarium aut subsellia fecero, vel ex lana tua vestimentum, vel ex vino et melle tuo mulsum, vel ex medicamentis tuis emplastrum aut collyrium, vel ex uvis aut olivis aut spicis tuis vinum vel oleum vel frumentum. est tamen etiam media sententia recte existimantium, si species ad materiam reverti possit, verius esse, quod et Sabinus et Cassius senserunt, si non possit reverti, verius esse, quod Nervae et Proculo placuit, ut ecce vas conflatum ad rudem massam auri vel argenti vel aeris reverti potest, vinum vero vel oleum vel frumentum ad uvas et olivas et spicas reverti non potest: ac ne mulsum quidem ad mel et vinum vel emplastrum aut collyria ad medicamenta reverti possunt. videntur tamen mihi recte quidam dixisse non debere dubitari, quin alienis spicis excussum frumentum

Ako neko od tuđe materije sam za sebe napravi novu stvar, Nerva i Prokul smatraju da je vlasnik onaj ko je (novu) stvar napravio, jer ono što je izrađeno nije prije nikome pripadalo. Sabin i Kasije smatraju da je mnogo prirodniji zaključak da onaj ko je bio vlasnik materije, bude vlasnik i onoga što je od te materije izrađeno, jer se bez materije ne može nijedna druga stvar napraviti, naprimjer, u slučaju kada ja od tvog zlata ili srebra napravim neku posudu, ili od tvojih dasaka izgradim brod, ili ormar ili stolicu, ili od tvoje vune odjeću, ili od tvog vina i meda – medovinu, ili od tvojih lijekova oblogu ili mast za oči, ili od tvog grožđa, maslina ili klasja – vino, ulje ili žito. Postoji isto tako i posredno mišljenje nekih koji opravdano smatraju da je u slučaju kada se nova stvar može vratiti u ranije stanje, ispravnije Sabinovo i Kasijevo mišljenje, a u slučaju kada se ne može vratiti, da je ispravnije mišljenje koje su branili Nerva i Prokul. Tako se pretapanjem može posuda vratiti u prijašnje stanje neizrađenog zlata, srebra ili bakra, dok se vino, ulje i žito ne mogu povratiti natrag u grožđe, masline ili klasje; ni medovina se ne može natrag vratiti u med i vino, kao što se ni obloga i mast za oči ne mogu vratiti u raniji (oblik) lijeka. Meni, ipak, izgleda da je neko opravdano tvrdio da nema sumnje u to da žito koje je napravljeno od tuđeg klasja pripada

eius sit, cuius et spicae fuerunt: cum enim grana, quae spicis continentur, perfectam habeant suam speciem, qui excussit spicas, non novam speciem facit, sed eam quae est detegit.

onome čije je bilo klasje, budući da su zrna koje je klasje sadržavalo već otprije imala svoj konačan oblik, pa onaj koji je ovrhao žito nije stvorio novu stvar, nego je samo izvadio ono što je (od prije) postojalo.

Pitanja

1. Interpretirajte različito argumentiranje pripadnika dvije najpoznatije pravne škole u rimskom pravu.
2. Ko stječe vlasništvo ako je prerada stvari uslijedila po zahtjevu vlasnika materijala ili trećeg lica?
3. Koje pravne posljedice nastaju ako lopov od ukradenog zlata izradi prsten?
4. Koje zahtjeve prema prokulovskom mišljenju ima vlasnik materijala koji je izgubio svoje pravo vlasništva?
5. Koji se sve pravnofilozofski elementi mogu upotrijebiti kod rješavanja pravnih pitanja povezanih sa specifikacijom?
6. Objasnite i pokušajte argumentirati pravna mišljenja Nerve i Prokula.
7. Objasnite i pokušajte argumentirati pravna mišljenja Sabina i Kasija.
8. Šta je to *media sententia*?

D. 8,2,26 *Paulus libro quinto decimo ad Sabinum* In re communi nemo dominorum iure servitutis neque facere quicquam invito altero potest neque prohibere, quo minus alter faciat: nulli enim res sua servit. itaque propter immensas contentiones plerumque res ad divisionem pervenit. [sed per communi dividundo actionem consequitur socius, quo minus opus fiat aut ut id opus quod fecit tollat, si modo toti societati prodest opus tolli.]

Kod zajedničke stvari (suvlasništva), ni jedan od vlasnika ne može, po osnovi prava služnosti, niti šta učiniti suprotno volji drugoga, niti spriječiti da bi drugi nešto učinio, jer niko ne može imati služnost na svojoj vlastitoj stvari. Stoga zbog neprekidnih sukoba najčešće dolazi do podjele stvari. Ali na osnovi tužbe *communi dividundo*, ortak može zabraniti da se nešto učini ili da se ono što je učinjeno ukloni, ako ortakluku u cjelini koristi uklanjanje učinjenog.

Pitanja

1. Kako suvlasnički odnos utječe na egzistenciju i realizaciju služnosti?
2. Imaju li suvlasnici pravna sredstva da utječu na ponašanje ostalih sudionika suvlasničke zajednice?
3. Šta znači izreka *condominium est mater rixarum*?
4. Koje posljedice u ovom konkretnom slučaju izaziva pravilo *nulli res sua servit*?
5. Koje pravne posljedice ima podizanje *actio communi dividundo*?

D. 6,1,36 *Gaius libro septimo ad edictum provinciale* Qui petitorio iudicio utitur, ne frustra experiatur, requirere debet, an is, cum quo instituat actionem, possessor sit vel dolo desiit possidere. Qui in rem convenitur, etiam culpae nomine condemnatur. culpae autem reus est possessor, qui per insidiosa loca servum misit, si is periit, et qui servum a se petitum in harena esse concessit, et is mortuus sit: sed et qui fugitivum a se petitum non custodit, si is fugit, et qui navem a se petitam adverso tempore navigatum misit, si ea naufragio perempta est.

Ko se koristi vlasničkom tužbom, da ne bi uzalud vodio spor, treba utvrditi da li je onaj s kojim treba da otpočne spor, posjednik ili je doložno napustio posjed. Naime, onaj ko je tužen stvarnom tužbom može biti osuđen i na osnovi krivnje. Kriv je (naprimjer) onaj posjednik koji je poslao roba kroz opasno područje, ako bi on tamo nastradao (poginuo), zatim onaj ko je roba, koji je od nje potraživan vlasničkom parnicom, dao u arenu pa je on tu poginuo, kao i onaj ko roba – bjegunca, koji je od njega potraživan, nije čuvao, ako je ovaj pobjegao, te i onaj ko je brod, koji je parnični protivnik od njega potraživao, u nepovoljno doba (vrijeme) poslao na plovidbu pa je taj propao u brodolomu.

Pitanja

1. Činjenično razdvojite pretpostavljene situacije u tekstu.
2. Koje prigovore može očekivati posjednik?
3. Pod kojim pretpostavkama tuženi posjednik može odgovarati za propast sporne stvari?
4. Kako će se riješiti slučaj ako je sporna stvar uništena prije časa podizanja tužbe?

D. 6,2,17 *Neratius libro tertio membranarum* Publiciana actio non ideo comparata est, ut res domino auferatur: eiusque rei argumentum est primo aequitas, deinde exceptio si ea res possessoris non si: sed ut is, qui bona fide emit possessionemque eius ex ea causa nactus est, potius rem habeat.

Actio Publiciana nije uvedena zato da bi se stvar oduzela vlasniku; prvi dokaz za to je (načelo) pravičnosti, a zatim prigovor “ako ta stvar nije vlasništvo posjednika” – nego je (uvedena zato) da bi onaj ko je stvar kupio *bona fide* i na toj osnovi stekao posjed – imao prednost.

Pitanja

1. Koji *ratio legis* pravnik Neracije uzima kao osnov utemeljenja *actio Publiciana*?
2. O kojim se prigovorima govori u ovom tekstu?

D. 6,1,9 *Ulpianus libro sexto decimo ad edictum* Officium autem iudicis in hac actione in hoc erit, ut iudex inspiciat, an reus possideat: nec ad rem pertinebit, ex qua causa possideat: ubi enim probavi rem meam esse, necesse habebit possessor restituere, qui non obicit aliquam exceptionem. quidam tamen, ut Pegasus, eam solam possessionem putaverunt hanc actionem complecti, quae locum habet in interdicto uti possidetis vel utrubi. denique ait ab eo, apud quem deposita est vel commodata vel qui conduxerit aut qui legatorum servandorum causa vel dotis ventrisve nomine in possessione esset vel cui damni infecti nomine non cavebatur, quia hi omnes non possident, vindicari non possunt. puto autem ab omnibus, qui tenent et habent restituendi facultatem, peti posse.

Dužnost je suca kod ove tužbe utvrditi, da li tuženik posjeduje (stvar), pri čemu nije važno na kojoj osnovi je posjeduje, jer kada dokažem da je neka stvar moja, posjednik će biti dužan da mi je vrati, ako ne istakne neki prigovor. Ipak, neki su (pravnici), naprimjer Pegaz, smatrali da ova tužba obuhvaća samo onaj posjed na koji se mogu primijeniti i interdikti “uti possidetis” ili “utrubi”. Dalje, (on) kaže da se *rei vindicatio* ne može pokrenuti protiv onih koji određenu stvar drže u ostavi, ili posudbi ili zakupu ili koji su uvedeni u posjed u svrhu čuvanja legata, miraza ili začetka, ili kada nije dano osiguranje zbog opasnosti od štete, jer svi ti nisu posjednici (u pravom smislu). Ja, međutim, mislim da se (vlasničkom tužbom) stvar može traživati od svih koji drže stvar i imaju mogućnost da je vrate. Koje prigovore tuženi posjednik može uložiti na podignutu *rei vindicatio*?

Pitanja

1. Koji argumenti stoje u prilog Pegazovom stavu?
2. Koji argumenti mogu potkrijepiti Ulpinijanovo stajalište?
3. Može li vlasnik pojedine detentore utužiti s *rei vindicatio*?
4. Za koje svrhe su se upotrebljavali *interdictum uti possidetis* i *interdictum utrubi*?

D. 7,6,5, pr. *Ulpianus libro septimo decimo ad edictum* Quamquam enim actio negativa domino competat adversus fructuarium, magis tamen de suo iure agere videtur quam alieno, cum invito se negat ius esse utendi fructuario vel sibi ius esse prohibendi. quod si forte qui agit dominus proprietatis non sit, quamvis fructuarius ius utendi non habet, vincet tamen iure, quo possessores sunt potiores, licet nullum ius habeant.

Iako *actio negatoria* pripada vlasniku protiv plodouživaoca, ipak se može reći da se tu više odlučuje o njegovom nego o tuđem pravu, jer on dokazuje da drugi nema, protiv njegove volje, prava plodouživanja, odnosno da on ima pravo da zabrani (drugome da koristi njegovu stvar). Ako onaj ko je pokrenuo spor nije vlasnik, u sporu će uspjeti plodouživalac (ako je posjednik), makar on i ne imao pravo na plodouživanje, jer su posjednici, čak i kada nemaju nikakvog prava, u povoljnijem položaju.

Pitanja

1. Šta znači izraz *beati possidentes*?
2. Šta su to imisije?
3. Navedite nekoliko primjera konkretnih imisija.
4. Do koje granice smo dužni trpjeti imisije?
5. Šta je tužitelj kod *actio negatoria* morao da dokazuje?

Justiniani, Inst. 4, 6, 2 Aequae si agat ius sibi esse fundo forte vel aedibus utendi fruendi vel per fundum vicini eundi agendi vel ex fundo vicini aquam ducendi, in rem actio est. eiusdem generis est actio de iure praediorum urbanorum, veluti si agat ius sibi esse altius aedes suas tollendi prospiciendive vel proiciendi aliquid vel immittendi in vicini aedes. contra quoque de usu fructu et de servitutibus praediorum rusticorum, item praediorum urbanorum invicem quoque proditae sunt actiones, ut quis intendat ius non esse adversario utendi fruendi, eundi agendi aquamve ducendi, item altius tollendi, prospiciendi, proiciendi, immittendi: istae quoque actiones in rem sunt, sed negativae. quod genus actionis in controversiis rerum corporalium proditum non est: nam in his is agit qui non possidet: ei vero qui possidet non est actio prodata, per quam neget rem actoris esse. sane uno casu qui possidet nihilo minus actoris partes optinet, [sicut in latioribus digestorum libris oportunius apparebit.]

Isto tako, ako neko pokreće spor da bi dokazao da on ima služnost plodouživanja zemljišta ili zgrade, ili da može preko tuđega zemljišta prelaziti ili tjerati stoku, ili s tuđeg zemljišta provoditi vodu – radi se o stvarnoj tužbi. U istu vrstu spada i tužba koja se tiče prava na gradske služnosti, naprimjer, kada (neko) tužbom dokazuje da ima pravo da svoju zgradu više podigne (nadzida), ili na pogled, ili da nešto istura ili nešto naslanja na susjedovu zgradu. Nasuprot tome, i kod plodouživanja, te poljskih i gradskih služnosti uvedene su tužbe kojima neko dokazuje da njegov parnični protivnik nema pravo na plodouživanje ili na prolaz, tjeranje stoke ili provođenje vode, kao i pravo na podizanje, pogled, isturanje, naslanjanje; sve su to također stvarne tužbe, ali negirajuće. Ova vrsta tužbi nije uvedena za sporove oko tjelesnih stvari; njima se, naime, služi tužilac koji nije posjednik, jer ne postoji tužba kojom bi posjednik negirao (poricao) da je stvar vlasništvo tužioca. Samo u jednom slučaju posjednik preuzima ulogu tužioca, što će biti u opširnijim knjigama Digesta jasnije izloženo.

Pitanja

1. O kojim stvarnopravnim odnosima govori početak ovog teksta?
2. O kojoj stvarnoj tužbi govori ovaj tekst koja bi poslužila za zaštitu odnosa koje ste nabrojali u prvom odgovoru?
3. Koja je tužba antipod navedenoj tužbi i kome je ona stajala na raspolaganju?
4. O kojem izuzetnom slučaju, odnosno o kojem pravnom institutu se govori na kraju ovog teksta?
5. Šta razlikuje pravo vlasništva od drugih stvarnih prava?

D. 50,16,79 *Paulus libro sexto ad Plautium* ‘Impensae necessariae’ sunt, quae si factae non sint, res aut peritura aut deterior futura sit. ‘Utiles impensas esse Fulcinus ait, quae meliorem dotem faciant, non deteriore esse non sinant, ex quibus reditus mulieri adquiratur: sicuti arbusti pastinationem ultra quam necesse fuerat, item doctrinam puerorum. quorum nomine onerari mulierem ignorantem vel invitam non oportet, ne cogatur fundo aut mancipiis carere. in his impensis et pistrinum et horreum insulae dotali adiectum plerumque dicemus. ‘Voluptariae’ sunt, quae speciem dumtaxat ornant, non etiam fructum augent: ut sunt viridia et aquae salientes, inerustationes, loricationes, picturae.

Nužni izdaci su oni bez kojih bi, da nisu učinjeni, stvar ili propala ili postala gora. Korisni izdaci su, kako kaže Fulcinije, oni izdaci koji miraz poboljšavaju, ali ne i oni koji samo sprečavaju da on ne postane gori, a od kojih žena ima prihode (korist), naprimjer: okopavanje stabala više nego je to bilo neophodno, zatim pouka (učenje) robova. U ime tih izdataka ženu ne treba opterećivati ako ona za to ne zna ili ako to neće da ne bi bila prisiljena da se odriče zemljišta ili robova. Kod tih izdataka obično kažemo da su i pekarnica i žitnica pridodani (akcesija) miraznoj kući. Luksuzni izdaci su oni koji stvar samo ukrašavaju, ali ne povećavaju plodove, naprimjer, travnjaci, vodokoci, obojene površine, gipsani ukrasi i slike.

Pitanja

1. Koju ulogu ima izraz *causa omnia rei* u vlasničkoj parnici?
2. Navedite latinske termine za vrste troškova koji se spominju u tekstu.
3. Koja ovlaštenja ima sudija u vlasničkoj parnici pri rješavanju ovih pitanja?

Justiniani, Inst. 4, 6, 4 Namque si cui ex iusta causa res aliqua tradita fuerit, veluti ex causa emptionis aut donationis aut dotis aut legatorum, needum eius rei dominus effectus est, si eius rei casu possessionem amiserit, nullam habet directam in rem actionem ad eam rem persequendam: quippe ita proditae sunt iure civili actiones, ut quis dominium suum vindicet. Sed quia sane durum erat eo casu deficere actionem, inventa est a praetore actio, in qua dicit is, qui possessionem amisit, eam rem se usucepisse et ita vindicat suam esse. Quae actio Publiciana appellatur, quoniam primum a Publicio praetore in edicto proposita est.

Ako, naime, onaj kome po opravdanom (osnovanom) pravnom razlogu (osnovi, naslovu) neka stvar bude predana (tradirana), naprimjer, na osnovi kupnje ili darovanja, ili miraza ili legata, prije nego što je postao vlasnik nekim slučajem izgubi tu stvar iz posjeda, on nema nikakvu neposrednu tužbu da bi tu stvar za sebe potraživao, jer su u civilnom pravu stvorene (samo) one tužbe, kojima se može potraživati vlasništvo. Ali, budući da bi bilo očito nepravilno da se u ovakvom slučaju ne može koristiti tužba, pretor je ustanovio tužbu u kojoj onaj, ko je izgubio posjed, tvrdi kao da je tu stvar već stekao dosjelošću, pa je na taj način potražuje kao da je ona u njegovom vlasništvu. Ova se tužba naziva *actio Publiciana* jer ju je prvi unio u (svoj) edikt pretor Publicije.

Pitanja

1. O kojem obliku prava vlasništva govori ovaj tekst?
2. Zašto se u ovom slučaju ne može koristiti civilna vlasnička tužba?
3. Šta znači kad kažemo da je *actio Publiciana* fikticijska tužba?
4. Šta je tužitelj morao dokazivati kad podigne *actio Publiciana*?
5. U šta prelazi pretorsko ili bonitarno pravo vlasništva nakon proteka roka uzukapije?

D. 43,24,1, pr-1 *Ulpianus libro septuagensimo primo ad edictum Praetor ait: 'Quod vi aut clam factum est, qua de re agitur, id, si non plus quam annus est cum experiendi potestas est, restituas'. Hoc interdictum restitutorium est et per hoc occursum est calliditati eorum, qui vi aut clam quaedam moliantur: iubentur enim ea restituere.*

D. 43,24,1,6 *Ulpianus libro septuagensimo primo ad edictum Sed et si quis iactu vel minimi lapilli prohibitus facere perseveravit facere, hunc quoque vi fecisse videri Pedius et Pomponius scribunt, eoque iure utimur.*

Pretor kaže: “Ono što je silom ili potajno učinjeno, a o čemu se vodi spor, to treba – ako nije proteklo više od godine dana od kada je bilo moguće da se pokrene postupak – da dovedeš u ranije stanje.” Ovo je restitutorni interdikt pomoću kojega se suprotstavljamo lukavosti onih koji silom ili potajno nešto grade: njima se, naime, naređuje da uspostave ranije stanje.

Smatra se da je, čak i u slučaju kada se nekome bacanjem, makar i najsitnijih kamenčića, priječi da radi ono što hoće dovršiti, to učinjeno silom – pišu Pedije i Pomponije; toga se mišljenja pridržavamo.

Pitanja

1. Koje učinke imaju restitutorni interdikti?
2. Koje oblike sile možemo prepoznati iz ovih tekstova?
3. Razgraničite pojmovno termine *vis* i *clam*.
4. U kojem roku se može podići restitutorni interdikt i od kada se taj rok računa?

D. 8,5,6,2 *Ulpianus libro septimo decimo ad edictum* Etiam de servitute, quae oneris ferendi causa imposita erit, actio nobis competit, ut et onera ferat et aedificia reficiat ad eum modum, qui servitute imposita comprehensus est. et Gallus putat non posse ita servitutem imponi, ut quis facere aliquid cogeretur, sed ne me facere prohiberet: nam in omnibus servitutibus refectio ad eum pertinet, qui sibi servitutem adserit, non ad eum, cuius res servit. sed evaluit Servi sententia, in proposita specie ut possit quis defendere ius sibi esse cogere adversarium reficere parietem ad onera sua sustinenda. Labeo autem hanc servitutem non hominem debere, sed rem; denique licere domino rem derelinquere scribit.

I kod služnosti koja je ustanovljena radi nošenja tereta (zgrada) imamo pravo na tužbu kojom zahtijevamo i da se teret nosi i da se zgrada popravljaja, na onaj način kako je to utvrđeno pri ustanovljavanju služnosti. Gal misli da se služnost ne može ustanoviti na taj način da bi neko bio prisiljen nešto raditi, nego samo da ne sprečava mene da radim, jer kod svih služnosti popravke obavlja onaj u čiju je korist ustanovljena služnost, a ne onaj čija je stvar opterećena služnošću. Međutim, samo u ovoj stvari prevladalo je Servijevo mišljenje prema kojem onaj ko ima pravo (na služnost) može prisiliti protivnika da popravljaja zid koji nosi teret njegove kuće. Labeon piše da ova služnost ne tereti čovjeka, nego stvar, pa je vlasnik može derelinkvirati.

Pitanja

1. O kojem se obliku zemljišne služnosti radi u ovom tekstu?
2. Koje argumente bi mogao Servius istaći u korist izuzetka od generalnih principa koji vrijede za sve tipove služnosti?
3. Koje značenje ima princip *servitus in faciendo consistere nequit*?
4. Objasnite Labeovo stajalište.
5. Koje posljedice mogu proizaći za vlasnika služnog zemljišta ako on derelinkvira služno zemljište?
6. Kojom tužbom vlasnik gospodujućeg zemljišta može ostvariti svoje zahtjeve?
7. Koje je od ova dva stajališta bliže obezbjeđenju provođenja popravki i održavanju građevine?

D.8,2,6 *Gaius libro septimo ad edictum provinciale* Haec autem iura similiter ut rusticorum quoque praediorum certo tempore non utendo pereunt: nisi quod haec dissimilitudo est, quod non omnimodo pereunt non utendo, sed ita, si vicinus simul libertatem usucipiat. veluti si aedes tuae aedibus meis serviant, ne altius tollantur, ne luminibus mearum aedium officiantur, et ego per statutum tempus fenestras meas praefixas habuero vel obstruxero, ita demum ius meum amitto, si tu per hoc tempus aedes tuas altius sublatas habueris: alioquin si nihil novi feceris, retineo servitutem. item si tigni immissi aedes tuae servitutem debent, et ego exemero tignum, ita demum amitto ius meum, si tu foramen, unde exemptum est tignum, obturaveris et per constitutum tempus ita habueris: alioquin si nihil novi feceris, integrum ius suum permanet.

I ove služnosti, isto kao i poljske služnosti, prestaju ako se ne koriste određeno vrijeme; međutim, kod njih postoji jedna razlika, a to je da one ne prestaju u svakom slučaju kada se ne koriste, nego samo onda kada istovremeno susjed dosjelošću stekne oslobođenje (od služnosti). Tako, naprimjer, ako su tvoje zgrade služće dobro mojim zgradama, u tom smislu da ih ne smiješ više podizati (izgrađivati), ili da ne ometaju pristup svjetlosti mojim zgradama, pa ja kroz određeno vrijeme svoje prozore zakujem (daskama) ili ih zazidam, ja ću samo tada izgubiti svoje pravo ako u to vrijeme ti svoje zgrade u vis dalje podigneš; inače, ako ti ništa novog ne učiniš, ja zadržavam (i dalje) služnost. Isto tako, ako su tvoje zgrade služno dobro za ugrađivanje grede, pa ja tu gredu izvadim, ja ću samo u tom slučaju izgubiti svoje pravo ako ti otvor iz kojega je gređa izvađena zazidaš i kroz određeno vrijeme ga kao takvog imaš; inače, ako ništa novo ne učiniš, služnost ostaje nedirnuta.

Pitanja

1. O kojim se služnostima radi u ovom tekstu?
2. Zašto su pretpostavke gašenja služnosti različito uređene za gradske služnosti u pogledu istih pretpostavki za seoske služnosti?
3. Mogu li se pretpostavljene situacije koje bi dovele do prestanka služnosti vezati za određene rokove?
4. Kakav je značaj voljnog elementa za prestanak služnosti?
5. Šta znate o prestanku nekih prava *non usu*?

D. 8,2,28 *Paulus libro quinto decimo ad Sabinum* Foramen in imo pariete conclavis vel triclinii, quod esset proluendi pavimenti causa, id neque flumen esse neque tempore adquiri placuit. hoc ita verum est, si in eum locum nihil ex caelo aquae veniat (neque enim perpetuam causam habet quod manu fit): at quod ex caelo cadit, etsi non adsidue fit, ex naturali tamen causa fit et ideo perpetuo fieri existimatur. omnes autem servitutes praediorum perpetuas causas habere debent, et ideo neque ex lacu neque ex stagno concedi aquae ductus potest. stillicidii quoque immittendi naturalis et perpetua causa esse debet.

Otvor napravljen u donjem dijelu zida sobe ili blagovaonice, koji služi za odvođenje vode pri pranju poda, nije isto što i otvor za tekuću vodu, pa je odlučeno da se (ovakva služnost) ne može steći dosjelošću. To je utoliko vjerovatnije, ukoliko tuda ne prolazi ništa od kišnice koja s neba pada (jer sve ono što se rukom učini nema karakter trajnosti), dok ono što pada s neba, premda ne pada bez prekida, nastaje iz prirodnih razloga, pa se zbog toga smatra trajnim. Sve, naime, zemljišne služnosti moraju imati trajne razloge; radi toga se ne može dozvoliti služnost odvođenja vode iz ribnjaka ili iz bare. Stoga i služnost odvođenja kišnice s krova mora biti prirodna i ima trajan razlog.

Pitanja

1. Objasnite objektivnu kauzu kao supstancijalnu determinantu egzistencije zemljišnih služnosti?
2. Koje karakteristike su vezane za tu objektivnu kauzu?
3. Da li volja vlasnika gospodujućeg i vlasnika služnog zemljišta utječe na egzistenciju zemljišnih služnosti?

D. 8,1,15,1 *Pomponius libro trigentesimo tertio ad Sabinum Servitutium non ea natura est, ut aliquid faciat quis, veluti viridia tollat aut amoeniorem prospectum praestet, aut in hoc in suo pingat, sed ut aliquid patiat aut non faciat.*

Suština (smisao) služnosti se ne sastoji u tome da bi neko nešto radio, naprimjer, kosio travnjak ili se brinuo da bi stvorio lijep pogled, ili da bi na svom (materijalu) napravio sliku, nego u tome da nešto trpi ili ne čini.

Pitanja

1. Objasnite pravilo *servitus in faciendo consistere nequit*.
2. Može li se sadržaj služnosti sastojati u našoj dužnosti da stalno potkresavamo ogradu od rastinja kako bi naš susjed imao lijep pogled?

D. 7,1,13,4 *Ulpianus libro octavo decimo ad Sabinum Fructuarius causam proprietatis deteriore facere non debet, meliorem facere potest, et aut fundi est usus fructus legatus, et non debet neque arbores frugiferas excidere neque villam diruere nec quicquam facere in perniciem proprietatis. et si forte voluptarium fuit praedium, viridaria vel gestationes vel deambulationes arboribus infruetuosis opacas atque amoenas habens, non debet deicere, ut forte hortos olitorios faciat vel aliud quid, quod ad reditum spectat.*

Plodouživalac ne smije pogoršati vlasnikova prava, a poboljšati ih može. Stoga, ako mu je legatom ostavljeno poljsko zemljište na plodouživanje, on ne smije plodonosno drveće posjeći, ni kuću srušiti, niti bilo šta (drugo) učiniti na štetu vlasništva. Ali, i u slučaju kada je zemljište namijenjeno samo za uživanje, on ne smije travnjake, aleje ili staze zasađene neplodonosnim drvećem, koje stvara sjene ili ugodne kutke, ukloniti da bi tu možda podigao maslinjake ili nešto drugo, što bi moglo donositi prihode.

Pitanja

1. U koju skupinu služnosti spada plodouživanje?
2. Navedite poznati pravni princip na latinskom jeziku koji vrijedi za ovu služnost?
3. Može li plodouživalac svoje pravo prenijeti na treće lice?
4. Koji se pravni standard uzima da bi se odredio način upotrebe stvari od strane plodouživaoca?

D. 41,3,4,28 *Paulus libro quinquagesimo quarto ad edictum Libertatem servitutium usucapi posse verius est, quia eam usucapionem sustulit lex Scribonia, quae servitutem consituebat, non etiam eam, quae libertatem praestat sublata servitute. itaque si, cum tibi servitutem deberem, ne mihi puta liceret altius aedificare, et per statutum tempus altius aedificatum habuero, sublata erit servitus.*

Istina je da se dosjelošću može steći oslobađanje od služnosti, jer je *Lex Scribonia* ukinuo dosjelogost kojom se stječe služnost, ali nije ukinuo dosjelogost kojom se stječe oslobađanje po prestanku služnosti. Tako, naprimjer, ako sam ja opterećen služnošću u tvoju korist, da ne smijem, naprimjer, dalje podizati zgradu, pa je ja ipak podignem i kroz određeno vrijeme kao takvu imam, služnost je prestala.

Pitanja

1. Na koji način mogu prestati egzistirati služnosti?
2. Naglasite razlike između osobnih i zemljišnih služnosti u pogledu načina prestanka.
3. Šta se u ovom tekstu može podrazumijevati pod izrazom određeno vrijeme?
4. Šta susjed može poduzeti protiv onoga koji je na susjednom zemljištu podigao zgradu iznad visine koja mu priječi pogled?

D.7,8,4,1 *Ulpianus libro septimo decimo ad Sabinum Mulieri autem si usus relietus sit, posse eam et cum marito habitare Quintus Mueius primus admisit, ne ei matrimonio carendum foret, cum uti vult domo. nam per contrarium quin uxor cum marito possit habitare, nec fuit dubitatum. quid ergo si viduae legatus sit, an nuptiis contractis post constitutum usum mulier habitare cum marito possit? et est verum, ut et Pomponius libro qmnto et Papinianus libro nono decimo quaestionum probat, posse eam cum viro et postea nubentem habitare. hoc amplius Pomponius ait et cum socero habitaturam.*

Ako je (neudatoj) ženi (djevojci) ostavljeno pravo upotrebe, ona može stanovati skupa s mužem; prvi je to dopustio Kvinto Mucije, da ne bi morala ostati neudata ako hoće da upotrebljava kuću. Nasuprot tome, nije nikada bilo sumnje da bi (udata) žena mogla stanovati s mužem. Šta da se radi u slučaju kada je upotreba ostavljena udovici, to jest da li i ona nakon zaključenja (drugog) novog braka može stanovati s mužem. Tačno je, a to dokazuje i Pomponije u petoj knjizi i Papinijan u devetnaestoj knjizi "Pitanja", da ona može, i ako se kasnije uda, s mužem stanovati (u toj kući). Štaviše, Pomponije kaže da ona može tu i sa svekrom stanovati.

Pitanja

1. O kojoj osobnoj služnosti govori ovaj tekst?
2. Nabrojite ostale osobne služnosti.
3. Šta se dešava s osobnom služnosti kad titular umre?
4. Da li je pravilo koje uvodi Q. Mucius u službi zaštite interesa žene?
5. Zašto je primanje podstanara dopušteno samo ako i uzuar koristi kuću?

D. 20,2,7, pr. *Pomponius libro tertio decimo ex variis lectionibus* In praediis rusticis fructus qui ibi nascuntur tacite intelleguntur pignori esse domino fundi locati, etiamsi nominatim id non convenerit.

Kod poljskih zemljišta uzima se da su plodovi koji tu nastaju šutke (zakonski) založeni u korist vlasnika zakupljenog zemljišta makar da to nije izričito ugovoreno.

Pitanja

1. Na čemu se temelji konstrukcija založnog prava iako nije izričito ugovoreno?
2. Navedite moguće privredne i pravne potrebe koje se žele zadovoljiti ovom konstrukcijom.
3. Može li se pretpostaviti da je zakupnik imao motive da založi plodove?
4. Mogu li se plodovi smatrati založenim iako je zakupnik izričito kroz zaključenje ugovornih postavki odricao tu mogućnost?
5. U kom vremenskom periodu i na koji način zakupnik stječe posjed na plodovima?

D. 20,2,4, pr *Neratius libro primo membranarum* Eo iure utimur, ut quae in praedia urbana inducta illata sunt pignori esse credantur, quasi id tacite convenerit: in rusticis praediis contra observatur.

Držimo se pravnog pravila da se sve što bude uvedeno i unijeto na gradsko zemljište smatra da je založeno, kao da je to šutke ugovoreno; kod poljskih zemljišta se držimo drugog pravila.

Pitanja

1. O kojoj vrsti založnog prava govori ovaj tekst?
2. Da li se ovo odnosi na izgrađene kuće i druge građevine podignute na gradskom zemljištu?
3. Koje bismo argumente mogli navesti kao osnovu ovakvog rješenja?
4. Zašto za poljska zemljišta vrijede drugačija pravila?

D. 13,7,41 *Paulus libro tertio quaestionum* Rem alienam pignori dedisti, deinde dominus rei eius esse coepisti datur utilis actio pigneraticia creditori.

Dao si tuđu stvar u zalog, a nakon toga si postao vlasnik te iste stvari; u tom slučaju vjerovniku pripada *actio pigneraticia utilis*.

Pitanja

1. Da li promjena vlasnika na založenoj stvari utječe na egzistenciju založnog prava?
2. Objasnite pravni institut konvalescencije.
3. Navedite nekoliko konkretnih primjera konvalescencije kod založnih prava.
4. Zašto se vjerovniku daje na raspolaganje *actio utilis*?

D. 20,3,3 *Paulus libro tertio quaestionum* Aristo Neratio Prisco scripsit: etiamsi ita contractum sit, ut antecedes dimitteretur, non aliter in ius pignoris succedet, nisi convenerit, ut sibi eadem res esset obligata: neque enim in ius primi succedere debet, qui ipse nihil convenit de pignore: quo casu emptoris causa melior efficietur. denique si antiquior creditor de pignore vendendo cum debitore pactum interposuit, posterior autem creditor de distrahendo omisit non per oblivionem, sed cum hoc ageretur, ne posset vendere, videamus, an dici possit huc usque transire ad eum ius prioris, ut distrahere pignus huic liceat. quod admittendum existimo: saepe enim quod quis ex sua persona non habet, hoc per extraneum habere potest.

Ariston je pisao Neraciju Prisku: Iako je tako ugovoreno da će prethodnik ustupiti mjesto narednom založnom vjerovniku, ipak se kod zaloga ne može stupiti na tuđe mjesto ako se ne ugovori da će ista stvar služiti kao zalog i drugome, niti on može stupiti u pravo koje je imao prvi ako nije zaključen sporazum o zalogu; u tom slučaju položaj kupca postaje bolji. Isto tako, ako raniji vjerovnik zaključi s dužnikom sporazum o prodaji založene stvari, a kasniji vjerovnik propusti da se sporazumije o prodaji, i to ne zbog zaborava, nego zato što su tako ugovorili da se ne može prodati, treba vidjeti da li on može tvrditi da je na njega prešlo pravo ranijeg vjerovnika, to jest da on (ipak) može prodati založenu stvar. Smatram, naime, da mu to treba dozvoliti, jer često ono što neko ne može osobno steći (imati), može to steći preko druge osobe.

Pitanja

1. Koje je osnovno pravilo u redosljedju namirenja više založnih vjerovnika iz iste založene stvari?
2. O kojem pravnom institutu govori Paulov tekst?
3. Koji su praktični razlozi koji po vašem mišljenju opravdavaju primjenu ovog instituta?
4. Na koji način se založni vjerovnik namiruje iz založene stvari?

D. 13,7,28, pr *Iulianus libro undecimo digestorum* Si creditor, qui rem pignori acceperat, amissa eius possessione Serviana actione petierit et litis aestimationem consecutus sit, postea debitor eandem rem petens exceptione summovetur, nisi offerat ei debitor, quod pro eo solutum est.

Ako vjerovnik koji je stvar primio u zalog izgubi posjed iste stvari i potražuje servijanskom tužbom, pa mu bude dosuđena njezina vrijednost, ako nakon toga dužnik potražuje istu stvar, on će biti odbijen prigovorom ako ne ponudi posjedniku te stvari iznos koji je on za stvar platio.

Pitanja

1. Objasnite stvarnopravno dejstvo *actio Serviana*.
2. O kojoj se vrsti založnog prava radi u situaciji iz navedenog teksta?
3. Može li se ovdje govoriti o primjeni arbitrarne tužbe?
4. Koju tužbu može podići založni dužnik i koji prigovori se mogu istaći na tu tužbu?
5. Kakvu ulogu ima utvrđivanje tužbenog zahtjeva u višem iznosu od iznosa samog potraživanja?

Justiniani, Inst. 4,6,7 Item Serviana et quasi Serviana, quae etiam hypothecaria vocatur, ex ipsius praetoris iurisdictione substantiam capit. Serviana autem experitur quis de rebus coloni, quae pignoris iure pro mercedibus fundi ei tenentur; quasi Serviana autem qua creditores pignora hypothecasve persequuntur. Inter pignus autem et hypothecam quantum ad actionem hypothecariam nihil interest: nam de qua re inter creditorem et debitorem convenerit, ut sit pro debito obligata, utraque hac appellatione continetur. Sed in aliis differentia est nam pignoris appellatione eam proprie contineri dicimus, quae simul etiam traditur creditori, maxime si mobilis sit: at eam, quae sine traditione nuda conventionem tenetur, proprie hypothecae appellatione contineri dicimus.

Tako su servijanska i kvaziservijanska tužba, koja se naziva i hipotekarnom, stekle svoju snagu iz preto-rovih ovlaštenja. Servijanska tužba koristi se za (potraživanje) stvari zakupca (kolona) koje su založene na ime isplate budućih zakupnina na zemljište, a kvaziservijanska služi založnim vjerovnicima za potraživanje založenih stvari. Inače, između ručnog zaloga i hipoteke u pogledu korištenja hipotekarne tužbe, nema nikakve razlike: jer o bilo kojoj stvari da se postigne sporazum između vjerovnika i dužnika da će biti zbog duga založena, pod ovim se imenom ta tužba razumijeva. Međutim, u drugom pogledu postoji razlika, jer imenom "pignus" nazivamo zapravo onu stvar koja se odmah predaje (u posjed) vjerovnika, pogotovo ako je pokretna, dok onu koja se na osnovi samog sporazuma, ali bez tradicije (prijenosa posjeda) daje u zalog, nazivamo imenom hipoteka.

Pitanja

1. Da li servijanska tužba ima stvarnopravni ili obveznopravni karakter?
2. Koja je razlika između pignusa i hipoteke?
3. Postoje li razlike u sistemu pravne zaštite pignusa i hipoteke?
4. Uporedite *actio Serviana* i *rei vindicatio*.

D. 20,1,19 *Ulpianus libro vicesimo primo ad edictum* Qui pignori plures res accepit, non cogitur unam liberare nisi accepto universo quantum debetur.

Ako je neko kao zalog primio više stvari, nije dužan nijednu od njih da vrati ako mu dug nije u cjelini plaćen.

Pitanja

1. Da li u ovom Ulpinijanovom stavu ima elemenata primjene *lex Comissorria*?
2. Pokušajte argumentirati Ulpinijanov stav.

D. 20,5,8 *Modestinus libro quarto regularum* Creditoris arbitrio permittitur ex pignoribus sibi obligatis quibus velit distractis ad suum commodum pervenire.

Vjerovniku je dopušteno da, po svojoj volji, od više stvari koje su mu predane kao zalog proda koju hoće i za sebe uzme korist.

Pitanja

1. Smije li vjerovnik u slučaju neplaćanja duga prodati sve njemu založene stvari?
2. Ako je vjerovniku ostao neplaćen samo jedan mali iznos duga, može li on pristupiti prodaji najvrednijih stvari koje su založene?
3. Da li je vjerovnik pri prodaji založene stvari trebao poduzeti radnje radi postizanja povoljnije prodajne cijene?

D. 20,1,29,2 *Paulus libro quinto responsorum* Domus pignori data exusta est eamque aream emit Lucius Titius et exstruxit: quaesitum est de iure pignoris. Paulus respondit pignoris persecutionem perseverare et ideo ius soli superficiem secutam videri, [id est cum iure pignoris: sed bona fide possessores non aliter cogendos creditoribus aedificium restituere, quam (si) sumptus in exstructione erogatos, quatenus pretiosior res facta est, recipent.

Kuća koja je bila založena izgori; zemljište na kojem je bila podignuta kupi Lucije Ticije i tu podigne zgradu, pa se postavlja pitanje šta je s pravom zaloga. Paul je odgovorio da založno pravo i dalje ostaje i da se smatra da (to) pravo, vezano uz zemljište, prati i zgradu, to jest s pravom zaloga. Ipak, posjednik koji je *bona fide* ne može biti prisiljen da vjerovnicima ustupi zgradu ako mu oni ne isplate troškove učinjene pri gradnji, to jest za onoliko za koliko je stvar postala vrednija.

Pitanja

1. Da li je Ticije stekao pravo vlasništva na kupljenom zemljištu?
2. Da li se ovakvo rješenje u tekstu protivi principu da založno pravo prestaje s propašću založene stvari?
3. Objasnite utjecaj nastalog požara na egzistenciju založnog prava.
4. Kojom tužbom vjerovnik može potraživati podignutu zgradu, a koje prigovore može uložiti posjednik u dobroj vjeri?
5. Može li posjednik u dobroj vjeri tražiti nadoknadu svih vrsta troškova koje je imao pri izgradnji građevine?
6. Da li bi na sudbinu pravnog slučaja utjecala okolnost da je Lucije Ticije za podizanje zgrade prethodno uzeo novčani zajam koji je utrošio za građevinski materijal?

D. 20,1,12 *Paulus libro sexagesimo octavo ad edictum* Sed an viae, itineris, actus, aquaeductus pignoris conventio locum habeat videndum esse Pomponius ait, ut talis pactio fiat, ut, quamdiu pecunia soluta non sit, eis servitutibus creditor utatur (scilicet si vicinum fundum habeat) et, si intra diem certum pecunia soluta non sit, vendere eas vicino liceat: quae sententia propter utilitatem contrahentium admittenda est.

Treba vidjeti da li se može zaključiti ugovor o zalaganju služnosti puta, prolaza, prolaza za tjeranje stoke, vodovoda. Pomponije kaže da je takav sporazum moguć i sve dotle dok novac nije plaćen tim služnostima koristi se vjerovnik, razumljivo, ukoliko je vlasnik susjednog zemljišta, pa, ako u određenom roku novac ne bude plaćen, on može te služnosti prodati susjedu; ovo stanovište je zauzeto zbog koristi ugovarača.

Pitanja

1. Kako biste argumentirali Pomponijevo mišljenje?
2. Da li se ponuđeno rješenje kosi s nekim osnovnim načelima za služnosti?
3. Kakav značaj za nastalu situaciju ima momenat ispunjenja obveze?

D. 13,7, 8, pr *Pomponius libro tricensimo quinto ad Sabinum* Si necessarias impensas fecerim in servum aut in fundum, quem pignoris causa acceperim, non tantum retentionem, sed etiam contrariam pigneraticiam actionem habebō: finge enim medicis, cum aegrotaret servus, dedisse me pecuniam et eum decessisse, item insulam fulsisse vel refecisse et postea deustam esse, nec habere quod possem retinere.

Ako sam imao nužnih troškova za roba ili zemljište koje sam primio kao zalog, imat ću ne samo pravo pridržaja (retentio), nego i *actio pigneraticia contraria*, jer, uzmimo slučaj da sam dao novce za liječenje roba dok je bio bolestan, a on je umro, ili ako sam kuću pobijelio ili popravio, pa ona poslije izgori – ja nemam što da pridržim.

Pitanja

1. Objasnite pravo retencije.
2. Da li je založni vjerovnik imao obvezu da nešto učini na založenoj stvari na ime nužnih troškova?
3. O kakvim zahvatima se radi u ovom tekstu i u koju vrstu troškova bi se mogli klasificirati?
4. Koja je pravna funkcija *actio pigneratitia contraria*?
5. Mogu li se intervencije na založenoj stvari posmatrati u kontekstu primjene instituta *negotiorum gestio* i na koji način?

D.20,1,10 *Ulpianus libro septuagesimo tertio ad edictum* Si debitor res suas duobus simul pignori obligaverit ita, ut utriusque in solidum obligatae essent, singuli in solidum adversus extraneos Serviana utentur: inter ipsos autem si quaestio moveatur, possidentis meliorem esse condicionem: dabitur enim possidenti haec exceptio: ‘si non convenit, ut eadem res mihi quoque pignori esset.’ si autem id actum fuerit, ut pro partibus res obligarentur, utilem actionem competere et inter ipsos et adversus extraneos, per quam dimidiam partis possessionem adprehendant singuli.

Ako dužnik svoje stvari istovremeno dvojici založi, tako da one budu predmet zaloga (kao cjelina) solidarno, onda svaki od založnih vjerovnika ima pravo da se koristi servijanskom tužbom protiv trećih osoba potražujući stvari u cjelini. Ali ako se između njih pojavi spor, onda je povoljniji položaj posjednika, jer će se u tom slučaju posjedniku dozvoliti ovaj prigovor: “ukoliko nije ugovoreno da će ova stvar biti založena i meni”. Ako je ugovoreno da će stvar biti založena po dijelovima, u tom slučaju (založni vjerovnici) imaju pravo na *actio utilis* i međusobno i prema trećim osobama, na osnovi koje će svaki od njih dobiti jednu polovinu posjeda.

Pitanja

1. Za šta je služila servijanska tužba?
2. Zašto u ovom slučaju posjednik ima povoljniji položaj?
3. Na koju *actio utilis* se misli u ovom tekstu?
4. Analiziraj i pravno argumentiraj izloženu situaciju.

D. 20,4,9, pr *Africanus libro octavo quaestionum* Qui balneum ex calendis (lulii) proximis conduxerat, pactus erat, ut homo Eros pignori locatori esset, donec mercedes solverentur: idem ante calendas lulias eundem Erotem alii ob pecuniam creditam pignori dedit. consultus, an adversus hunc creditorem petentem Erotem locatorem praetor tueri deberet, respondit debere: licet enim eo tempore homo pignori datus esset, quo nondum quicquam pro conductione deberetur, quoniam tamen iam tunc in ea causa Eros esse coepisset, ut invito locatore ius pignoris in eo *solvi* i *non* posset, potiore*m* eius causam habendam.

Neko je uzeo u zakup kupaonicu do prvog (dana) narednog jula, ugovarajući kao zalog zakupodavcu roba Erosa, dok mu zakupninu ne plati; međutim, on je prije prvoga jula istog Erosa drugome (vjerovniku) založio radi zajma. Upitan, da li pretor treba da štiti zakupodavca protiv ovog (novog) vjerovnika ako on potražuje Erosa, smatram da treba odgovoriti: iako je u ono vrijeme rob dan u zalog kada još nije postojalo ničije dugovanje na ime zakupa, ipak je već tada Eros došao u taj položaj, on nije mogao biti oslobođen svojstva založene stvari protiv volje zakupodavca; stoga smatram da je (zakupodavčev) položaj povoljniji.

Pitanja

1. Objasnite princip akcesornosti založnog prava.
2. Da li se u ovom slučaju radi o primjeni principa *prior tempore potior iure*?
3. Može li se ista stvar zalagati za osiguranje potraživanja iz različitih pravnih osnova?

D. 20,3,3 *Paulus libro tertio quaestionum* Aristo Neratio Prisco scripsit: etiamsi ita contractum sit, ut antecedes dimitteretur, non aliter in ius pignoris succedet, nisi convenerit, ut sibi eadem res esset obligata: neque enim in ius primi succedere debet, qui ipse nihil convenit de pignore: quo času emptoris causa melior efficietur. denique si antiquior creditor de pignore vendendo cum debitore pactum interposuit, posterior autem creditor de distrahendo omisit non per oblivionem, sed cum hoc ageretur, ne posset vendere, videamus, an dići possit huc usque transire ad eum ius prioris, ut distrahere pignus huic liceat. quod admittendum existimo: saepe enim quod quis ex sua persona non habet, hoc per extraneum habere potest.

Ariston je pisao Neraciju Prisku: Iako je tako ugovoreno da će prethodnik ustupiti mjesto narednom založnom vjerovniku, ipak se kod zaloga ne može stupiti na tuđe mjesto ako se ne ugovori da će ista stvar služiti kao zalog i drugome, niti on može stupiti u pravo koje je imao prvi ako nije zaključen sporazum o zalogu; u tom slučaju položaj kupca postaje bolji. Isto tako, ako raniji vjerovnik zaključi s dužnikom sporazum o prodaji založene stvari, a kasniji vjerovnik propusti da se sporazumi je o prodaji, i to ne zbog zaborava, nego zato što su tako ugovorili da se ne može prodati, treba vidjeti da li on može tvrditi da je na njega prešlo pravo ranijeg vjerovnika, to jest da on (ipak) može prodati založenu stvar. Smatram, naime, da mu to treba dozvoliti, jer često ono što neko ne može osobno steći (imati), može to steći preko druge osobe.

Pitanja

1. Kako biste vi formulirali pravno pitanje iz izložene situacije?
2. Može li se ovdje primjenjivati pravilo *ius offerendi*?
3. Na koji način biste argumentirali Aristonovu odluku?
4. O kojoj se vrsti založnog prava radi u navedenoj situaciji?

D. 20,4,5 *Ulpianus libro tertio disputationum* Interdum posterior potior est priori, ut puta si in rem istam conservandam impensum est quod sequens credidit: veluti si navis fuit obligata et ad armandam eam vel reficiendam ego credidero.

Može se dogoditi da posljednji (vjerovnik) bude preči u pravu od prvoga, naprimjer, u slučaju kada su učinjeni izdaci radi očuvanja stvari, a to je učinio kasniji (vjerovnik), kao što je to, naprimjer, kod broda koji je bio založen, pa sam ja dao novac za njegovu opremu i popravak.

Pitanja

1. Da li je za ovakav redosljed u namirenju odlučujuće da je to tako ugovoreno ili je odlučujuća činjenica da je kredit realno učinjen?
2. O kojem se obliku hipoteke radi kada je dat novac za opremu i popravak broda?
3. Koje argumente za ovakav redosljed namirenja možemo istaći?
4. Koje opasnosti postoje kod mijenjanja redosljeda namirenja u privrednom i pravnom kontekstu?

D. 20,1,16,9 *Marcianus libro singulari ad formulam hypothecariam* Potest ita fieri pignoris datio hypothecaeve, ut, si intra certum tempus non sit soluta pecunia, iure emptoris possideat rem, iusto pretio tune aestimandam: hoc enim casu videtur quodammodo condicionalis esse venditio. et ita divus Severus et Antoninus rescripserunt.

Pignus ili hipoteka se mogu ustanoviti i na taj način da, ako u određenom roku novac ne bude isplaćen, založni vjerovnik stekne kao kupac založenu stvar koju treba pravično procijeniti. Smatra se da se u ovom slučaju uključuje, u neku ruku, uvjetna prodaja. To su u svom reskriptu odlučili božanski Sever i Antonin.

Pitanja

1. Šta je to *lex commissoria*?
2. Šta je po vašem mišljenju pravična procjena vrijednosti stvari?
3. Da li je dopušteno kupoprodajnu cijenu kod ove uvjetne prodaje utvrditi već pri sklapanju ugovora o zalogu?

OBVEZNO PRAVO

D. 50,16,11 *Gaius libro primo ad edictum provinciale* ‘Creditorum’ appellatione non hi tantum accipiuntur, qui pecuniam crediderunt, sed omnes, quibus ex qualibet causa debetur.

Pod pojmom “vjerovnika” razumijevaju se ne samo oni koji potražuju novac nego i svi drugi kojima se, bilo po kojoj osnovi, duguje.

D. 50,16,108 *Modestinus libro quarto pandectarum* ‘Debitor’ intellegitur is, a quo invito exigi pecunia potest.

“Dužnikom” se smatra osoba od koje se može potraživati novac i protiv njegove volje.

Pitanja

1. Navedite latinske termine za vjerovnika i dužnika.
2. Kako se naziva odnos u kojem se nalaze vjerovnik i dužnik?
3. U koju skupinu prava se ubrajaju ti odnosi?
4. Zašto se u oba teksta potencira riječ novac?

Just. Inst. 3,24,3 Adeo autem familiaritatem aliquam inter se habere videntur emptio et venditio, item locatio et conductio, ut in quibusdam causis quaeri soleat, utrum emptio et venditio contrahatur, an locatio et conductio. Ut ecce de praediis, quae perpetuo quibusdam fruenta traduntur, id est ut, quamdiu pensio sive reditus pro his domino praestetur, neque ipsi conductor heresve eius id praedium vendiderit aut donaverit au dotis nomine dederit aliove quo modo alienaverit, auferre liceat. Sed tali contractus, quia inter veteres dubitabatur et a quibusdam locatio, a quibusdam venditio existimabatur, lex Zenoniana lata est, quae emphyteuseos contractui propriam statuit naturam neque ad locationem neque ad venditionem inclinantem, sed suis pactionibus fulciendam, et si quidem aliquid pactum fuerit, hoc ita optinere, ac si natura tali esset contractus: sin autem nihil de periculo rei fuerit pactum, tunc si quidem totius rei interitus accesserit, ad dominum super hoc redundare periculum, sin particularis, ad emphyteuticarium huiusmodi damnum venire.

Smatra se da kupoprodaja ima određenu sličnost s ugovorima o najmu, pa se u pojedinim slučajevima zna postavljati pitanje da li je zaključen ugovor o kupoprodaji ili o najmu. Tako je bilo, naprimjer, kod ugovora o zemljištima koja su nekim osobama davana na vječito korištenje, to jest, da se za sve vrijeme dok se za njih vlasniku plaća zakupnina ili naknada, to zemljište ne može oduzeti ni samom zakupoprincu, ni njegovom nasljedniku, ni osobi kojoj je zakupac ili njegov nasljednik to zemljište prodao, darovao, dao kao miraz ili na neki drugi način otuđio. Ali o tome ugovoru, o čijoj naravi je među starim pravnicima vladala dvojba, jer su ga jedni smatrali najmom, a drugi kupoprodajom, donijet je Zenonov zakon koji je emfiteutikarnom ugovoru dao svojstvo posebnog ugovora, tako da više neće biti sličan ni najmu, ni kupnji, nego će imati svoj poseban sadržaj, pa ako nešto bude ugovoreno, to treba poštivati, u skladu s naravi ovog ugovora. Ako ne bude ništa ugovoreno o rizicima vezanim za stvar, u tom slučaju rizik propasti čitave stvari pogađa vlasnika, a ako se radi o rizicima za pojedinosti, to onda ide na štetu emfiteute.

Pitanja

1. Koje su po vašem mišljenju sličnosti ugovora o kupoprodaji i ugovora o najmu?
2. Koji stvarnopravni odnos problematizira ovaj tekst?
3. Koji poznati pravni princip uređuje pitanje tereta propasti stvari?

D. 18,1,72,pr *Papinianus libro decimo quaestionum* Pacta conventa, quae postea facta detrahunt aliquid emptioni, contineri contractui videntur: quae vero adiciunt, credimus non inesse. quod locum habet in his, quae adminicula sunt emptionis, veluti ne cautio duplae praestetur, aut ut cum fideiussore. cautio duplae praestetur. sed quo casu agente emptore non valet pactum, idem vires habebit iure exceptionis agente venditore. an idem dici possit aucto postea vel deminuto pretio, non immerito quaesitum est, quoniam emptionis substantia consistit ex pretio. PAULUS notat: si omnibus integris manentibus de. augendo vel deminuendo. pretio rursus convenit, recessum a priore contractu et nova emptio intercessisse videtur.

Sporazumi koji nakon zaključenja ugovora o kupoprodaji nešto u tom ugovoru umanjuju uzima se kao da su već sadržani u ugovoru, a oni koji (tom ugovoru) nešto dodaju, ne smatraju se sadržanim. To se odnosi na one elemente koji pojačavaju ugovor o kupoprodaji, kao što su odredba da se ne odgovara isplatom dvostrukog iznosa ili da se skupa s porukom odgovara za dvostruki iznos. Ali u slučaju da tužbu podiže kupac, a zaključeni sporazum ne vrijedi, on može vrijediti kao prigovor u slučaju da tužbu podigne prodavalac. Nije bez razloga također postavljeno pitanje da li se to isto može reći i u odnosu na povećanje ili smanjenje cijene, jer se bit kupoprodaje sastoji u dogovoru o cijeni. Paul je (o tome) zapisao: ako se, ne dirajući u ostale odredbe (ugovora), ponovo postigne saglasnost o povećanju ili smanjenju cijene, smatra se da se od ranijeg ugovora odustalo i da je zaključen novi ugovor o kupoprodaji.

Pitanja

1. Šta su to *pacta adiecta*?
2. Da li ovaj tekst spominje *stipulatio duplae*?
3. Koja je uloga prigovora kao sredstva zaštite neformalnih sporazuma?
4. Koje elemente pravnih poslova poznajete?
5. Kakva je uloga sporazuma o cijeni kod kupoprodajnog ugovora?

D. 18,1,9 *Ulpianus libro vicensimo octavo ad Sabinum* In venditionibus et emptionibus consensus debere intercedere palam est: ceterum sive in ipsa emptione dissentient sive in pretio sive in quo alio, emptio imperfecta est. si igitur ego me fundum emere putarem Cornelianum, tu mihi te vendere Sempronianum putasti, quia in corpore dissensimus, emptio nulla est. idem est, si ego me Stichum, tu Pamphilum absentem vendere putasti: nam cum in corpore dissentiat, apparet nullam esse emptionem. Plane si in nomine dissentiamus, verum de corpore constet, nulla dubitatio est, quin valeat emptio et venditio: nihil enim facit error nominis, cum de corpore constat. Inde quaeritur, si in ipso corpore non erratur, sed in substantia error sit, ut puta si. acetum pro vino veneat, aes pro auro vel plumbum pro argento vel quid aliud argento simile, an emptio et venditio sit. Marcellus scripsit libro sexto digestorum emptionem esse et venditionem, quia in corpore consensus est, etsi in materia sit erratum. ego in vino quidem consentio, quia eadem prope est, si modo vinum acuit: ceterum si vinum non acuit, sed ab initio acetum fuit, ut embamma, aliud pro alio venisse videtur. in ceteris autem nullam esse venditionem puto, quotiens in materia erratur.

Očito je da kod kupoprodaje treba da se postigne saglasnost, jer, ako se (stranke) ne slažu u pogledu same kupoprodaje, bilo u odnosu na cijenu, bilo u nečemu drugome, kupoprodaja ne nastaje. Stoga, ako bih ja mislio da kupujem kornelijansko zemljište, a ti da mi prodaješ sempronijansko, budući da se ne slažemo u pogledu samog predmeta, kupnja je ništava. Isti je slučaj ako sam ja mislio da sam (kupio) roba Stiha, a ti si držao da si mi prodao odsutnog Pamfila. Ali ako se ne slažemo u imenu (nazivu), ali je predmet nesporen, nema sumnje da vrijedi kupnja i prodaja, jer zabluda (bludnja) u pogledu naziva nema utjecaja ako je predmet nesporen. Pored toga, postavlja se pitanje da li u slučaju ako nije sporan predmet, ali postoji zabluda (bludnja) u odnosu prema njegovoj suštini (tvari), naprimjer ako neko proda ocat umjesto vina, mjed umjesto zlata, olovo umjesto srebra ili nešto drugo slično srebru – da li nastaje kupoprodaja. Marcel piše u šestoj knjizi Digesta da kupoprodaja nastaje, jer u pogledu predmeta postoji saglasnost, makar da u odnosu prema njegovoj suštini (tvari) postoji zabluda (bludnja). Ja sam u pogledu vina suglasan, jer je tu bit ista; okolnost da se ono kasnije pretvorilo u ocat nije bitna. Druga je situacija ako vino nije postalo ocat, nego je bilo ocat od početka, jer je kao takav bio napravljen, onda se mora smatrati da je prodana jedna stvar umjesto druge. U drugim slučajevima smatram da kupoprodaja ne nastaje jer postoji zabluda (bludnja) u pogledu materije (suštine stvari).

Pitanja

1. Zašto kupoprodaja ulazi u konsenzualne kontrakte?
2. O kojim oblicima bludnje govori ovaj tekst?
3. Koji su osnovni oblici bludnje u rimskom pravu?
4. Kakav utjecaj na sudbinu kupoprodajnog ugovora imaju ovi oblici bludnje?

D. 4,3,1,2 *Ulpianus libro undecimo ad edictum Dolum malum* Servius quidem ita definiit machinationem quandam alterius decipiendi causa, cum aliud simulatur et aliud agitur. Labeo autem posse et sine simulatione id agi, ut quis circumveniatur: posse et sine dolo malo aliud agi, aliud simulari, sicuti faciunt, qui per eiusmodi dissimulationem deserviant et tuentur vel sua vel aliena: itaque ipse sic definiit dolum malum esse omnem calliditatem fallaciam machinationem ad circumveniendum fallendum decipiendum alterum adhibitam. Labeonis definitio vera est.

Prema Servijevoj definiciji *dolus malus* je izigravanje (poduzeto u svrhu) da se neko prevari, kada se jedno simulira, a drugo (stvarno) radi. Labeon, međutim, smatra da se i bez simulacije može učiniti nešto da neko bude prevaren, ali se može i bez dolusa jedno simulirati, a drugo (stvarno) činiti, kao što rade oni koji se služe disimuliranjem, pa tako čuvaju svoje ili tuđe (stvari, imovinu); na osnovi toga (on) definira *dolus malus* kao svaku lukavost, obmanu ili izigravanje poduzeto da se neko zavede, obmane ili prevari. Labeonova je definicija tačna.

Pitanja

1. Objasnite odnos simulacije i dolusa.
2. Šta je to mentalna rezervacija?
3. Koje oblike simulacije poznajete?
4. Navedite nekoliko primjera simulacije pravnog posla.

D. 22,6,2 *Neratius libro quinto membranarum* In omni parte error in iure non eodem loco quo facti ignorantia haberi debebit, cum ius finitum et possit esse et debeat, facti interpretatio plerumque etiam prudentissimos fallat.

Nikada zabluda (bludnja) o pravu ne treba imati isti značaj kao i zabluda (bludnja) o činjenicama (stvarna zabluda, bludnja), jer pravo može i treba da bude određeno (ograničeno), dok se u tumačenju činjenica često varaju i najupućeniji (najbolji stručnjaci).

Pitanja

1. Kakav je učinak zablude o pravu na sudbinu pravnog posla?
2. Koji poznati pravni princip vrijedi kod zablude o pravu?
3. Kakav je učinak zablude o činjenicama na sudbinu pravnog posla?
4. Kakva zabluda o činjenicama mora biti da bi dovela do nevaljanosti pravnog posla?

D. 4,2,1 *Ulpianus libro undecimo ad edictum Ait praetor*: »Quod metus causa gestum erit, ratum non habebo.« olim ita edicebatur »quod vi metusve causa«: vis enim fiebat mentio propter necessitatem impositam contrariam voluntati: metus instantis vel futuri periculi causa mentis trepidatio. sed postea detracta est vis mentio ideo, quia quodcumque vi atroci fit, id metu quoque fieri videtur.

Pretor kaže: “Ono što je učinjeno (poduzeto) uslijed zastrašivanja – (straha) to neću odobriti”. Nekada se ovako govorilo: “Što je silom ili zbog straha (zastrašivanja) učinjeno”, jer se silom (vis) smatrala prinuda što je ljudima nametnuta suprotno njihovoj volji, dok se pod strahom razumijevalo stanje zastrašenosti zbog sadašnje ili buduće opasnosti. Kasnije je riječ sila (vis) izostavljena, jer se uzima da se sve ono što se čini jakom (drskom) silom smatra ujedno i zastrašivanjem. Kakav je utjecaj sile i straha na sudbinu zaključenog pravnog posla?

Pitanja

1. Da li je staro civilno pravo pružalo zaštitu protiv upotrebe sile i straha?
2. Koja pravna sredstva je pretor pružao kako bi reprimirao silu i strah?
3. O kakvom strahu pravo vodi računa?

Gai Inst. 3,88 Nunc transeamus ad obligationes. Quarum summa divisio in duas species diducitur: omnis enim obligatio vel ex contractu nascitur vel ex delicto.

Just. Instit. 3,13,2 Sequens divisio in quattuor species diducitur: aut enim ex contractu sunt aut quasi ex contractu aut ex maleficio aut quasi ex maleficio. Prius est, ut de his quae ex contractu sunt dispiciamus. Harum aequae quattuor species sunt: aut enim re contrahuntur aut verbis aut litteris aut consensu. De quibus singulis dispiciamus.

Gai Inst. 3,89 Et prius videamus de his quae ex contractu nascuntur. Harum autem quattuor genera sunt: aut enim re contrahitur obligatio aut verbis aut litteris aut consensu.

Sada prelazimo na obligacije, koje se najprije dijele na dvije osnovne vrste: sve obligacije nastaju ili iz ugovora ili iz delikata.

Sljedeća se podjela svodi na četiri grupe, jer (obveze) nastaju ili iz kontrakta ili kvazikontrakta, ili iz delikta ili iz kvazidelikta. Potrebno je da najprije razmotrimo one koje nastaju iz ugovora (kontrakta). Njih ima, isto tako, četiri grupe, jer se obveza može zaključiti ili predajom stvari, ili riječima, ili pismom ili na osnovi saglasnosti volja. O svakoj ćemo pojedinoj raspraviti.

Najprije da razmotrimo one koje nastaju iz ugovora. Njih imamo četiri vrste: ugovorna obligacija ili nastaje predajom stvari (*re*), ili svečanim riječima (*verbis*), ili pismenim aktom (*litteris*) ili neformalnim sporazumom (*consensu*).

Pitanja

1. U čemu se razlikuju Gajevi i Justinijanovi navodi oko izvora obveza?
2. Zašto su njihove ocjene različite? Navedite historijske determinante.
3. Objasnite načine nastanka obveza kod pojedinih skupina kontrakata i navedite primjere.

D. 44,7,52 *Modestinus libro secundo regularum* Obligamur aut re aut verbis aut simul utroque aut consensu aut lege aut iure honorario aut necessitate aut ex peccato. Re obligamur, cum res ipsa intercedit. Verbis, cum praecedat interrogatio et sequitur congruens responsio. Re et verbis pariter obligamur, cum et res interrogationi intercedit, consentientes in aliquam rem. Ex consensu obligari necessario ex voluntate nostra videmur. Lege obligamur, cum obtemperantes legibus aliquid secundum praeceptum legis aut contra facimus. Iure honorario obligamur ex his, quae edicto perpetuo vel magistratu fieri praecipuntur vel fieri prohibentur. Necessitate obligantur, quibus non licet aliud facere quam quod praeceptum est: quod evenit in necessario herede. Ex peccato obligamur, cum in facto quaestionis summa constitit, Etiam nudus consensus sufficit obligationi, quamvis verbis hoc exprimi possit. Sed et nutu solo pleraque consistunt.

Obvezujemo se ili predajom stvari, ili riječima, ili zajedno jednim i drugim, ili saglasnošću volja, ili na temelju zakona, ili na temelju pretorskog prava, ili po nuždi ili zbog delikta. Predajom stvari obvezujemo se kada sama stvar dolazi u okvir (pravnog) posla; riječima – kada prethodi pitanje i kada mu slijedi saglasan odgovor. Predajom stvari i riječima se zajedno obvezujemo kada se uz pitanje pojavljuje u pravnom poslu i stvar, u pogledu koje smo postigli sporazum. Smatra se da smo se obvezali saglasnošću onda kada je to proisteklo iz (izjave) naše volje. Na osnovi zakona se obvezujemo onda kada, poštujući zakone, nešto učinimo prema odredbi zakona ili, ne poštujući ih, učinimo nešto protiv. Po pretorskom pravu obvezujemo se onda kada učinimo nešto u skladu s vječitim ediktom ili nalogom magistrata ili učinimo ono što (oni) zabranjuju. Po nuždi se obvezujemo onda kada nije dopušteno nešto drugo učiniti izvan onoga što je naređeno, naprimjer, kod nužnog nasljeđivanja. Deliktno se obvezujemo onda kada pitanje zavisi od jednog (zabranjenog) djela. Ali (nekada je) dovoljna i obična (jednostavna) saglasnost volja da bi nastala obveza, iako se to može i riječima izraziti. Ipak, mnoge obveze nastaju, i samim znacima.

Pitanja

1. Navedite ugovore koji se zaključuju predajom stvari.
2. Navedite ugovore koji se zaključuju izgovaranjem svečanih formula.
3. Navedite ugovore koji se zaključuju saglasnošću volja.
4. Navedite obveze koje nastaju iz delikata.
5. Koje kvazikontraktne odnose poznajete?
6. Navedite nekoliko primjera obveza koje nastaju iz kvazidelikata.

Justiniani, Instit. 4,6,28 Actionum autem quaedam bonae fidei sunt, quaedam stricti iuris. Bonae fidei sunt haec: ex empto vendito, locato conducto, negotiorum gestorum, mandati, depositi, pro socio, tutelae, commodati, pigneraticia, familiae erciscundae, communi dividundo, praescriptis verbis, quae de aestimato proponitur, et ea, quae ex permutatione competit, et hereditatis petitio. Quamvis enim usque adhuc incertum erat, sive inter bonae fidei iudicia connumeranda sit sive non, nostra tamen constitutio aperte eam esse bonae fidei disposuit.

Neke su tužbe *bonae fidei*, a neke *stricti iuris*. *Bonae fidei* su: iz kupnje, prodaje, najma, zakupa, posloводства bez naloga, naloga, ostave, društvene pogodbe (ortakluka), tutorstva, posudbe, zaloga, podjele ostavine, podjele suvlasničke zajednice, iz *prescriptis verbis*, one koje potiču od aestimatuma, iz mijene (trampe) kao i za potraživanje nasljedstva. Budući da je sve do sada bilo sporno da li tužbu za potraživanje nasljedstva treba ubrojiti u sporove *bonae fidei* ili ne, naša je konstitucija tu tužbu jasno odredila kao tužbu *bonae fidei*.

Pitanja

1. U kojem je vremenskom periodu razvoja rimskog prava došlo do razlikovanja na tužbe *stricti iuris* i tužbe *bonae fidei*?
2. Koja je osnovna razlika između ove dvije skupine tužbi?
3. Navedite odnose u kojima su se primjenjivale striktnne tužbe.
4. Kod kojih tužbi sudija ima veću slobodu prosuđivanja spornog odnosa?

D. 9,2,31 *Paulus libro decimo ad Sabinum* Si putator ex arbore ramum cum deiceret vel maehinarius hominem praetereuntem occidit, ita tenetur, si is in publicum decidat nec ille proelamavit, ut casus eius evitari possit. sed Mueius dixit etiam, si in privato idem accidisset, posse de culpa agi: culpam autem esse, cum quod a diligente pro videri potuerit, non esset provisum aut tum denuntiatum esset, cum periculum evitari non possit. secundum quam rationem non multum refert, per publicum an per privatum iter fieret, cum plerumque per privata loca vulgo iter fiat. quod si nullum iter erit, dolum dumtaxat praestare debet, ne immittat in eum, quem viderit transeuntem: nam culpa ab eo exigenda non est, cum divinare non potuerit, an per eum locum aliquis transiturus sit.

Ako osoba koja potkresuje drveće baci (odsječenu) granu ili to učini (tesar) koji podiže skele, pa ubije čovjeka (koji je slučajno) tuda prolazio, on će odgovarati samo ako je to bacio na javni put te ako nije tako objavio (da se posao obavlja), da se nesreća može izbjeći. Ali Mucije kaže da se i u slučaju ako se to dogodi na privatnom (putu), može voditi spor na osnovi (odgovornosti) iz nemarnosti (nehata); nemarnost (nehat), naime, postoji u slučaju kada nije bilo predviđeno (poduzeto) ono što bi pažljiv čovjek mogao predvidjeti ili je bilo obavljano tek onda kada se opasnost više nije mogla izbjeći. Po ovom mišljenju nema velike razlike u tome da li je put bio privatn ili javni, jer put često vodi i preko privatnih zemljišta. Ali ako tu nije postojao nikakav put, onda se odgovara samo za dolus, da se ne bi (namjerno) bacalo na osobu za koju se vidi da prolazi; u ovakvom slučaju učinio se ne može pripisati odgovornost za nemarnost (nehat), jer on nije mogao kao prorok predvidjeti da će preko odnosnog zemljišta neko prelaziti.

Pitanja

1. Koje oblike nepažnje poznaje rimsko pravo?
2. Objasnite kriterij pažnje pažljivog čovjeka.
3. Zašto se u tekstu pravi razlika da li je šteta nastala na javnom ili privatnom putu?
4. Da li se u tekstu primjenjuje objektivni ili subjektivni kriterij kod određenja nemarnosti odnosno nepažnje?
5. Objasnite razliku između nemarnosti i namjere.
6. Zašto se odriče egzistencija djela ako se oštećeni nije nalazio na putu?

D. 9,2,27,9 *Ulpianus libro octavo decimo ad edictum* Si fornicarius servus coloni ad fornacem obdormisset et villa fuerit exusta. Neratius scribit ex locato conventum praestare debere, si negligens in eligendis ministeriis fuit: ceterum si alius ignem subiecerit fornaci, alius negligenter custodierit, an tenebitur qui subiecerit? nam qui custodit nihil fecit, qui recte ignem subiecit, non peccavit: quid ergo est? puto utilem competere actionem tam in eum qui ad fornacem obdormivit quam in eum qui negligenter custodit, nec quisquam dixerit in eo qui obdormivit, rem eum humanam et naturalem passum, cum deberet vel ignem extinguere vel ita munire, ne evagetur.

Ako zakupčev rob ložač zaspi pri peći, pa poljska kuća izgori, onda će, piše Neracije, (zakupac) odgovarati prema ugovoru o zakupu ako je bio nepažljiv pri izboru svojih slugu (namještenika). Drugi je slučaj ako je jedan ložio peć, a drugi nepažljivo nadzirao, pa se postavlja pitanje da li će odgovarati onaj ko je ložio. (Ovdje nastaje problem, jer) onaj ko je čuvao nije ništa učinio, a onaj koji je pravilno ložio nije nepravilno radio, dakle, šta bi tu trebalo učiniti? Mislim da u tom slučaju pripada *actio utilis*, kako protiv onoga ko je uz peć zaspao, tako i protiv onoga ko je nepažljivo nadzirao; niko, naime, ne može reći da je onaj ko je zaspao postupao kako obično postupaju (drugi) ljudi, jer je trebao ili vatru ugasiti ili je tako osigurati da se ona ne proširi.

Pitanja

1. Kako se zove nepažnja pri izboru namještenika?
2. Zašto Neracije odgovornost situira za *locatio conductio*?
3. Koje je značenje principa *damnum corpore corpori datum*?
4. Šta su to *actiones liberae in causa*?
5. Na koju se *actio utilis* misli u ovom tekstu i šta se može tom tužbom zahtijevati?

D. 16,3,24 *Papinianus libro nono quaestionum* ‘Lucius Titius Sempronio salutem. Centum nummos, quos hac die commendasti mihi adnumerante servo Sticho actore, esse apud me ut notum haberes, hac epistula manu mea scripta tibi notum facio: quae quando voles et ubi voles confestim tibi numerabo.’ quaeritur propter usurarum inerementum. respondi depositi actionem locum habere: quid est enim aliud commendare quam deponere? quod ita verum est, si id actum est, ut corpora nummorum eadem redderentur: nam si ut tantundem solveretur convenit, egreditur ea res depositi notissimos terminos. in qua quaestione si depositi actio non teneat, cum convenit tantundem, non idem reddi, rationem usurarum haberi non facile dicendum est. et est quidem constitutum in bonae fidei iudiciis, quod ad usuras attinet, ut tantundem possit officium arbitri quantum stipulatio: sed contra bonam fidem et depositi naturam est usuras ab eo desiderare temporis ante moram, qui beneficium in suscipienda pecunia dedit. [si tamen ab initio de usuris praestandis convenit, lex contractus servabitur.]

“Lucije Ticije šalje Semproniju svoj pozdrav. Sto zlatnika koje si mi danas povjerio, a koje mi je predao rob Stih, poslovođa, nalaze se kod mene i da bi to znao, obavještavam te ovim pismom, napisanim svojom rukom – taj novac ću ti, kada i gdje budeš htio, odmah vratiti.” Postavlja se pitanje da li tu dolaze u obzir kamate. Odgovorio sam da se tu može upotrijebiti tužba iz ostave (depozita), jer šta bi zapravo značilo povjeriti ako ne ostaviti (deponirati)? To je tako ako je ugovoreno da se vrate isti komadi novca. Ali ako je ugovoreno da se vrati samo isti iznos, taj posao prelazi poznate granice ostave (depozita), pa se tu ne odgovara na osnovi tužbe iz ostave (depozita), a i kada je ugovoreno da se vrati samo isti iznos, a ne isti komadi, ne može se olako reći da tu postoji osnova za kamate. Stoga je u poslovima *bonae fidei* određeno da, ako se radi o kamatama, tu isto onoliko može odlučiti arbitar, koliko se može i u ugovoru predvidjeti. Ali suprotno je načelu *bonae fidei*, kao i naravi same ostave (depozita), zahtijevati kamate prije roka (dospjelnosti) od onoga ko je preuzimajući novac (kao depozitar) zapravo učinio (drugome) dobročinstvo. Međutim, ako je već u početku ugovoreno da će se plaćati kamate, onda treba poštivati ono što je ugovoreno.

Pitanja

1. Koja se tužba iz depozita može u ovom slučaju upotrijebiti?
2. Koja je razlika između ugovora o zajmu i *depositum irregulare*?
3. Koji je uobičajeni način ugovaranja kamata uz realni zajam?
4. Zašto je zajam svrstan u poslove *stricti iuris*?

Just, Inst. 4,13,3 Praeterea debitor si pactus fuerit cum creditore, ne a se peteretur, nihilo minus obligatus manet, quia pacto convento obligationes non omni modo dissolvuntur: qua de causa efficax est adversus eum actio, qua actor intendit si paret eum dare oportere. Sed quia iniquum est contra pactionem eum damnari, defenditur per exceptionem pacti conventi.

Osim toga, ako se dužnik sporazumi s vjerovnikom da neće od njega tražiti (dugovano), on ipak i dalje ostaje obvezan, jer sporazum (pactum) koji je zaključen ne dovodi u svakom slučaju do prestanka obveze; zbog toga se protiv dužnika može uspješno upotrijebiti tužba koju pokreće vjerovnik, kada on vodi spor dokazujući da mu nešto treba priznati, ako se utvrdi da mu ovaj (zaista) duguje. Međutim, budući da bi bilo nepravično da on, uprkos zaključenom sporazumu, bude osuđen, tuženi se može braniti prigovorom *pacti conventi*.

Pitanja

1. O kojem načinu prestanka obveza govori ovaj tekst?
2. U koju skupinu načina prestanka obveza ubrajamo ovaj modalitet?
3. Kako se nekome može otpustiti dug?
4. Šta znate o procesnompravnom sredstvu *exceptio*?

D. 22,3,25,4 *Paulus libro tertio quaestionum* Sed haec, ubi de solutione indebiti quaestio est. sin autem cautio indebite exposita esse dicatur et indiscrete loquitur, tunc eum, in quem cautio exposita est, compelli debitum esse ostendere, quod in cautionem deduxit, nisi ipse specialiter qui cautionem exposuit causas explanavit, pro quibus eandem conscripsit: tunc enim stare eum oportet suae confessioni, nisi evidentissimis probationibus in scriptis habitis ostendere paratus sit sese haec indebite promississe.

Ali kada se postavlja pitanje ispunjenja (isplate) nedugovanog, pa se tvrdi da je na iznos koji nije isplaćen izdana priznanica (pismena isprava), a o tome (dugu) nema nikakvog (drugog) sigurnog dokaza, tada treba zahtijevati od onoga kome je priznanica izdana da dokaže postojanje duga koji je naveden u priznanici, ako onaj ko je priznanicu izdao ne izloži posebno razloge zbog kojih je to napisao. U tom, naime, slučaju on se mora držati svoje izjave (priznanja) ako veoma jasnim dokazima, koji su sadržani u pisanim ispravama, ne dokaže da je tu obvezu preuzeo premda mu isplata nije izvršena.

Pitanja

1. O kojem se ugovoru radi u ovom tekstu?
2. Da li je pri zaključenju stipulacije bilo potrebno prisustvo svjedoka?
3. Kako se nazivaju pismene isprave koje su se sačinjavale uz sklopljenu stipulaciju i kakav je bio njihov karakter?
4. Koja se tužba u ovom slučaju može podići i na koga u tom postupku pada teret dokazivanja?
5. Šta znači kada kažemo da je stipulacija *unitas actus*?

Gai, Inst. 3,128–133 *Litteris obligatio fit veluti in nominibus transscripticiis. fit autem nomen transscripticium duplici modo, vel a re in personam vel a persona in personam. A re in personam transscriptio fit, veluti si id, quod tu ex emptionis causa aut conductionis aut societatis mihi debeas, id expensum tibi tulero. A persona in personam transscriptio fit, veluti si id, quod mihi Titius debet, tibi id expensum tulero, id est si Titius te pro se delegaverit mihi. Alia causa est eorum nominum, quae arcaria vocantur: in his enim rei, non litterarum obligatio consistit, quippe non aliter valent, quam si numerata sit pecunia; numeratio autem pecuniae rei facit obligationem: qua de causa recte dicemus arcaria nomina nullam facere obligationem, sed obligationis factae testimonium praebere.*

Literalna obveza nastaje, naprimjer, kod *nomen transscripticium*, a *nomen transscripticium* može se obaviti (upisati) na dva načina, ili od stvari na osobu ili od osobe na osobu. Od stvari na osobu vrši se upis (prijepis, prijenos), naprimjer, u slučaju kada iznos koji mi ti duguješ iz kupoprodaje, najma (zakupa) ili ortačke pogodbe napišem u knjigu da mi ga duguješ. Od osobe na osobu vrši se upis (prijepis), naprimjer, u slučaju kada ono što mi Ticije duguje upišem u knjigu da mi ti duguješ, to jest kada je Ticije tebe delegirao kao svog dužnika. Druga je situacija kada se radi o upisu potraživanja (nomina) koja se nazivaju blagajnička (arcaria) jer kod njih obveza nastaje predajom stvari, a ne upisom u knjigu; one, naime, ne nastaju ukoliko novac nije predan, budući da akt predaje novca stvara obvezu. Zbog toga osnovano kažemo da *nomina arcaria* ne mogu stvoriti nikakvu obvezu, nego samo pružaju (služe kao) dokaz da je obveza (na drugi način) zaključena.

Pitanja

1. O kojoj se skupini ugovora govori u ovom tekstu?
2. Koje vrste upisa postoje u praksi vođenja poslovnih knjiga u rimskom pravu?
3. Koju je funkciju imala *nomina arcaria*?
4. Koji su se oblici literarnih kontrakata razvili u istočnim dijelovima carstva?

D. 44,7,1,2 *Gaius libro secundo aureorum* Re contrahitur obligatio veluti mutui datione. mutui autem datio consistit in his rebus, quae pondere, numero mensurave constant, veluti vino, oleo, frumento, pecunia numerata, quas res in hoc damus, ut fiant accipientis, postea alias recepturi eiusdem generis et qualitatis.

Obveza nastaje predajom stvari, na primjer, davanjem zajma. Obveza iz zajma nastaje kada se sastoji u davanju stvari koje se određuju po težini, broju ili mjeri, kao što su vino, ulje, pšenica (žito), novac, bakar, srebro, zlato, jer te stvari predajemo drugima da bi one prešle u njihovo vlasništvo, s tim da nam oni vrate (ne te iste stvari); nego druge iste vrste i kakvoće.

Pitanja

1. Kako nastaje obveza kod realnih kontrakata?
2. Nabrojite realne ugovore.
3. Kojoj vrsti pripadaju stvari koje se mogu pojaviti kao predmet zajma?
4. Da li je zajam *bonae fidei* ili *stricti iuris* ugovor?
5. Kako se zvao prvobitni stari zajam?

D.12,1,2, pr *Paulus libro vicensimo octavo ad edictum* Mutuum damus recepturi non eandem speciem quam dedimus (alioquin commodatum erit aut depositum), sed idem genus: nam si aliud genus, veluti ut pro tritico vinum recipiamus, non erit mutuum.

Na zajam dajemo ne u namjeri da nam se vrati ista stvar koju smo predali jer to bi bila posudba ili ostava), nego stvar iste vrste. Ako bismo, naime, primili stvar druge vrste, naprimjer, vino umjesto pšenice, to ne bi bio zajam.

Pitanja

1. U čemu je razlika između zajma i drugih realnih kontrakata?
2. O kojem bi se ugovoru radilo u situaciji koju problematizira zadnja rečenica ovog teksta?
3. Koje tužbe su upotrebljavane kod ugovora o zajmu?
4. Da li su se u praksi uobičavale sačinjavati pismene isprave o sklopljenom zajmu?

D. 14,6,1, pr *Ulpianus libro vicensimo nono ad edictum Verba senatus consulti Macedoniani haec sunt: 'Cum inter ceteras sceleris causas Macedo, quas illi natura admistrabat, etiam aes alienum adhibuisset, et saepe materiam peccandi malis moribus praestaret, qui pecuniam, ne quid amplius diceretur incertis nominibus crederet: placere, ne cui, qui filio familias mutuam pecuniam dedisset, etiam post mortem parentis eius, cuius in potestate fuisset, actio petitioque daretur, ut scirent, qui pessimo exemplo faenerarent, nullius posse filii familias bonum nomen exspec tata patris morte fieri.'*

Riječi (sadržaj) senatskog mišljenja Macedonijanovog su sljedeće: Budući da je pored ostalih razloga za zločine, koji su proizlazili iz njegove naravi, Macedon još i zajmove zaključivao pa tako često svojim zlim navikama davao povod za dalje zloće, da ne bi ubuduće neko pozajmljivao novac nesigurnim dužnicima, odlučeno je da se onome ko daje zajam sinu koji je bio pod očinskom vlašću, ni nakon smrti oca pod čijom je vlašću bio, ne dozvoli osobna tužba ni stvarna tužba, da bi znali oni koji se bave najgorom vrstom lihvarjenja (davanja novca pod kamatama) da ni nakon smrti *pater familiasa* ne mogu očekivati da će im sinovi biti sigurni dužnici.

Pitanja

1. Zašto je ovaj senatski propis uveo zabranu davanja novčanog zajma sinu obitelji bez znanja njegovog *pater familiasa*?
2. Na koje se osobne i stvarne tužbe misli u ovom tekstu?
3. Zašto se te tužbe uskraćuju vjerovniku?
4. Na koji način se uskraćuju te tužbe?
5. Kakva obligacija nastaje ako je neko unatoč ovoj zabrani dao zajam sinu obitelji?

D. 22,2,1 *Modestinus libro decimo pandectarum* Traiecticia ea pecunia est quae trans mare vehitur: ceterum si eodem loci consumatur, non erit traiecticia. sed videndum, an merces ex ea pecunia comparatae in ea causa habentur? et interest, utrum etiam ipsae periculo creditoris navigent: tunc enim traiecticia pecunia fit.

Kao pomorski zajam smatra se novac koji se prevozi preko mora, jer ako se potroši na istom mjestu, to nije pomorski zajam. Ali valja utvrditi da li i robu koja je kupljena tim novcem treba na isti način tretirati. Pri tome se mora razlikovati da li se ta roba prevozi na rizik vjerovnika, jer ako je tako, onda se to smatra pomorskim zajmom.

Pitanja

1. Koje su specifičnosti pomorskog zajma?
2. Navedite nekoliko primjera za pomorski zajam.
3. Šta je karakteristično za kamate kod pomorskog zajma?
4. Kojem modernom pravnom institutu je pomorski zajam bio modus nastanka?
5. Da li je dužnik imao obvezu vraćanja pozajmljenog novca ako je na plovidbenom putu doživio gusarski napad?

D. 16,3,1, pr *Ulpianus libro trigensimo ad edictum* Depositum est, quod custodiendum alicui datum est, dictum ex eo quod ponitur: praepositio enim 'de' auget depositum, ut ostendat totum fidei eius commissum, quod ad custodiam rei pertinet.

Ostava (depozit) je ono što je neko me ostavljeno na čuvanje, a nazvana je po tome što se nešto stavlja; prijedlog "de" pojačava smisao ostave, da bi se pokazalo kako je sve ostavljeno na poštenje (fides) osobe kojoj je stvar povjerena na čuvanje.

Pitanja

1. U koje ugovore ubrajamo ostavnu pogodbu?
2. Koje se stvari mogu ostavljati na čuvanje?
3. Da li je ostava *stricti iuris* ili *bonae fidei* ugovor?
4. Kakvu ulogu ima odnos povjerenja kod zaključivanja ostavne pogodbe?

D, 16,3,1,8 *Ulpianus libro trigensimo ad edictum* Si vestimenta servanda balneatori data perierunt, si quidem nullam mercedem servandorum vestimentorum accepit, depositi eum teneri et dolum dumtaxat praestare debere puto: quod si accepit, ex conducto.

Ako odjeća dana na čuvanje zakupcu kupališta nestane (propadne), on će, smatram, ukoliko nije primio novčanu naknadu za čuvanje odjeće, odgovarati po *actio depositi*, i to samo za dolum, ali ako je primio naknadu, odgovarat će po *actio conducti*.

Pitanja

1. Hoće li zakupac kupališta odgovarati za krađu ostavljene odjeće?
2. Postoji li njegova odgovornost ako je u ostavljenoj košulji bio naš skupocjeni sat a košulja bude ukradena?
3. Kako riješiti situaciju kada je na garderobi kupališta stajala pismena obavijest o nepreuzimanju odgovornosti za nestale i oštećene stvari?
4. Koja je razlika između ostavne pogodbe i ugovora o najmu?
5. Objasnite princip utiliteta kod utvrđivanja stepena odgovornosti iz zaključenih ugovora.

D. 16,3,32 *Celsus libro undecimo digestorum* Quod Nerva diceret latiore culpam dolum esse, Proculo displicebat, mihi verissimum videtur. nam et si quis non ad eum modum quem hominum natura desiderat diligens est, [nisi tamen ad suum modum curam in deposito praestat] fraude non caret: nec enim salva fide minore is quam suis rebus diligentiam praestabit.

Ono što Nerva kaže, to jest da je teži oblik nemarnosti, (zapravo) dolum, a što Prokul ne prihvata, meni izgleda sasvim tačno, jer ako neko nije toliko pažljiv koliko to zahtijeva ljudska narav (on nije bez namjerne krivnje), osim ako kod ostave ne pokazuje pažnju prema svojim osobnim svojstvima, pa se u ovom slučaju neće tražiti manji opseg povjerenja (briga) od onog koje on poklanja svojim vlastitim stvarima.

Pitanja

1. Pokušajte razgraničiti mišljenja ova tri rimska pravnik u pogledu pitanja stepena odgovornosti.
2. Kakav je odnos između *culpa lata* i *dolusa*?
3. Po kojem stepenu odgovornosti će odgovarati ostavoprimac?

D. 16,3,1,4 *Ulpianus libro trigensimo ad edictum* Haec autem separatio causarum iustam rationem habet. quippe cum quis fidem elegit nec depositum redditur, contentus esse debet simplo, cum vero extante necessitate deponat, crescit perfidiae crimen et publica utilitas coercenda est vindicandae rei publicae causa: est enim inutile in causis huiusmodi fidem frangere.

Ovo odvajanje osnova ima svoj opravdani razlog, jer ako neko po svom povjerenju izabere (depozitara) pa mu deponirana stvar ne bude vraćena, treba da bude zadovoljan jednostrukom vrijednošću, ali ako je morao stvar deponirati zbog nužde (nevolje, opasnosti), u takvim prilikama raste opasnost da dođe do zločina vjerolomstva, pa opći interes i državne potrebe zahtijevaju da to treba progoniti, jer je štetno (po državu) da se u ovakvim slučajevima izigra nečije povjerenje.

Pitanja

1. O kojem se obliku depozita radi u ovom tekstu?
2. Zašto se različito tretiraju ovi oblici depozita od njegovog redovnog i uobičajenog modusa?
3. Navedite još neke slučajeve posebnih oblika depozita.
4. Da li su opsezi odgovornosti u ovim slučajevima različiti, a ako jesu, navedite u čemu se sastoje te razlike?

D. 16,3,17 *Florentinus libro septimo institutionum* Licet deponere tam plures quam unus possunt, attamen apud sequestrem non nisi plures deponere possunt? nam tum id fit, cum aliqua res in controversiam deducitur. itaque hoc casu in solidum unusquisque videtur deposuisse: quod aliter est, cum rem communem plures deponunt. Rei depositae proprietates apud deponentem manent: sed et possessio, nisi apud sequestrem deposita est: nam tum demum sequester possidet: id enim agitur ea depositione, ut neutrius possessioni id tempus procedat.

Iako stvar u ostavu mogu dati jedna ili više osoba, ipak kod sekvestra to može učiniti samo više osoba, jer se to čini u slučaju kada je zbog neke stvari pokrenut spor. Stoga se u ovom slučaju smatra da je svaka osoba dala stvar u ostavu solidarno, no to nije isto kao kada više osoba deponira zajedničku stvar. Vlasništvo deponirane stvari ostaje deponentu, njemu ostaje i posjed, ako stvar nije ostavljena kod sekvestra, jer se tada smatra da je posjeduje sekvestar, a to se upravo i čini u nastojanju da nijednoj od stranaka (u sporu) vrijeme posjeda ne ide u korist.

Pitanja

1. Šta je to sekvestracija?
2. Da li se sekvestar smatra posjednikom i uživa li posjedovnu zaštitu?
3. Šta znate o prekidu toka dosjelnosti i da li dosjelnost teče dok se stvar nalazi kod sekvestra?
4. Do kada će sekvestar držati predatu stvar?

D. 13,6,18,2 *Gaius libro nono ad edictum provinciale* Possunt iustae causae intervenire, ex quibus Cum eo qui commodasset, agi deberet: veluti de impensis in valetudinem servi factis quaeve post fugam requirendi reducendique eius causa factae essent: nam cibarium imperisae naturali scilicet ratione ad eum pertinent, qui utendum accepisset. sed et id, quod de impensis valetudinis aut fugae diximus, ad maiores impensas pertinere debet: modica enim impendia verius est, ut sicuti cibarium ad eundem pertineant.

Mogu se pojaviti osnovani razlozi na temelju kojih se može voditi spor i protiv posudbodavca, naprimjer, za troškove učinjene radi liječenja roba ili one koji su nastali nakon njegovog bijega radi hvatanja i privođenja, a izdaci učinjeni za njegovu ishranu po prirodnom pravu idu na teret onoga ko ga je dobio na upotrebu. Ali i ono što smo rekli o troškovima oko liječenja ili povodom bijega, treba da se tiče većih izdataka jer obični izdaci, isto kao i troškovi prehrane, padaju na posudoprimeca.

Pitanja

1. Koji ugovor problematizira ovaj tekst?
2. Koje tužbe se upotrebljavaju iz tog ugovora?
3. Po kojim principima odgovaraju stranke iz ovog ugovornog odnosa?
4. Koja je razlika između posudbe i prekarija?

D. 13,6,23 *Pomponius libro vicensimo primo ad Quintum Mucium* Si com modavero tibi equum, quo uteris usque ad certum locum, si nulla culpa tua interveniente in ipso itinere deterior equus factus sit, non teneris commodati: nam ego in culpa ero, qui in tam longum iter commodavi, qui eum laborem sustinere non potuit.

Ako ti posudim konja da se njime koristiš do određenog mjesta, pa, ukoliko bez tvoje krivnje konj na tom putu (znatnije) oslabi, ti nećeš odgovarati po *actio commodati*, jer sam ja sam kriv što sam ti dao konja na posudbu za tako dugi put koji on nije mogao izdržati.

Pitanja

1. Odgovara li posudbodavac za štetu koju je prouzrokovala neispravna stvar data na poslugu?
2. Po kom principu on odgovara i da li odgovara za svaki slučaj nastale štete?
3. U koju vrstu tužbi ubrajamo *actio commodati*?

Paul sententiae 2,4,2 Si facto incendio ruina naufragio aut quo alio simili casu res commodata amissa sit, non tenebitur eo nomine is cui commodata est, nisi forte, cum posset rem commodatam salvam facere, suam praetulit.

Ako je uslijed požara, rušenja, brodoloma ili nekog drugog sličnog razloga posuđena stvar propala, neće po toj osnovi odgovarati onaj ko ju je posudio, ukoliko nije, mada je mogao spasiti posuđenu stvar, dao prednost svojoj vlastitoj.

Pitanja

1. Po kojim je kriterijima odgovarao poslugoprimac za propast stvari?
2. Koja tužba stoji na raspolaganju poslugodavcu u ovom slučaju?
3. Može li se ponašanje poslugoprimca u konkretnom slučaju okarakterizirati kao dolozno ponašanje?
4. Kakva je situacija ako je pri zaključenju ugovora bila isključena odgovornost?

Justiniani, Inst. 3,14,4 Creditor quoque, qui pignus accepit, re obligatur, qui et ipse de ea ipsa re quam accepit restituenda tenetur actione pigneraticia. Sed quia pignus utriusque gratia datur, et debitoris, quo magis ei pecunia crederetur, et creditoris, quo magis ei in tu to sit creditum, placuit sufficere, quod ad eam rem custodiendam exactam diligentiam adhiberet: quam si praestiterit et aliquo fortuito casu rem amiserit, securum esse, nec impediri creditum petere.

Vjerovnik koji je primio ručni zalog obvezuje se primanjem stvari, i to samom onom stvari koju je dobio. Ali budući da od zaloga obje strane imaju koristi, dužnik – da bi lakše došao do zajma, a vjerovnik – da bi mu potraživanje bilo sigurnije, odlučeno je da se u pogledu čuvanja stvari smatra dovoljnom posebna pažnja, pa ako tu pažnju pokaže, makar nekim pukim slučajem i izgubio (ostao bez) stvari, može biti siguran jer mu to neće smetati da traži vraćanje duga.

Pitanja

1. U koju skupinu ugovora spada situacija iz ovog teksta?
2. Navedite pravno-tehnički termin za ovaj ugovor?
3. Koje se stvari mogu davati u ovom obliku založnog prava?
4. Kakva je to posebna pažnja koja se spominje u tekstu?

KONSENZUALNI UGOVORI – KUPOPRODAJA

D. 18,1, 1, pr *Paulus libro trigensimo tertio ad edictum* Origo emendi vendendique a permutationibus coepit. olim enim non ita erat nummus neque aliud merx, aliud pretium vocabatur, sed unusquisque secundum necessitatem temporum ac rerum utilibus inutilia permutabat, quando plerumque evenit, ut quod alteri superest alteri desit, sed quia non semper nec facile concurrebat, ut, cum tu haberes quod ego desiderarem, invicem haberem quod tu accipere velles, electa materia est, cuius publica ac perpetua aestimatio difficultatibus permutationum aequalitate quantitatis subveniret. eaque materia forma publica percussa usum dominiumque non tam ex substantia praebet quam ex quantitate, nec ultra merx utrumque, sed alterum pretium vocatur.

Kupnja i prodaja vuku porijeklo od zamjene (trampe, mijene). Jednom, naime, nije (uopće) bilo novca, niti se jedna stvar nazivala robom (predmetom), a druga (njezinom) cijenom, nego je svaki pojedinac, prema potrebi vremena i stvari, mijenjao ono što mu je trebalo za ono što mu je bilo nepotrebno. Ali, budući da se uvijek ne može lako dogoditi da ti imaš (upravo) ono što ja želim i, obrnuto, da ja imam ono što bi ti htio uzeti (dobiti) – izabrana je jedna materija (stvar) čija javno (službeno) i trajno utvrđena vrijednost otklanja teškoće nastale zamjenama, pravičnošću svoje vrijednosti; ta materija, iskovana u obliku koji je javno (službeno) određen, svoju upotrebljivost i korisnost ne određuje toliko po svojoj suštini, nego po količini, pa se obje stvari (u kupoprodaji) ne nazivaju robom (predmetom), nego se jedna od njih naziva cijenom.

Pitanja

1. U koju skupinu ugovora spada kupoprodaja, a u koju skupinu ulazi trampa?
2. Koja je osnovna razlika između kupoprodaje i trampe?
3. Koji su bitni elementi kupoprodajnog ugovora?
4. O kojoj materiji – stvari govori ovaj tekst, a koja je omogućila prelaz s trampe na kupoprodaju?

D. 18,1,8, pr *Pomponius libro nono ad Sabinum* Nec emptio nec venditio sine re quae veneat potest intellegi. et tamen fructus et partus futuri recte ementur, ut, cum editus esset partus, iam tune, cum contractum esset negotium, venditio facta intellegatur: sed si id egerit venditor, ne nascatur aut fiant, ex empto agi posse.

Ne može se ni kupnja ni prodaja zamisliti ako nema stvari koja se prodaje. Ipak, plodovi i buduća mladunčad mogu se pravovaljano kupiti, ali se pri tome uzima da je, ako se mladunče pojavi na svijet, prodaja nastala onda kada je ugovor zaključen, ali ako prodavalac nešto učini da se ono (mladunče) ne pojavi na svijet ili da (plodovi) ne dozriju, može se podići *actio empti*.

Pitanja

1. Koje tužbe su se upotrebljavale kod kupoprodajnog ugovora?
2. Da li se ovdje radi o kupnji pod uvjetom ili posebnom obliku kupovine tzv. budućih stvari?
3. Kako bi se moglo okarakterizirati ponašanje prodavca u navedenom primjeru?
4. Koja ugovorna strana je imala na raspolaganju *actio empti*?

D. 18,1,8,1 *Pomponius libro nono ad Sabinum* Aliquando tamen et sine re venditio intellegitur, veluti cum quasi alea emitur. quod fit, cum captus piscium vel avium vel missilium emitur: emptio enim contrahitur etiam si nihil inciderit, quia spei emptio est: et quod missilium nomine eo casu captum est si evictum fuerit, nulla eo nomine ex empto obligatio contrahitur, quia id actum intellegitur.

Nekada se, ipak, smatra da nastaje kupoprodaja premda nema stvari, naprimjer, u slučaju kada se kupuje na sreću. Do toga dolazi kada se kupuje ulov riba, ili ptica ili stvari koje se bacaju na poklon. Kupnja se ovdje zaključuje i ako se ništa ne ulovi, jer se tu radi o kupnji nade; ako ono, što bude uhvaćeno od stvari koje se bacaju na poklon, bude evincirano, nema iz osnove kupnje nikakve odgovornosti (za prodavaoca) jer se smatra da je to zaključeno.

Pitanja

1. O kojem se obliku kupoprodaje govori u ovom tekstu?
2. Ko snosi rizik nastanka stvari koje su predmetom kupoprodaje?
3. Kako se određuje iznos cijene kod ovakvih oblika kupoprodajnog odnosa?
4. Zašto se ovakvi ugovori nazivaju još i aleatorni pravni poslovi?

D. 18,1,7,1 *Ulpianus libro vicensimo octavo ad Sabinum* Huiusmodi emptio ‘quanti tu eum emisti’, ‘quantum pretii in arca habeo’, valet: nec enim incertum est pretium [tam evidenti venditione]: magis enim ignoratur, quanti emptus sit, quam in rei veritate incertum est.

Kupnja (izražena) na ovaj način: “Za onoliko koliko si ti to platio” ili “za onoliko, koliko novca imam u blagajni” – je valjana, jer cijena nije neizvjesna u tako očitoj kupnji; tu je, naime, više nesigurno (pitanje) za koji iznos je neka stvar kupljena, nego što bi bila nesigurna suština samog pravnog posla.

Pitanja

1. Navedite koje kriterije mora ispunjavati cijena da bi kupoprodaja bila valjana.
2. O kojem se obliku cijene radi u ovom tekstu?
3. Da li je kupoprodaja valjana u slučaju da kupac trenutno nema novaca u kasi?
4. Navedite nekoliko primjera kao modusa odredivosti kupoprodajne cijene.

D. 19,1,6,1 *Pomponius libro nono ad Sabinum* Si vendidi tibi insulam certa pecunia et ut aliam insulam meam reficeres, agam ex vendito, ut reficias: si autem hoc solum, ut reficeres eam, convenisset, non intellegitur emptio et venditio facta, ut et Neratius scripsit.

Ako sam ti za određenu cijenu prodao kuću, a pored toga smo se sporazumjeli da popraviš moju drugu kuću, mogu putem *actio ex vendito* tražiti da izvršiš popravak. Ako smo se sporazumjeli samo o tome da izvršiš popravak, ne može se smatrati da je tu zaključen ugovor o kupoprodaji, kako je to i Neracije pisao.

Pitanja

1. Zašto se Pomponije u ovom tekstu poziva na mišljenje pravnika Neracija?
2. O kojem bi se ugovoru radilo da su se sporazumjeli samo o popravci kuće?
3. Koja je funkcija *actio ex vendito* za aktualiziranu situaciju u tekstu?

D. 18,1,35,1 *Gaius libro decimo ad edictum provinciale* Illud constat imperfectum esse negotium, cum emere volenti sic venditor dicit: ‘quanti velis, quanti aequum putaveris, quanti aestimaveris, habebis emptum.’

Nesporno je da pravni posao nije valjan ako onome ko hoće da kupi prodavalac ovako kaže: “Za onoliko koliko želiš, koliko smatraš da je pravično, koliko procijeniš, bit će zaključena kupnja.”

Pitanja

1. Pokušaj argumentirati stanovište pravnika Gaja iz ovog teksta.
2. Objasni kriterij određenosti kod cijene kao bitnog elementa kupoprodajnog ugovora.
3. Može li se ugovoriti da cijenu odredi neko treće lice?

Gai Inst. 3,140 Pretium autem certum esse debet. Nam alioquin si ita inter nos convenerit, ut quanti Titius rem aestimaverit, tanti sit empti, Labeo negavit ullam vim hoc negotium habere; cuius opinionem Cassius probat. Ofilius et eam emptionem et venditionem; cuius opinionem Proculus secutus est.

Cijena mora biti određena (*certum*). Inače, ako između sebe ugovorimo da će stvar biti prodana po onoj cijeni koju odredi Ticije, Labeo je odricao da tu postoji bilo kakav posao, a s njime je saglasan i Kasije. Ofilije je smatrao da je to kupoprodaja, a ovakvo mišljenje podržava i Prokul.

Pitanja

1. Pokušaj argumentirati mišljenje svakog od ovih uglednih rimskih pravnika.
2. Može li se iz ovako oprečnih mišljenja pravnika iskristalizirati stav pravnika Gaja?
3. Koja je razlika između striktno određene i određive cijene?

D. 18,1,36 *Ulpianus libro quadragesimo tertio ad edictum Cum venditione quis pretium rei ponit donationis causa non exacturus, non videtur vendere.*

Ako neko kod prodaje odredi cijenu, ali je ne misli potraživati, nego je poklanja, ne smatra se da zaključuje ugovor o kupnji.

Pitanja

1. Koji pravno-politički razlozi dovode u sumnju validnost ovakve kupoprodaje?
2. Koji elementi govore o postojanju eventualno ugovora o poklonu u ovoj situaciji?
3. Šta je to *negotium mixtum cum donazione*?

D. 19,1,30,1 *Africanus libro octavo quaestionum* Si sciens alienam rem ignoranti mihi vendideris, etiam priusquam evincatur utiliter me ex empto acturum putavit in id, quanti mea intersit meam esse factam: quamvis enim alioquin verum sit venditorem hactenus teneri, ut rem emptori habere liceat, non etiam ut eius faciat, quia tamen dolum malum abesse praestare debeat, teneri eum, qui sciens alienam, non suam ignoranti vendidit: id est maxime, si manumisso vel pignori daturō vendiderit.

Ako ti, znajući (svjesno), prodaš meni tuđu stvar, a ja nisam znao da je tuđa, onda ja imam pravo da i prije nego što stvar bude evincirana, na temelju *actio ex empto utilis*, tražim naknadu iznosa za koji sam oštećen time što na mene nije bilo prenijeto vlasništvo, bez obzira na nespornu okolnost (koja je istinita) da je prodavalac dužan jedino da stvar prenese u posjed kupca, a ne i to da prenese vlasništvo. Ali kako je on odgovoran da u pravnom poslu ne postupa doložno, odgovarat će ako stvar, za koju zna da je tuđa, proda umjesto svoje kupcu koji za to nije znao, pogotovo kad je proda onome ko je imao namjeru da manumitira (roba) ili da (stvar) u zalog.

Pitanja

1. O kojoj se vrsti odgovornosti prodavca govori u ovom tekstu?
2. Da li je prodavac dužan na kupca prenijeti pravo vlasništva na prodatoj stvari?
3. Na koji način *bona fides* determinira ponašanje prodavca?
4. Šta je sadržaj tužbenog zahtjeva *actio empti utilis*?
5. Kakva je pravna situacija ako je kupac znao da stvar koju kupuje nije vlasništvo prodavca?

Justiniani, Inst. 3,23,3 Cum autem emptio et venditio contracta sit (quod effici diximus simulatque de pretio convenerit, cum sine scriptura res agitur), periculum rei venditae statim ad emptorem pertinet, tametsi adhuc ea res emptori tradita non sit. Itaque si homo mortuus sit vel aliqua parte corporis laesus fuerit, aut aedes totae aut aliqua ex parte incendio consumptae fuerint, aut fundus vi fhiminis totus vel aliqua ex parte ablatus sit, sive etiam inundatione aquae aut arboribus turbine deiectis longe minor aut deterior esse coeperit: emptoris damnum est, cui necesse est, licet rem non fuerit nactus, pretium solvere. Quidquid enim sine dolo et culpa venditoris accidit, in eo venditor securus est. Sed et si post emptionem fundo, aliquid per alluvionem accessit, ad emptoris commodum pertinet: nam et commodum eius esse debet, cuius periculum est. Quod si fugerit homo qui venit aut subreptus fuerit, ita ut neque dolo neque culpa venditoris interveniat, animadvertendum erit, an custodiam eius usque ad traditionem venditor susceperit. Sane enim, si susceperit, ad ipsius periculum is casus pertinet: si non susceperit, securus erit. Idem et in ceteris animalibus ceterisque rebus intellegimus. Utique tamen vindicationem rei et conditionem exhibere debet emptori, quia sane qui rem nondum emptori tradidit adhuc ipse dominus est. Idem est etiam de furti et de damni iniuriae actione.

Čim ugovor o kupoprodaji bude zaključen, a to se, kako smo rekli, događa onog momenta kada se stranke sporazumiju o cijeni, ako se ugovor ne zaključi pismeno, rizik (propasti) za prodanu stvar odmah prelazi na kupca, makar da stvar još nije tradirana kupcu. Stoga, ako rob umre ili bude povrijeđen u nekom dijelu tijela, ili zgrade u cjelini, odnosno neki njihov dio, izgore u požaru, ili zemljište kao cjelina, odnosno neki njegov dio bude uslijed nadiranja rijeke odneseno (otplavljeno), ili je zbog poplave odnosno zbog odnošenja drveća bujicom postalo manje ili manje vrijedno – sve to ide na štetu kupca koji je dužan, makar da mu stvar nije predana, isplatiti cijenu. Za sve ono što se dogodi (stvari) bez krivnje prodavaoca, prodavalac može da bude siguran. Ali, i u slučaju kad zemljištu, nakon zaključenja ugovora o kupnji, bude nešto nanosom rijeke dodano, ta korist pripada kupcu, jer ko ima korist, taj treba da snosi i rizik. Šta treba učiniti kada kupljeni rob pobjegne ili bude otet, na način da se prodavaocu ne može pripisati ni *dolus* ni *culpa*; u tom slučaju treba utvrditi da li je prodavalac preuzeo obvezu za *custodia* do prodaje stvari. Očito je da, ako je preuzeo obvezu na *custodia*, ovakav slučaj ide njemu na rizik, a ako nije preuzeo, može biti siguran. To isto (načelo) vrijedi i za (prodaju) drugih životinja i drugih stvari. Prodavalac također treba da odgovara kupcu za slučaj (da neko drugi podigne) *rei vindicatio* ili *condictio*, jer je jasno da onaj ko je samo prenio posjed stvari i dalje ostaje njezin vlasnik. Ista je situacija i kada se radi o *actio furti* i *actio de damni iniuriae*.

Pitanja

1. Objasnite dejstvo pravnog principa *periculum est emptoris*.
2. Šta je to odgovornost za kustodiju?
3. U kojem se dijelu teksta govori o odgovornosti za evikciju?

D. 19,1,13, pr *Ulpianus libro trigesimo secundo ad edictum Iulianus libro quinto decimo inter eum, qui sciens quid aut ignorans vendidit, differentiam facit in condemnatione ex empto: ait enim, qui pecus morbosum aut tignum vitiosum vendidit, si quidem ignorans fecit, id tantum ex empto actione praestaturum, quanto minoris essem empturus, si id ita esse scissem: si vero sciens reticuit et emptorem decept, omnia detrimenta, quae ex ea emptione emptor traxerit, praestaturum ei: sive igitur aedes vitio tigni corruerunt, aedium aestimationem, sive pecora contagione morborum perierunt, quod interfuit idonea venisse erit praestandum.*

Julijan u petnaestoj knjizi pravi razliku u vezi s osudom *ex empto* između onog ko je znajući i onoga ko je ne znajući (za manu) prodao stvar. On, naime, kaže da će onaj ko je prodao bolesno živinče ili oštećenu gredu (građu), a učinio je to ne znajući, po *actio empti* odgovarati samo za naknadu onog iznosa za koji bi ta stvar bila manje plaćena da se znalo za pravo stanje u vrijeme zaključenja ugovora; ako je znao, pa je to prešutio i prevario kupca, dužan je da nadoknadi svu štetu koju je zbog ove kupnje pretrpio kupac, pa stoga u slučaju da se zgrada zbog nedostatka (oštećene) grede (građe) sruši, on će platiti vrijednost zgrade, ili ako (ostala) stoka zbog zaraze uquine, on će biti odgovoran za štetu do visine vrijednosti koja je nastala zbog toga što je stoka prodana bolesna.

Pitanja

1. Na šta obvezuje princip *bona fides* prodavca i kupca?
2. U koju svrhu je korištena *actio quanti minoris*?
3. Kako postupa prodavac koji prodaje stvari znajući njihove nedostatke?
4. Kako su kurulski edili regulirali prodaju stoke?

CJ. 4,44,2 *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Aurelio Lupo (a. 285)* Rem maioris pretii si tu vel pater tuus minoris pretii distraxit, humanum est, ut vel pretium te restituente emptoribus fundum venditum recipias auctoritate intercedente iudicis, vel, si emptor elegerit, quod deest iusto pretio recipias. minus autem pretium esse videtur, si nec dimidia pars veri pretii soluta sit.

Ako si ti ili tvoj otac stvar veće vrijednosti za nižu cijenu prodao, čovječno je (pošteno je) da ili ti, vraćanjem cijene kupcu na osnovi odluke suca dobiješ natrag (prodano) zemljište, ili – ako to izabere kupac – primiš (dobiješ) razliku do prave (pune) cijene; cijena se smatra malom onda kada nije isplaćena ni polovina prave vrijednosti.

Pitanja

1. Objasnite princip *laesio enormis*.
2. Da li se ovaj princip primjenjuje samo kod prodaje zemljišta?
3. Da li obje ugovorne strane mogu zahtijevati izmjenu ugovorenih okolnosti?
4. Koji kriteriji utječu na utvrđivanje visine cijene?
5. Da li se ovdje radi o jednoj *facultas alternativa*?
6. Može li se primjena principa oštećenja preko polovine vrijednosti stvari isključiti iz primjene pri zaključenju ugovora?

D. 18,1,35,5 *Gaius libro decimo ad edictum provinciale* In his quae pondere numero mensurave constant, veluti frumento vino oleo argento, modo ea servantur quae in ceteris, ut simul atque de pretio convenerit, videatur perfecta venditio, modo ut, etiamsi de pretio convenerit, non tamen aliter videatur perfecta venditio, quam si admensa adpensa adnumeratae sint. nam si omne vinum vel oleum vel frumentum vel argentum quantumcumque esset uno pretio venierit, idem iuris est in ceteris rebus. quod si vinum ita venierit, ut in singulas amphoras, item oleum, ut in singulos metretas, item frumentum, ut in singulos modios, item argentum, ut in singulas libras certum pretium diceretur, quaeritur, quando videatur emptio perfici. quod similiter scilicet quaeritur et de his quae numero constant, si pro numero corporum pretium fuerit statutum. Sabinus et Cassius tunc perfici emptionem existimant, cum adnumerata admensa adpensave sint, quia venditio quasi sub hac condicione videtur fieri, ut in singulos metretas aut in singulos modios quos quasve admensus eris, aut in singulas libras quas adpenderis, aut in singula corpora quae adnumeraveris.

Ako se radi o onim stvarima koje se određuju po težini, broju ili mjeri, kao što su, naprimjer, žito, vino, ulje ili srebro, treba se držati istoga pravila kao i kod drugih (stvari), pa stoga, čim se (stranke) sporazumiju o cijeni, smatra se da je zaključen ugovor o kupnji, ali ipak s tom razlikom da, makar se sporazumjeli o cijeni, ugovor o prodaji ipak se ne smatra konačnim dok stvari ne budu izmjerene, izvagane ili izbrojene. Jer, ako je za jednu cijenu kupljena cjelokupna količina vina, ulja, žita ili srebra, onda je ista pravna situacija kao i kod drugih stvari. Ali, ako se vino prodaje na taj način da se određuje cijena po jednoj amfori, ili ulje po jednoj metreti, ili žito po jednom modiju ili srebro po jednoj funti – postavlja se pitanje kada je ugovor o kupnji konačan. Isto se pitanje postavlja i onda kada se kupuje na broj ako se cijena određuje po broju pojedinih predmeta. Sabin i Kasije smatraju da je ugovor o kupnji konačan onda kada stvari budu izbrojene, izmjerene ili izvagane, jer se može uzeti da je u ovakvim slučajevima ugovor o kupnji zaključen u neku ruku pod uvjetom, to jest da (ako) stvari budu izmjerene po pojedinim metretama ili modijima koji budu izmjereni, ili po pojedinim funtama koje budu izvagane ili po pojedinim predmetima koji budu izbrojeni.

Pitanja

1. Koje praktične posljedice su determinirane i vezane za pitanje momenta zaključenja ugovora?
2. O kojim oblicima kupoprodaje govori Gaj u ovom tekstu?
3. Kojoj vrsti stvari pripadaju spomenute stvari u tekstu?
4. Zašto se Gaj u tekstu poziva na predstavnike pravnih škola?

LOCATIO CONDUCTIO

D. 19,2,22,3 *Paulus libro trigesimo quarto ad edictum* Quemadmodum in emendo et vendendo naturaliter concessum est quod pluris sit minoris emere, quod minoris sit pluris vendere et ita invicem se circumscribere, ita in locationibus quoque et conductionibus iuris est.

Isto onako kako je po naravi stvari dozvoljeno kod kupoprodaje vredniju (stvar) kupiti za manji iznos ili prodati manje vrijednu za veću cijenu, te tako jedan drugoga prevariti, to isto pravilo vrijedi i kod najamnih pogodbi.

Pitanja

1. U koju skupinu ugovora ubrajamo najamne pogodbe?
2. Koje oblike najamnih pogodaba poznajete?
3. Da li je možda ovakvo rješenje iz teksta u suprotnosti s načelom *bona fides*?

D. 19,2,19,4 *Ulpianus libro trigesimo secundo ad edictum* Si inquilinus ostiurri vel quaedam alia aedificio adiecerit, quae actio locum habeat? et est verius quod Labeo scripsit competere ex conducto actionem, ut ei tollere liceat, sic tamen, ut damni infecti caveat, ne in aliquo dum aufert deteriore causam aedium faciat, sed ut pristinam faciem aedibus reddat.

Ako zakupac stana napravi vrata ili nešto drugo na zgradi, postavlja se pitanje na koju tužbu ima pravo. Tačno je, a to piše i Labeon, da on ima pravo na *actio ex conducto*, kao i to da mu je dopušteno da ukloni ono što je napravio, ali samo ako je spreman da položi osiguranje za štetu koja bi mogla nastati, kako ne bi, uklanjajući to, smanjio vrijednost zgrade, nego je samo doveo u stanje u kojem je bila prije.

Pitanja

1. O kojem ugovoru govori ovaj tekst?
2. Šta je sadržaj tužbenog zahtjeva *actio ex conducto*?
3. O kojem se obliku osiguranja radi u ovom tekstu?

D. 19,2,9,5 *Ulpianus libro trigesimo secundo ad edictum Celsus etiam imperi- tiam culpa adnumerandam libro octavo digestorum scripsit: si quis vitulos pascendos vel sarcientum quid poliendumve conduxit, culpam eum praestare debere et quod imperitia peccavit, culpam esse: quippe ut artifex, inquit, conduxit.*

Celzo piše u osmoj knjizi Digesta da neumješost (neznanje, nesposobnost) treba smatrati krivnjom (nemarnošću, nehatom), pa stoga onaj ko preuzme telad da ih hrani (pase) ili (odjeću) da je uredi, odnosno očisti, odgovara za nemarnost, pa se ono što učini zbog neumjesnosti smatra nemarnošću (nehatom), jer je taj posao preuzeo izjavljujući da je vješt u svom poslu.

Pitanja

1. O kojem se obliku ugovora o najmu radi u ovom tekstu?
2. Kako se zovu ugovorne strane iz prethodno prikazane situacije?
3. Definirajte pojam nemarnosti.

Justiniani, Inst. 3,24,4 Item quaeritur, si cum aurifice Titio convenerit, ut is ex auro suo certi ponderis certaeque formae anulos ei faceret et acciperet verbi gratia aureos decem, utrum emptio et venditio an locatio et conductio contrahi videatur? Et Cassius ait materiae quidem emptionem venditionemque contrahi, operae autem locationem et conductionem. Sed placuit tantum emptionem et venditionem contrahi. Quod si suum aurum Titius dederit, mercede pro opera constituta, dubium non est, quin locatio et conductio sit.

Postavlja se isto tako pitanje da li se, u slučaju kada Ticije ugovori sa zlatarom da mu on od svog zlata izradi prstenje određene težine i određenog oblika, te pošto je to učinio, dobije za to, na primjer, deset zlatnika, može smatrati da je ovdje zaključen ugovor o kupoprodaji ili ugovor o najmu. Kasije kaže da se s obzirom na materiju zaključuje ugovor o kupoprodaji, a s obzirom na djelo najamni ugovor. Odlučeno je, međutim, da se tu zaključuje samo ugovor o kupoprodaji. Ali ako Ticije preda svoje zlato, a naknadu isplati za izvršeno djelo, onda nema sumnje da se tu radi o najamnom ugovoru.

Pitanja

1. Pokušajte pravno determinirati mišljenje pravnika Kasija.
2. Koji kriteriji su bili odlučujući za razgraničavanje prirode ovih ugovora?
3. U koju skupinu ugovora ubrajamo kupoprodaju i najam?

D. 14,2,2,pr *Paulus libro trigensimo quarto ad edictum* Si laborante nave iactus factus est, amissarum mercium domini, si merces vehendas locaverant, ex locato cum magistro navis agere debent: is deinde cum reliquis, quorum merces salvae sunt, ex conducto, ut detrimentum pro portione communicetur, agere potest. Servius quidem respondit ex locato agere cum magistro navis debere, ut ceterorum vectorum merces retineat, donec portionem damni praestent. immo etsi non retineat merces magister, ultro ex locato habiturus est actionem cum vectoribus: quid enim si vectores sint, qui nullas sarcinas habeant? plane commodius est, si sint, retinere eas. at si quis non totam navem conduxerit, ex conducto aget, sicut vectores, qui loca in navem conduxerunt: aequissimum enim est commune detrimentum fieri eorum, qui propter amissas res aliorum consecuti sunt, ut merces suas salvas haberent.

Ako je zbog opasnosti za brod došlo do izbacivanja, vlasnici izgubljene robe, ukoliko su zaključili ugovor o prijevozu, treba da pokrenu spor protiv zapovjednika broda s *actio locati*, dok on može pokrenuti spor protiv ostalih, čija je roba spašena, s *actio conducti* – da bi se šteta razmjerno na sve podijelila. Servije je, međutim, odgovorio da protiv zapovjednika treba pokrenuti spor s *actio locati*, da bi on robu ostalih putnika zadržao dok oni ne namire odgovarajući dio štete. Ipak, i u slučaju da zapovjednik ne zadrži robu, on i dalje ima pravo na tužbu protiv putnika, ali šta da se radi ako neki putnici nemaju nikakav teret (robu)? Očito da je jednostavnije zadržati je ako postoji. Ako neko ko nije unajmio cijeli brod vodi spor s *actio conducti*, naprimjer, putnici koji su na brodu zakupili samo (pojedina) mjesta, najpravičnije je odlučiti da šteta padne na sve one čija je roba spašena zbog toga što su stvari drugih izgubljene (bačene).

Pitanja

1. Kojim su pravnim propisom bile regulirane pomorske havarije?
2. Koju vrstu ugovora obrađuje ovaj tekst?
3. Da li je po vašem mišljenju predloženo rješenje pravično? A ako jeste, navedite vaše argumente.
4. U koju skupinu tužbi ubrajamo *action locate* i *actio conducti*?
5. Kako se zove institut koji ovlašćuje zapovjednika broda na zadržavanje robe?

D. 17,2,52,4 *Ulpianus libro trigensimo primo ad edictum* Quidam sagariam negotiationem coierunt: alter ex his ad merces comparandas profectus in latrones incidit suamque pecuniam perdidit, servi eius vulnerati sunt resque proprias perdidit. dicit Iulianus damnum esse commune ideoque actione pro socio damni partem dimidiam agnoscere debere tam pecuniae quam rerum ceterarum, quas secum non tulisset socius nisi ad merces communi nomine comparandas proficisceretur. sed et si quid in medicos impensum est, pro parte socium agnoscere debere rectissime Iulianus probat, proinde et si naufragio quid perierit, cum non alias merces quam navi solerent advehi, damnum ambo sentient: nam sicuti lucrum, ita damnum quoque commune esse oportet, quod non culpa socii contingit.

Neki (dvojica) zaključe ortakluk radi trgovine odjećom. Jedan od njih koji je krenuo na put da nabavi robu upadne u zasjedu razbojnika, ostane bez novaca, robovi mu budu ranjeni, a propadnu mu i njegove (vlastite) stvari. Julijan kaže da je takva šteta zajednička pa da zbog toga treba, na osnovi *actio pro socio*, priznati polovinu štete, kako za novac tako i za ostale stvari, ali samo one koje je ortak nosio sobom na put radi kupnje robe za ortakluk. Ako je bilo nešto potrošeno za liječnike, to također treba ortaku u odgovarajućem dijelu priznati, tvrdi, sasvim opravdano, Julijan. Na isti će način obojica snositi štetu, ako nešto propadne u brodolomu; ako roba nije po običaju prevožena na drugi način nego brodom, jer isto onako kako korist, tako i šteta treba da bude zajednička ako do nje ne dođe krivnjom (jednog) ortaka.

Pitanja

1. Kako biste vi konkretno riješili pitanja nadoknade nastale štete?
2. O kojem ugovoru se radi u ovom tekstu i u koju skupinu kontrakata ulazi taj ugovor?
3. Koji je sadržaj i pravno dejstvo *actio pro socio*?
4. Zašto se troškovi zdravstvenog liječenja stavljaju na teret ortakluka?
5. Da li je Ulpinijanovo mišljenje identično mišljenju pravnika Julijana?
6. Zašto se posebno ističe primjer propasti ili oštećenja stvari u brodolomu?

D. 17,2,29,2 *Ulpianus libro trigensimo ad Sabinum* Aristo refert Cassium respondisse societatem talem coiri non posse, ut alter lucrum tantum, alter damnum sentiret, et hanc societatem leoninam solitum appellare: et nos consentimus talem societatem nullam esse, ut alter lucrum sentiret, alter vero nullum lucrum, sed damnum sentiret: iniquissimum enim genus societatis est, ex qua quis damnum, non etiam lucrum spectet.

Ariston navodi da je Kasije odgovorio da se ne može osnovati takav ortakluk u kojem bi neko stjecao samo korist, a drugi snosio štetu; takav se ortakluk obično naziva lavljim. I mi se slažemo s tim mišljenjem da je ugovor o ortakluku u kojem bi jedan samo stjecao (vukao korist), a drugi ne bi imao nikakve koristi, nego snosio štetu – ništav, jer je najnepravičniji oblik ortakluka onaj u kojem neko snosi štetu, a nema koristi.

Pitanja

1. U koju skupinu ugovora spada ortakluk?
2. Zašto se ovaj oblik *societasa* naziva lavljim *societasom*?
3. Zašto se Ulpinijan poziva na suglasna mišljenja pravnika Aristona i Kasija?
4. Mogu li se ortaci drugačije dogovoriti?
5. Pojasnite šta je po vašem mišljenju sadržaj principa pravičnosti.

D. 17,2,72 *Gaius libro secundo cottidianarum rerum* Socius socio etiam culpae nomine tenetur, id est desidiae atque negligentiae. culpa autem non ad exactissimam diligentiam dirigenda est: sufficit etenim talem diligentiam communibus rebus adhibere, qualem suis rebus adhibere solet, quia qui parum diligentem sibi socium acquirit, de se queri debet.

Ortaci međusobno odgovaraju i za nemarnost (nehat), to jest za nerad i nepažnju; za nemarnost (nehat) se ovdje ne traži izuzetno velika pažnja; dovoljno je da ortak u upravljanju zajedničkim poslovima pokazuje onakvu pažnju kakvu obično pokazuje i u svojim vlastitim poslovima, jer ako je neko izabrao za ortaka čovjeka koji nije dovoljno pažljiv, treba da i sebe za to krivi.

Pitanja

1. Izložite principe po kojima se uređuju odnosi između ortaka.
2. O kojem obliku pažnje govori ovaj tekst?
3. Da li se ovdje radi o objektivnom ili subjektivnom kriteriju?
4. Objasnite značenje termina *diligens pater familias*.
5. Opišite pojam nepažnje.

D. 17,2,65,3—4 *Paulus libro trigensimo secundo ad edictum Diximus dissensu solvi societatem: hoc ita est, si omnes dissentrunt. quid ergo, si unus renuntiet? Cassius scripsit eum qui renuntiaverit societati a se quidem liberare socios suos, se autem ab illis non liberare, quod utique observandum est, si dolo malo renuntiatio facta sit. veluti si, cum omnium bonorum societatem inissemus, deinde cum obvenisset uni hereditas, propter hoc renuntiavit: ideoque si quidem damnus attulerit hereditas, hoc ad eum qui renuntiavit pertinebit, commodum autem communicare cogetur actione pro socio. quod si quid post renuntiationem adquisierit, non erit communicandum, quia nec dolo admittitur in eo. Item si societatem ineamus ad aliquam rem emendam, deinde solus volueris eam emere ideoque renuntiaveris societati, ut solus emeris, teneberis quanti interest mea: sed si ideo renuntiaveris, quia emptio tibi displicebat, non teneberis, quamvis ego emero, quia hic nulla fraus est: eaque et Iuliano placet.*

Rekli smo da ortakluk prestaje zbog nesaglasnosti; tako i jest ako su svi nesaglasni, ali šta da se radi ako samo jedan hoće da napusti ortakluk (otkaže). Kasije piše da onaj ko napusti (otkaže) ortakluk oslobađa ostale članove od obveza prema sebi, ali ne oslobađa sebe obveza prema njima. Toga se treba pridržavati ako je do napuštanja (otkaza) došlo uslijed *dolusa*, naprimjer, u slučaju kada, nakon osnivanja ortakluka sa zajednicom cjelokupne imovine, jedan (ortak), budući da mu je pripalo nasljedstvo, napusti zbog toga ortakluk; stoga šteta koju bi nasljedstvo donijelo pada na onoga ko je napustio ortakluk, dok je korist dužan, na temelju *actio pro socio*, unijeti u zajedničku imovinu. Ali ako on nešto stekne nakon napuštanja ortakluka, on to nije dužan unositi u zajedničku imovinu, jer mu se u pogledu toga ne može pripisati *dolus*. Isto tako, ako osnujemo ortakluk u namjeri da kupimo određenu stvar, pa kasnije zbog toga što je ti hoćeš sam za sebe kupiti napustiš ortakluk, odgovarat ćeš meni za štetu koju sam pretrpio, ali ako napustiš ortakluk zbog toga što nisi saglasan s (nekom) kupnjom, nećeš odgovarati, makar ja stvar kupio, jer se tu ne radi ni o kakvoj prevari (*dolusu*); to mišljenje je odobravao i Julijan.

Pitanja

1. Objasnite odnos povjerenja koji treba da vlada među ortacima.
2. Šta znači izraz napuštanje ortakluka u nevrjeme?
3. Šta je to *dissensus*?
4. Na koji način stjecanje nasljedstva jednog od ortaka može opteretiti sam ortakluk?
5. Koja je razlika između društvene pogodbe i pravne osobe?

UGOVOR O NALOGU (MANDATUM)

D. 17,1,1,4 *Paulus libro trigensimo secundo ad edictum Mandatum nisi gratuitum nullum est: nam originem ex officio atque amicitia trahit, contrarium ergo est officio merces: interveniente enim pecunia res ad locationem et conductionem potius respicit.*

Ništav je nalog ako nije besplatan jer vuče porijeklo iz uslužnosti i prijateljstva, a naplatnost se protivi (naravi prijateljske) uslužnosti, jer ako dođe do plaćanja novcem, ovaj odnos spada više u najamni ugovor.

Pitanja

1. U koje ugovore spada mandat ili nalog?
2. Šta je bitna osobina mandatnog odnosa?
3. Može li se stepen prijateljskih odnosa iskazivati kroz novčane tablice brojčanih iznosa?
4. Koje tužbe su upotrebljavane kod ovog ugovora?

D. 50,13,1,4—5 *Ulpianus libro octavo de omnibus tribunalibus An et philosophi professorum numero sint? et non putem, non quia non religiosa res est, sed quia hoc primum profiteri eos oportet mercennariam operam spernere. Proinde ne iuris quidem civilis professoribus ius dicent: est quidem res sanctissima civilis sapientia, sed quae pretio nummario non sit aestimanda nec dehonesta, dum in iudicio honor peti tur, quin in ingressu sacramenti offerri debuit. quaedam enim tametsi honeste accipiuntur, inhoneste tamen petuntur.*

Postavlja se pitanje da li se i filozofi mogu ubrojiti među profesore. Ja mislim da ne – ne zbog toga što njihov poziv nije vrijedan poštovanja, nego zato što oni, prije svega, moraju smatrati da bi bilo ispod časti kada bi svoje učenje naplaćivali. Iz istog razloga oni ne treba da sude (odlučuju) ni o nagradama profesora civilnog prava; pravna je, naime, nauka (poznavanje prava) tako poštovanja vrijedna stvar da ona ne smije biti novcem ni procjenjivana ni omalovažavana, postavljanjem pred sudom zahtjeva za honorar, jer ono što se na ulazu u svetište (hram) časno daje, postaje nečasno kad se sudski potražuje. Neki se, naime, honorari mogu časno primiti, ali je nečasno ako se sudskim putem potražuju.

Pitanja

1. Kako vi opisujete časnost pravničke profesije?
2. Šta su to *artes liberales*?
3. Objasnite izraz “ispod časti”. O kojim bi se odnosima radilo kada bi se usluge prethodno spomenutih profesija novčano nagrađivale?

D. 17,1,22,11 *Paulus libro trigensimo secundo ad edictum* Sicut autem liberum est mandatum non suscipere, ita susceptum consummari oportet, nisi renuntiatum sit (renuntiare autem ita potest, ut integrum ius mandatori reservetur vel per se vel per alium eandem rem commode explicandi) aut si redundet in eum captio qui suscipit mandatum. et quidem si is cui mandatum est ut aliquid mercaretur mercatus non sit neque renuntiaverit se non empturum idque [sua], non [alterius culpa] fecerit, mandati actione teneri eum convenit: hoc amplius tenebitur, sicuti Mela quoque scripsit, si eo tempore per fraudem renuntiaverit, cum iam recte emere non posset.

Kao što je slobodno ne preuzeti (primiti) nalog, tako je dužnost preuzeti izvršiti ako ne bude otkazan. Otkaz se može dati na taj način da se cjelokupni sadržaj prenese (vrati) na nalogodavca, da bi on ili sam ili preko druge osobe tu stvar bez teškoća proveo (izvršio). Ako nalogoprimalac nastavi ispunjavati (obavljati) mandat, rizik pada na njega. Kad neko, kome je dan nalog da nešto kupi, to ne učini niti otkáže nalog navodeći da nije kupio, a sve to učini svojom, a ne tuđom krivnjom – on može biti tužen putem *actio mandati*; pored toga on će odgovarati, kako piše Mela, i za to ako bi zlonamjerno otkazao nalog u vrijeme kada se zbog opravdanih razloga stvar više ne može kupiti.

Pitanja

1. Navedite modalitete prestanka mandatnog odnosa.
2. Koje su obvezne dužnosti mandatar?
3. Koje pretpostavke se traže da bi jedan otkaz mandata bio učinkovit?
4. Kakve posljedice prouzrokuje zakašnjeli otkaz mandatnog odnosa?
5. Šta se dešava ako mandatar nije uopće ništa radio na postavljenom nalogu?

D. 17,1,2,6 *Gaius libro secundo eottidianarum* Tua autem gratia intervenit mandatum, veluti si mandem tibi, ut pecunias tuas potius in emptiones praediorum colloques quam faeneres, vel ex diverso ut faeneres potius quam in emptiones praediorum colloques: cuius generis mandatum magis consilium est quam mandatum et ob id non est obligatorium, quia nemo ex consilio obligatur, etiamsi non expediat ei cui dabatur, quia liberum est cuique apud se explorare, an expediat sibi consilium.

Nalog je dan u tvoju korist, naprimjer, u slučaju kada ja tebi naložim da svoj novac radije uložiš u kupnju zemljišta nego da ga daješ na zajam uz kamate, ili suprotno tome, da radije daješ na zajam uz kamate nego da ga uložiš u kupnju zemljišta; no taj oblik naloga više je savjet nego nalog pa zbog toga nije obvezan, jer se niko ne obvezuje dajući savjet, pa i kada taj savjet nije koristan onome kome se daje, budući da svako može slobodno za sebe utvrditi (ispitati) da li mu savjet koristi.

Pitanja

1. Koja je razlika između naloga i savjeta?
2. Zašto se ne odgovara za davanje savjeta?
3. Da li će neko odgovarati ako doložno daje nekome savjete?

D. 19,5,22 *Gaius libro decimo ad edictum provinciale* Si tibi polienda sarcientave vestimenta dederim, si quidem gratis hane operam te suscipiente, mandati est obligatio, si vero mercede data aut constituta locationis conductionisque negotium geritur. quod si neque gratis hane operam susceperis neque protinus aut data aut constituta sit merces, sed eo animo negotium gestum fuerit, ut postea tantum mercedis nomine daretur, quantum inter nos statutum sit, placet quasi de novo negotio in factum dandum esse iudicium, id est praescriptis verbis.

Ako ti dam odijelo (odjeću) da ga očistiš ili zakrpiš pa ti taj posao preuzmeš besplatno, radi se o obvezi iz naloga, a ako bude dan ili ugovoren novac, onda se radi o pravnom poslu najamnog ugovora. Ali ako ti taj posao ne preuzmeš besplatno, niti tog momenta bude dan ili ugovoren novac (plaćanje u novcu), nego je posao obavljen u namjeri da se kasnije onoliko plati koliko mi utvrdimo međusobno, odlučeno je da se (u takvom slučaju), kao da se radi o novom poslu, dozvoli *actio in factum*, to jest *actio praescriptis verbis*.

Pitanja

1. O kojoj vrsti ugovora govori ovaj tekst?
2. U čemu se razlikuje ugovor o nalogu od najamnog ugovora?
3. Kada i s kojim ciljevima je uvedena *actio praescriptis verbis*?
4. Razvrstajte inominantne tipove kontrakata prema prirodi činidbe i protučinidbe.
5. Objasnite pojam *actio in factum*.

D. 19,5,5,pr *Paulus libro quinto quaestionum* Naturalis meus filius servit tibi et tuus filius mihi: convenit inter nos, ut et tu meum manumitteres et ego tuum: ego manumisi, tu non manumisisti: qua actione mihi teneris, quaesitum est. in hac quaestione totius ob rem dati tractatus inspicere potest. [qui in his competit speciebus: aut enim do tibi ut des, aut do ut facias, aut facio ut des, aut facio ut facias: in quibus quaeritur, quae obligatio nascatur.]

Moj vanbračni sin je tvoj, a tvoj je moj rob: sporazumjeli smo se da ti oslobodiš moga, a ja tvoga; ja sam oslobodio, a ti nisi; postavlja se pitanje na temelju koje tužbe ti meni odgovaraš. U ovakvom pitanju treba u vezi s iznesenom stvari ispitati čitav slučaj koji se događa u ovakvim situacijama, jer ili ja tebi (nešto) dajem da bi mi dao, ili ti dajem da mi (nešto) učiniš, ili činim da mi nešto daš ili činim da mi učiniš: po tome treba ispitati koja obveza nastaje.

Pitanja

1. Koju tužbu treba primijeniti u konkretnom slučaju?
2. O kojoj vrsti obveznog odnosa govori ovaj tekst?
3. Šta po vašem mišljenju predstavlja formulacija “ispitati čitav slučaj”?
4. Kako biste vi riješili spornu situaciju?
5. Šta označavaju termini *do ut des*?

D. 19,3,1 *Ulpianus libro trigesimo secundo ad edictum* Actio de aestimato proponitur tollendae dubitationis gratia: fuit enim magis dubitatum, cum res aestimata vendenda datur, utrum ex vendito sit actio propter aestimationem, an ex locato, quasi operas conduxissem, an mandati, melius itaque visum est hanc actionem proponi: quotiens enim de nomine contractus alicuius ambigeretur, conveniret tamen aliquam actionem dari, dandam aestimatoriam praescriptis verbis actionem: est enim negotium civile gestum et quidem bona fide, quare omnia et hic locum habent, quae in bonae fidei iudiciis diximus. Aestimatio autem periculum facit eius qui suscepit: aut igitur ipsam rem debet incorruptam reddere aut aestimationem de qua convenit.

Tužba iz *aestimatumae* uvedena je zbog toga da bi se otklonila sumnja; bilo je, naime, veoma dvojbeno da li u slučaju kada je neka stvar prodana uz sporazum o *aestimatumu*, dolazi u obzir upotreba *actio venditi* zbog toga što je stvar bila prodana za određenu cijenu, ili *actio locati*, jer se može smatrati da je stvar dana u najam da bi bila (kasnije) prodana, ili *actio conducti*, jer sam tu u neku ruku unajmio svoju radnu snagu ili iz naloga (*actio mandati*). Zbog svega toga izgledalo je najbolje uvesti ovu (novu) tužbu; budući da je bilo sumnji i o nazivu (ovog) ugovora, bilo je bolje uvesti ovu tužbu i nazvati je *actio praescriptis verbis aestimatoria*. Ovo je, naime, pravni posao civilnog prava i spada u poslove *bonae fidei*. Zbog toga sve ono što smo rekli o sporovima koji se vode po načelima *bonae fidei* vrijedi i ovdje. Ugovor o *aestimatumu* čini da rizik (za propast stvari i sl.) snosi onaj ko je stvar dobio (primio), jer on mora ili vratiti natrag neoštećenu stvar koju je dobio, ili platiti njezinu cijenu onako kako je ugovoreno.

Pitanja

1. Šta je to nalog prodaje i u koje odnose ga ubrajamo?
2. Za koje ugovorne odnose su korištene sljedeće tužbe: *actio venditi*, *actio locati* i *actio mandati*?
3. Kako sudija treba rješavati sporove iz poslova *bonae fidei*?
4. Navedite još nekoliko primjera komisionih poslova.

D. 43,26,1,pr-3 *Ulpianus libro primo institutionum* Precarium est, quod precibus petenti utendum conceditur tamdiu, quamdiu is qui concessit patitur. Quod genus liberalitatis ex iure gentium descendit. Et distat a donatione eo, quod qui donat, sic dat ne recipiat, at qui precario concedit, sic dat quasi tunc recepturus, cum sibi libuerit precarium solvere. Et est simile commodato: nam et qui commodat rem, sic commodat, ut non faciat rem accipientis, sed ut ei uti re commodata permittat.

Prekarij je ono što se nekome na njegovu molbu daje na korištenje dotle dok to dopušta onaj ko je dao. Taj oblik dobročinstva potječe iz općeg prava. Razlikuje se od darovanja po tome što onaj ko daruje daje (stvar) da je više ne dobije natrag, a onaj ko daje u prekarij, daje to uz ugovor (obvezu druge stranke) da će to dobiti natrag kad on zatraži da se (stvar iz prekarija) vrati. On (prekarij) je sličan posudbi, jer i onaj ko posuđuje stvar, daje na taj način da ne prenosi vlasništvo na posudboprimca, nego mu samo dozvoljava da se koristi stvari danom u posudbu.

Pitanja

1. Pojmovno odredite prekarij.
2. U koje odnose ubrajamo prekarij?
3. Razgraničite sličnosti i razlike između darovanja, posudbe i prekarija.
4. Zašto se *ius gentium* prevodi kao opće pravo?

D. 39,5,1,pr *Iulianus libro septimo decimo digestorum* Donationes complures sunt. dat aliquis ea mente, ut statim velit accipientis fieri nec ullo casu ad se reverti, et propter nullam aliam causam facit, quam ut liberalitatem et munificentiam exerceat: haec proprie donatio appellatur. dat aliquis, ut tune demum accipientis fiat, cum aliquid secutum fuerit: non proprie donatio appellabitur, sed totum hoc donatio sub condicione est. item cum quis ea mente dat, ut statim quidem faciat accipientis, si tamen aliquid factum fuerit aut non fuerit, velit ad se reverti, non proprie donatio dicitur, sed totum hoc donatio est, quae sub condicione solvatur.

Ima više vrsta darovanja. Ako neko dariva stvar u namjeri da ona odmah prijeđe u vlasništvo obdarenika, ne želeći da se ona ni u kojem slučaju njemu vraća, te ako to ne čini iz bilo kojeg razloga, nego samo da napravi dobročinstvo i darežljivost, to se smatra darovanjem u pravom smislu. Ako neko dariva, ali s tim da stvar pređe u vlasništvo obdarenika tek onda kada se nešto učini, to se ne naziva darovanjem u pravom smislu, jer je to darovanje pod uvjetom. Isto tako kada neko nešto dariva u namjeri da odnosna stvar odmah pređe u vlasništvo obdarenika, ali uz uvjet da mu se to, ako nešto bude učinjeno ili ne učinjeno, natrag vrati – onda se ni to ne smatra darovanjem u pravom smislu jer je to darovanje koje se pod (određenim) uvjetom raskida.

Pitanja

1. U koje odnose ubrajamo darovanje?
2. Objasnite pojam *animus donandi*.
3. O kojim se vrstama uvjeta govori u ovom tekstu?
4. Pojasnite termine dobročinstva i darežljivosti.

KVAZIKONTRAKTI (NEGOTIORUM GESTIO)

D. 3,5,9,1 *Ulpianus libro decimo ad edictum* Is autem qui negotiorum gestorum agit non solum si effectum habuit negotium quod gessit, actione ista utetur, sed sufficit, si utiliter gessit, etsi effectum non habuit negotium. et ideo si insulam fulsit vel servum aegrum curavit, etiamsi insula exusta est vel servus obiit, aget negotiorum gestorum: idque et Labeo probat, sed ut Celsus refert, Proculus apud eum notat non semper debere dari. quid enim si eam insulam fulsit, quam dominus quasi impar sumptui dereliquerit vel quam sibi necessariam non putavit? oneravit, inquit, dominum secundum Labeonis sententiam, cum unicuique liceat et damni infecti nomine rem derelinquere. sed istam sententiam Celsus eleganter deridet: is enim negotiorum gestorum, inquit, habet actionem, qui utiliter negotia gessit: non autem utiliter negotia gerit, qui rem non necessariam vel quae oneratura est patrem familias adgreditur. iuxta hoc est et, quod Iulianus scribit, eum qui insulam fulsit vel servum aegrotum curavit, habere negotiorum gestorum actionem, si utiliter hoc faceret, licet

Onaj ko obavlja tuđe poslove neće imati samo onda pravo da se koristi s *actio negotiorum gestorum* kada je posao imao uspjeh (uspješan rezultat), nego je za to dovoljno da je posao obavljen korisno (za *dominusa negotii*), pa makar i ne imao uspjeh. Stoga će poslovođa bez naloga, i u slučaju ako je popravljao kuću ili liječio bolesnog roba, imati pravo na *actio negotiorum gestorum* makar kuća izgorjela a rob umro; to dokazuje i Labeon. Ipak, Celzo navodi da je Prokul u svojoj knjizi napisao da ne treba uvijek dozvoliti (tu tužbu), jer šta da se radi ako je poslovođa bez naloga popravljao kuću koju je vlasnik napustio zbog nerazmjernih troškova ili za koju je smatrao da mu nije potrebna? On je, dakle, kaže ovaj, opteretio, prema Labeonovom mišljenju, vlasnika, premda je svako ovlašten, čak i kada nastoji da izbjegne buduću štetu, stvar napustiti. Međutim, Celzo na lijep način ismijava to mišljenje; on, naime, kaže da na *actio negotiorum gestorum* ima pravo (samo) onaj ko je tuđe poslove vodio korisno, a nisu korisno vođeni poslovi ako su obavljani na stvari

eventus non sit secutus. ego quaero: quid si puta vit se utiliter facere, sed patri familias non expediebat? dico hunc non habiturum negotiorum gestorum actionem: ut enim eventum non spectamus, debet utiliter esse coeptum.

koja nije potrebna ili koja samo operećuje *pater familiasa*. U skladu je s tim i ono što Julijan piše, naime, da onaj ko je popravljao kuću ili liječio bolesnog roba ima pravo na *actio negotiorum gestorum* ako je to korisno obavljao, makar uspjeh i ne bio postignut. Postavljam pitanje: što ako je *negotiorum gestor* mislio da korisno postupa, a *pater familias* od toga nema nikakve koristi? Mislim da ovdje nema mjesta za *actio negotiorum gestorum*, jer iako ne uzimamo u obzir (konačan) uspjeh, ipak posao treba da je korisno započet.

Pitanja

1. U koje odnose ubrajamo opisani odnos u tekstu?
2. Kojem mišljenju vi dajete prednost i zašto?
3. Objasnite pojam korisno vođenog posla.
4. Nabrojite pravnike koji problematiziraju situaciju iz ovog izvora.

D. 3,5,10 *Pomponius libro vicensimo primo ad Quintum Mucium* Si negotia absentis et ignorantis geras, et culpam et dolum praestare debes. sed Proculus interdum etiam casum praestare debere, veluti si novum negotium, quod non sit solitus absens facere, tu nomine eius geras: veluti venales novicios coemendo, vel aliquam negotiationem ineundo, nam si quid damnum ex ea re secutum fuerit, te sequetur, lucrum vero absentem: quod si in quibusdam lucrum factum fuerit, in quibusdam damnum, absens pensare lucrum cum damno debet.

Ako obavljaš poslove osobe koja je odsutna i ona za to ne zna, dužan si da joj odgovaraš za *dolus* i *culpa*. Prokul, međutim, smatra da se ponekad odgovara i za slučaj (*casus*), naprimjer, kada novi posao koji odsutna osoba obično ne radi počneš umjesto nje obavljati, recimo, kupujući mladunčad za prodaju ili započinjući neki trgovački posao. Ako, naime, iz toga nastane neka šteta, ti ćeš za nju odgovarati, a ako dođe do koristi, ona će pripasti odsutnom; ako u nečemu bude koristi, a u nečemu štete, odsutni treba da dozvoli kompenzaciju koristi sa štetom.

Pitanja

1. Objasnite princip utiliteta kao kriterij utvrđivanja oblika odgovornosti.
2. Da li je ovaj princip primijenjen u ovim slučajevima?
3. Raščlanite i objasnite svaki konkretni oblik aktivnosti i obrazložite uređenje pitanja odgovornosti.
4. Zašto se ovdje odgovara i za *casus* – slučaj?
5. Šta je to kompenzacija?

D. 44,7,5,pr *Gaius libro tertio aureorum* Si quis absentis negotia gesserit, si quidem ex mandati, palam est ex contractu nasci inter eos actiones mandati, quibus invicem experiri possunt de eo, quod alterum alteri ex bona fide praestare oportet: si vero sine mandatu, placuit quidem sane eos invicem obligari eoque nomine proditae sunt actiones, quas appellamus negotiorum gestorum, quibus aequae invicem experiri possunt de eo, quod ex bona fide alterum alteri praestare oportet, sed neque ex contractu neque ex maleficio actiones nascuntur: neque enim is qui gessit cum absente creditur ante contraxisse, neque ullum maleficio est sine mandatu suscipere negotiorum administrationem: longe magis is, cuius negotia gesta sunt, ignorans aut contraxisse aut deliquisse intellegi potest: sed utilitatis causa receptum est invicem eos obligari. ideo autem id ita receptum est, quia plerumque homines eo animo peregre proficiscuntur quasi statim redituri nec ob id ulli curam negotiorum suorum mandant, deinde novis causis intervenientibus ex necessitate diutius absunt: quorum negotia disperire iniquum erat, quae sane disperirent, si vel is, qui obtulisset se negotiis gerendis, nullam habiturus esset actionem de eo, quod utiliter de suo impendisset, vel is, cuius gesta essent, adversus eum, qui invasisset negotia eius, nullo iure agere posset.

Ako je neko obavljao poslove odsutne osobe, a to je radio po njezinom nalogu, očito je da tu iz ugovora između stranaka nastaje obveza, i to *actio mandati*, na temelju koje stranke mogu međusobno sudski zahtijevati da jedna drugoj ispuni ono što joj treba ispuniti po načelu *bonae fidei*. Ali ako se to radi bez naloga, određeno je da i tu nastaje među strankama obveza, pa su u tu svrhu stvorene i tužbe koje nazivamo *actiones negotiorum gestorum*, na osnovu kojih mogu međusobno stranke sudski zahtijevati da jedna drugoj ispuni ono što joj treba ispuniti po načelu *bonae fidei*. Ali (ove) tužbe ne nastaju ni iz ugovora ni iz delikta, jer onaj ko je obavljao tuđe poslove, nije, smatra se, o tome s odsutnom osobom prethodno zaključio ugovor, a nije, preuzimajući bez naloga obavljanje tuđih poslova, ni učinio nikakav delikt. Još manje se može uzeti da je onaj čiji su poslovi obavljani, ne znajući, mogao zaključiti ugovor ili počinuti delikt; zbog svega toga je radi korisnosti same stvari prihvaćeno (pravilo) da oni jedan drugoga obvezuju. To je prihvaćeno i zato što ljudi često odu na put u namjeri da se odmah vrate, pa stoga nikome i ne nalože da vodi brigu o njihovim poslovima, ali, kasnije, zbog nastupanja novih (nepredviđenih) okolnosti, moraju nekada po potrebi (iz nužde) duže vremena odsustvovati; stoga bi bilo nepravično dozvoliti da

ti poslovi ostanu nedovršeni (propadnu), a oni bi sigurno propali ako se onome ko je prihvatio da te poslove obavlja ne bi dozvolila pravna mogućnost da sudski potražuje ono što je u korist (druge strane) iz svoje imovine potrošio, ili onome čiji su poslovi obavljani da ne može voditi spor protiv osobe koja je te poslove preuzela.

Pitanja

1. Objasnite razliku između mandata i nezvanog vršenja tuđeg posla.
2. Koje tužbe se koriste kod posloводства bez naloga?
3. Koje socio-ekonomske okolnosti opravdavaju posloводство bez naloga?
4. Koji odnos nastaje kad neka osoba unatoč našoj izričitoj zabrani obavi neki posao za nas?

NEOSNOVANO OBOGAĆENJE (CONDITIONES SINE CAUSA)

D. 19,1,11,6 *Ulpianus libro trigesimo secundo ad edictum* Is qui vina emit arrae nomine certam summam dedit: postea convenerat, ut emptio irrita fieret. Iulianus ex empto agi posse ait, ut arra restituatur, utilemque esse actionem ex empto etiam ad distrahendam, inquit, emptionem. ego illud quaero: si anulus datus sit arrae nomine et secuta emptione pretioque numerato et tradita re anulus non reddatur, qua actione agendum est, utrum condicatur, quasi ob causam datus sit et causa finita sit, an vero ex empto agendum sit. et Iulianus dixerit ex empto agi posse: certe etiam condici poterit, quia iam sine causa apud venditorem est anulus.

Neko je kupio vino i na ime kapare dao određeni iznos; kasnije se sporazumio (s prodavaocem) da se ugovor (o kupoprodaji) razvrigne. Julijan kaže da se tu može upotrijebiti *actio empti* za vraćanje kapare, a za razvrgnuće ugovora dolazi, kaže on, u obzir *actio ex empto utilis*. Ja postavljam ovo pitanje: šta ako je prsten dan na ime kapare, a ugovor o kupoprodaji bude ispunjen, to jest isplaćena cijena i predana stvar, ali prsten ne bude vraćen; kojom tužbom treba pokrenuti spor, da li kondikcijom jer da je stvar predana, a posao nije dovršen, ili s *actio ex empto*. Julijan piše da se može voditi spor *ex empto*; stvarno, međutim, tu dolazi u obzir i kondikcija jer se prsten (i dalje) nalazi kod prodavaoca bez pravne osnove.

Pitanja

1. Objasnite upotrebu *actio utilis*.
2. O kojem odnosu se govori u ovom tekstu?
3. Šta je to konkurencija tužbi kod rješavanja nekog spora?
4. Koja je funkcija kapare?
5. Koje kvazikontraktne odnose poznajete?

D. 12,1,18,1 *Ulpianus libro septimo disputationum* Si ego quasi deponens tibi dedero, tu quasi mutuam accipias, nec depositum nec mutuum est: idem est et si tu quasi mutuam pecuniam dederis, ego quasi commodatam ostendendi gratia accepi: sed in utroque casu consumptis nummis conditioni sine doli exceptione locus erit.

Ako ti ja ostavim stvar u namjeri da je kod tebe pohranim (deponiram), a ti je primiš kao da je dana u zajam, tu ne nastaju ni ostava ni zajam; isti je slučaj kada ti meni daš novac kao zajam, a ja ga primim kao poslugu u svrhu pokazivanja; ipak u oba slučaja, ako novac bude utrošen, postoji mogućnost upotrebe kondikcije, bez mogućnosti prigovora *dolusa*.

Pitanja

1. O kojim se oblicima zablude govori u ovom tekstu?
2. Koju biste kondikciju vi upotrijebili u ovoj konkretnoj situaciji?
3. Zašto nije dozvoljeno ulaganje prigovora prevare u ovom slučaju?
4. Koje stvari se daju u zajam?

KRAĐA (FURTUM)

D. 47,2,15,1—2 *Paulus libro quinto ad Sabinum* Dominus, qui rem subripuit, in qua usus fructus alienus est, furti usufructuario tenetur. Sed eum qui tibi commodaverit, si eam rem subripiat, non teneri furti placuisse Pomponius scripsit, quoniam nihil tua interesset, utpote cum nec commodati teneris. ergo si ob aliquas impensas, quas in rem commodatam fecisti, retentionem eius habueris, etiam cum ipso domino, si eam subripiat, habebis furti actionem, quia eo casu quasi pignoris. loco ea res fuit.

Vlasnik koji oduzme stvar na kojoj neko drugi ima pravo (služnost) plodouživanja, odgovara plodouživaocu za *furtum*. Ali ako onaj ko ti je stvar dao u posudbu tu stvar oduzme, on, smatra se, ne odgovara za *furtum*, pisao je Pomponije, jer ti tu ništa ne gubiš; naime protiv tebe ne može upotrijebiti ni *actio commodati*. Ali ako ti zbog (nekih) troškova koje si učinio na stvar danu ti u posudbu imaš pravo da je pridržiš, onda ćeš i protiv samog vlasnika, ako je on oduzme, imati *actio furti*, jer se u tom slučaju ta stvar kod tebe nalazi kao neka vrsta zaloga.

Pitanja

1. O kojem obliku delikta se govori u ovom tekstu?
2. Argumentirajte mišljenje pravnika Pomponija.
3. Šta je to pravo retencije?
4. U koju skupinu delikata spada ovaj odnos?
5. Zašto se poslugoprimcu u principu onemogućava upotreba *actio furti*?
6. Ima li poslugoprimac na raspolaganju neka druga pravna sredstva?
7. Kakva bi situacija nastala kada bi treće lice ukralo posuđenu stvar poslugoprimcu?

Justiniani, Inst. 4,1,6 Furtum autem fit non solum, cum quis intercipiendi causa rem alienam amovet, sed generaliter cum quis alienam rem invito domino contractat. itaque sive creditor pignore sive is apud quem res deposita est ea re utatur sive is qui rem utendam accepit in alium usum eam transf erat, quam cuius gratia ei data est, furtum committit. veluti si quis argentum utendum acceperit quasi amicos ad cenam invitaturus et id peregre secum tulerit, aut si quis equum gestandi causa commodatum sibi longius aliquo duxerit, quod veteres scripserunt de eo, qui in aciem equum perduxisset.

Furtum ne nastaje samo onda kada neko u namjeri prisvajanja odnese tuđu stvar, nego, uopće uzevši, onda kada neko uzme tuđu stvar protiv volje vlasnika. Stoga se smatra da založni vjerovnik ili osoba kod koje je stvar pohranjena (depozitar), ako se tom stvari služe, ili onaj kome je stvar dana na upotrebu, tu stvar upotrijebi za drugu svrhu, a ne za onu za koju mu je dana – čine furtum. Tako, na primjer (čini), i onaj ko primi srebrno posuđe na upotrebu, da bi pozvao prijatelje na večeru, a on to posuđe ponese na put, ili ako neko konja kojeg je dobio na posudbu da bi se jašučići prošetao odvede nekamo daleko, recimo kao onaj što su stari (pravници) pisali, koji konja odvede u borbu.

Pitanja

1. U koju skupinu delikata ubrajamo *furtum*?
2. Formulirajte pojam krađe.
3. O kojim se oblicima krađe govori u drugom dijelu teksta?
4. Koje tužbe se mogu upotrijebiti u ovim navedenim situacijama?

Justiniani, Inst. 4,1,11—12 Interdum furti tenetur, qui ipse furtum non fecerit: qualis est, cuius ope et consilio furtum factum est. in quo numero est, qui tibi nummos excussit, ut alius eos raperet, aut obstitit tibi, ut alius rem tuam exciperet, vel oves aut boves tuas fugaverit, ut alius eas exciperet: et hoc veteres scripserunt de eo, qui panno rubro fugavit armentum. sed si quid eorum per lasciviam et non data opera, ut furtum admitteretur, factum est, in factum actio dari debeat. at ubi ope Maevii Titius furtum fecerit, ambo furti tenentur. ope consilio eius quoque furtum admitti videtur, qui scalas forte fenestris supponit aut ipsas fenestras vel ostium effringit, ut alius furtum faceret, quive ferramenta ad effringendum aut scalas ut fenestris supponerentur commodaverit, sciens cuius gratia commodaverit. certe qui nullam operam ad furtum faciendum adhibuit, sed tantum consilium dedit atque hortatus est ad furtum faciendum, non tenetur furti.

Ponekad odgovara za *furtum* i osoba koja nije (neposredno) počinila *furtum*, naprimjer, onaj čijom je pomoći ili savjetom (poticanjem) krađa učinjena. U takve se ubraja i onaj ko tvoj novac izbije (iz tvoje ruke), da bi ga drugi oteo, ili onaj ko te zaustavi (spriječi, zadrži) da bi drugi oteo tvoju stvar, ili onaj ko rastjera tvoje ovce ili volove da bi ih neko drugi oteo (otjerao) ili slučaj koji su stari pravnici opisali, tj. kada se radi o onom ko je crvenom krpom uplašio zaprežnu stoku. Međutim, ako je neko (u tim slučajevima) to učinio iz obijesti, a ne u nastojanju da se omogući krađa, onda treba dozvoliti *actio in factum*. Ako uz Mevijevu pomoć Ticije poćini *furtum*, obojica će odgovarati po *actio furti*. Smatra se da je krađa poćinjena uz pomoć i po savjetu (poticanjem) i onoga ko je, naprimjer, prislonio ljestve uz prozor ili je sam prozor ili vrata razbio (obio) da bi drugi mogao izvršiti krađu, ili ko je željezno oruđe za razbijanje (obijanje) ili ljestve za prisanjanje uz prozor posudio znajući za koju će svrhu to poslužiti. Oćito je, međutim, da onaj ko nije poduzeo nijedno djelo da bi se krađa mogla izvršiti, nego je samo davao savjete ili poticao na činjenje krađe, ne odgovara po *actio furti*.

Pitanja

1. Na koju se *actio in factum* misli u ovom tekstu?
2. Objasnite princip kumulativne deliktne odgovornosti.
3. Zašto se ne upotrebljava *actio furti* protiv lica koje je davalo savjete za izvršenje krađe?
4. Navedite nekoliko vaših primjera za oblike pomaganja u izvršenju delikta krađe.

D. 9,2,1 *Ulpianus libro octavo decimo ad edictum Lex Aquilia omnibus legibus, quae ante se de damno iniuria locutae sunt, derogavit, sive duodecim tabulis sive alia quae fuit: quas leges nunc referre non est necesse. Quae lex Aquilia plebiscitum est, cum eam Aquilius tribunus plebis a plebe rogaverit.*

Akvilijev zakon je sve prijašnje donijete zakone koji govore o protupravnoj šteti ukinuo, bilo da se radi o Zakoniku XII ploča, bilo o drugim zakonima. Stoga te zakone sada nije potrebno ni navoditi. Akvilijev je zakon (zapravo) plebiscit, jer ga je izglasao (donio) puk (plebs) na prijedlog tribuna Akvilija.

Pitanja

1. Kako objašnjavate pojam derogiranja nekog zakona?
2. Koje su razlike između materijalnog i formalnog derogiranja zakona?
3. Da li je Zakon XII ploča poznao općenita pravila o naknadi štete?
4. Šta znate o sadržini Akvilijevog zakona?
5. Zašto se ovaj propis označava terminom *lex* iako je nastao u formi plebiscita?

Gai Inst. 3,210–211 *Damni iniuriae actio constituitur per legem Aquiliam, cuius primo capite cautum est ((ut)), si quis hominem alienum alienamve quadrupedem, quae pecudum numero sit, iniuria occiderit, quanti ea res in eo anno plurimi fuerit, tantum domino dare damnetur. Is iniuria autem occidere intellegitur, cuius dolo aut culpa id acciderit; nec ulla alia lege damnum, quod sine iniuria datur, reprehenditur; itaque impunitus est, qui sine culpa et dolo malo casu quodam damnum committit.*

Tužba *damni iniuriae* uvedena je po Akvilijevom zakonu, u čijem je prvom poglavlju propisano da onaj ko protupravno ubije tuđeg roba ili tuđu četveronožnu životinju, koja ulazi u pojam stoke, treba da bude osuđen na naknadu štete vlasniku u iznosu najviše cijene (te stvari) u posljednjoj godini. Smatra se da je neko protupravno ubio ako je to učinio doložno ili iz nemarnosti (nepažnje, *culpa*), budući da se nikakvim drugim zakonom ne nadoknađuje šteta koja nije učinjena protupravno; prema tome, neće biti kažnjen (odgovoran) onaj ko bez dolusa i nemarnosti (nehata) nekome slučajno učini štetu.

Pitanja

1. O kojoj vrsti odgovornosti govori ovaj tekst?
2. Razlikuje li se poslovna od deliktne sposobnosti?
3. Koje stvari su Rimljani ubrajali pod pojam stoke?
4. Objasnite pojam protupravnosti.
5. Šta je to nemarnost?

D. 9,2,5,3 *Ulpianus libro octavo decimo ad edictum* Si magister in disciplina vulneraverit servum vel occiderit, an Aquilia teneatur, quasi damnnum iniuria dederit? et Iulianus scribit Aquilia teneri eum, qui eluscaverat discipulum in disciplina: multo magis igitur in occiso idem erit dicendum. proponitur autem apud eum species talis: sutor, inquit, puero discenti ingenuo filio familias, parum bene faciendi quod demonstraverit, forma calcei cervicem percussit, ut oculus puero perfunderetur. dicit igitur Iulianus iniuriarum quidem actionem non competere, quia non faciendae iniuriae causa percusserit, sed monendi et docendi causa: an ex locato, dubitat, quia levis dumtaxat castigatio concessa est docenti: sed lege Aquilia posse agi non dubito.

Ako učitelj za vrijeme poučavanja rani ili ubije roba, postavlja se pitanje da li on odgovara po Akvilijevom zakonu, kao da je protupravno učinio štetu. Julijan piše da onaj ko učniku izbije oko u toku poučavanja odgovara po Akvilijevom zakonu. To više treba reći (da vrijedi) ako dođe do ubojstva. Kod njega je naveden sljedeći primjer: postolar, kaže on, je dječaka, učenika, slobodnog, *filius familiasa*, koji je loše napravio ono što mu je (postolar) pokazao, tako udario kalupom po glavi da je učniku izbio oko. Julijan kaže da tu ne dolazi u obzir primjena *actio iniuriarum*, jer ga on nije udario u namjeri da učini *iniuriju*, nego radi opominjanja i učenja; (Julijan) sumnja, da bi mogla doći u obzir *actio locati*, jer je učitelju dozvoljen samo lakši oblik kažnjavanja. Ja uopće ne sumnjam da se u ovom slučaju može voditi spor na osnovu Akvilijevog zakona.

Pitanja

1. Koje su razlike između injurije i *damnum iniuria datum*?
2. Obrazložite stajalište pravnika Julijana.
3. Koje poteškoće stoje na putu utemeljenja odgovornosti u ovom slučaju na temelju *lex Aquilia*?
4. Zašto se u ovom slučaju odriče odgovornost za *iniuria*?
5. Koji argumenti stoje za primjenu odgovornosti iz *locatio-conductio*?
6. U koje se svrhe upotrebljavala *actio locati*?
7. Zašto se Ulpinijan poziva na Julijanovo mišljenje?

D. 9,2,5,2 *Ulpianus libro octavo decimo ad edictum* Et ideo quaerimus, si furiosus damnum dederit, an legis Aquiliae actio sit? et Pegasus negavit: quae enim in eo culpa sit, cum suae mentis non sit?, et hoc est verissimum. cessabit igitur Aquiliae actio, quemadmodum, si quadrupes damnum dederit, Aquilia cessat, aut si tegula ceciderit. sed et si infans damnum dederit, idem erit dicendum. quod si inpubes id fecerit, Labeo ait, quia furti tenetur, teneri et Aquilia eum: et hoc puto verum, si sit iam iniuriae capax.

Stoga postavljamo pitanje da li, ako duševno bolesni učini štetu, ima mogućnosti da se podigne tužba po *Lex Aquilia*? – Pegaz je to negirao, jer kakva krivnja može biti kod onoga ko nije pri pameti – i to je sasvim točno. Tu će, dakle, prestati mogućnost upotrebe akvilijanske tužbe, isto onako kao kad bi četveronožna životinja učinila štetu, jer ni tu nema mjesta za akvilijansku tužbu, isto kao da je crijep na (nekoga) pao. I u slučaju kada dijete učini štetu, treba to isto reći. A šta ako to napravi *impubes*? Labeon tvrdi da on, budući da odgovara za krađu, treba da odgovara i po akvilijanskoj tužbi; mislim da je to tačno, ako je on već u stanju da bude odgovoran za injuriju.

Pitanja

1. Koje su pretpostavke podizanja akvilijanske tužbe?
2. Ko i kako odgovara za štetu koju učini četveronožna životinja?
3. Ako crijep padne nekome na glavu, ko i na koji način odgovara?
4. Objasnite razliku između djeteta i *impubes*.

D. 9,2,5,1 *Ulpianus libro octavo decimo ad edictum* Iniuriam autem hic accipere nos oportet non quemadmodum circa iniuriarum actionem contumeliam quandam, sed quod non iure factum est, hoc est contra ius, id est si culpa quis occiderit: et ideo interdum utraque actio concurrit et legis Aquiliae et iniuriarum, sed duae erunt aestimationes, alia damni, alia contumeliae. igitur iniuriam hic damnium accipiemus culpa datum etiam ab eo, qui nocere noluit.

Kada se ovdje radi o injuriji (bespravnom postupanju), ne može se pod tim razumijevati bilo koja *actio iniuriarum*, naprimjer neka uvreda, nego (sve) ono što je učinjeno bez prava, to jest suprotno pravu, naprimjer, ako neko nekoga nehatno ubije; zbog toga ponekad konkuriraju i *actio legis Aquiliae* i *actio iniuriarum*, ali pri tome se radi o dvije različite procjene (kazne, naknade), jedne o šteti, a druge o uvredi. Stoga smatramo da je protupravno učinjena i ona šteta, učinjena nepažnjom (culpa), od strane onoga ko nije htio da nekome štetu učini.

Pitanja

1. Šta je sadržaj pojma *iniuria*?
2. Objasnite pojam *contumelia*.
3. Koji je odnos između pojma *iniuria* i *lex Aquilia*?
4. Da li je moguća kumulativna primjena *actio legis Aquiliae* i *actio iniuriarum*?
5. O kojoj vrsti odgovornosti govorimo kada neko prouzrokuje štetu, a nije imao namjeru da to učini?
6. Koje su opće karakteristike penalnih tužbi?

D. 9,2,8,1 *Gaius libro septimo ad provinciale* Mulionem quoque, si per imperitiam impetum mularum retinere non potuerit, si eae alienum hominem obtriverint, vulgo dicitur culpae nomine teneri. idem dicitur et si propter infirmitatem sustinere mularum impetum non potuerit: nec videtur iniquum, si infirmitas culpae adnumeretur, cum affectare quisque non debeat, in quo vel intellegit vel intellegere debet infirmitatem suam alii periculosam futuram. idem iuris est in persona eius, qui impetum equi, quo vehebatur, propter imperitiam vel infirmitatem retinere non poterit.

Ako mazgar nije mogao zbog svog neiskustva zadržati trku (žurbu) mazgi pa one uslijed toga pogaze tuđeg roba, obično se kaže da on odgovara po osnovu nepažnje (nemarnosti, *culpa*); to se isto kaže i u slučaju ako on trku mazgi nije mogao zadržati zbog svoje slabosti, jer se ne može smatrati nepravičnim ako se slabost ubroji u nemarnost (nepažnju), budući da se niko ne treba prihvaćati onoga (posla, djela) za šta zna ili treba da zna da (tu) njegova slabost može biti kasnije drugome opasna. Isto pravilo vrijedi i za onoga ko nije mogao zadržati trku konja kojega je jahao, zbog svog neiskustva ili slabosti.

Pitanja

1. Kod kojih ugovora se neiskustvo može pojaviti kao osnova odgovornosti?
2. Kako vi interpretirate pravilo da se ne treba prihvatati poslova u kojima bi naša slabost ili nesposobnost mogla biti uzrokom opasnosti za druge osobe?
3. Može li se nečija slabost izjednačavati s nepažnjom?
4. O kojim oblicima nepažnje govori Gaj u ovom tekstu?

D. 9,2,29,3 *Ulpianus libro octavo decimo ad edictum* Item Labeo scribit, cum vi ventorum navis impulsa esset in funes anchorarum alterius et nautae funes praecidissent, si nullo alio modo nisi praecisis funibus explicare se potuit, nullam actionem dandam. idemque Labeo et Proculus et circa retia piscatorum, in quae navis inciderat, aestimarunt.

Isto tako Labeon piše da, u slučaju kada se zbog jakog vjetra brod zapleo u užad sidra drugoga broda, pa su mornari (tu) užad presjekli, ako se na nikakav drugi način nisu mogli izvući osim sječom užeta – ne može se dozvoliti nikakva tužba. To isto misle Labeon i Prokul i u pogledu ribarskih mreža u koje se zaplete brod.

Pitanja

1. Argumentirajte Labeonov stav.
2. Kako se pravno kvalificira situacija u kojoj se našla posada broda u pogledu njegovog spašavanja?
3. Postavite se u ulogu odvjetnika ribara čije su mreže oštećene i pokušajte formulirati pravno opravdane zahtjeve.
4. Kada bi se moglo govoriti o odgovornosti mornara za preduzete radnje?

D. 9,2,30,3 *Paulus libro vicensimo secundo ad edictum* In hac quoque actione, quae ex hoc capitulo oritur, dolus et culpa punitur: ideoque si quis in stipulam suam vel spinam comburendae eius causa ignem immiserit et ulterius evagatus et progressus ignis alienam segetem vel vineam laeserit, requiramus, num imperitia eius aut neglegentia id accidit nam si die ventoso id fecit, culpa reus est (nam et qui occasionem praestat, damnum fecisse videtur): in eodem crimine est et qui non observavit, ne ignis longius procederet. at si omnia quae oportuit observavit vel subita vis venti longius ignem produxit, caret culpa.

Na temelju tužbe koja proizlazi iz ovog poglavlja, odgovara se za *dolus* i *culpa*. Stoga se, ako neko zapali vatru u namjeri da spali svoje grmlje ili trnje pa vatra širenjem i rasplamsavanjem ošteti tuđi usjev ili vinograd, postavlja pitanje da li je to do toga došlo zbog njegovog neznanja ili nemarnosti (nepažnje). Jer ako je to učinio za vjetrovitog vremena, on je kriv za nemarnost (nepažnju – culpa); (smatra se, naime, da je i onaj ko je dao povod šteti učinio tu štetu); jednako je kriv i onaj ko nije pazio da se vatra dalje ne proširuje. Ali ako je on učinio (vodio brigu za) sve što je bilo potrebno ili ako je uslijed iznenadnog jačanja snage vjetra (vihora) vatra bila proširena, tu nema nemarnosti (nepažnje).

Pitanja

1. Dajte vaš komentar na shvaćanje pojma nepažnje u ovom tekstu.
2. Pokušajte definirati opći pojam nemarnosti.
3. Da li se mogu po ovom tekstu izjednačiti neznanje i nemarnost?
4. Po kojem kriteriju se određuje iznenadnost jačanja snage vjetra?

D. 9,2,11,pr *Ulpianus libro octavo decimo ad edictum* Item Mela scribit, si, cum pila quidam luderent, vehementius quis pila percussa in tonsoris manus eam deicerit et sic servi, quem tonsor habebat, gula sit praecisa adiecto cultello: in tonsore esse culpam: et sane si ibi tondebat, ubi ex consuetudine ludebatur vel ubi transitus frequens erat, est quod ei imputetur: quamvis nec illud male dicatur, si in loco periculoso sellam habendi tonsori se quis commiserit, ipsum de se queri debere.

Mela također piše (navodeći primjer) da se i u slučaju kada se nekolicina igrala loptom, pa neko od njih jače udari loptu tako da ona udari u ruku brijanja pa nož kojim je brijanj brijao roba presječe ovome grkljan – postavlja pitanje ko je od tih osoba kriv iko odgovara po Akvilijevom zakonu. Prokul smatra da je kriv brijanj, i to je istina, ako je brijanj (ljude) na mjestu gdje se obično igra (loptom) ili gdje se često prolazi; to je ono što se njemu može upisati u krivnju. Ipak, nije loše rečeno ni to da, kada neko ode da se brije brijanju koji je namjestio stolicu na opasnom mjestu, mora sam sebi pripisati tu nepažnju (posljedicu).

Pitanja

1. Nabrojite sve osobe koje bi po vašem mišljenju mogle odgovarati u navedenom slučaju.
2. Dali se slažete s Prokulovim mišljenjem i izložite sopstvenu argumentaciju?
3. Komentirajte Ulpinijanovo mišljenje.
4. Pod kojim bi pretpostavkama bacač lopte odgovarao po *lex Aquilia*?

D. 9,2,7,6 *Ulpianus libro octavo decimo ad edictum* Celsus autem multum interesse dicit, occiderit an mortis causam praestiterit, ut qui mortis causam praestitit, non Aquilia, sed in factum actione teneatur. unde adfert eum qui venenum pro medicamento dedit et ait causam mortis praestitisse, quemadmodum eum qui furenti gladium porrexit: nam nec hunc lege Aquilia teneri, sed in factum.

Celzo kaže da je velika razlika u tome da li je neko (nekoga) ubio ili je samo (posredno) prouzrokovao smrt, jer onaj ko je (posredno) prouzrokovao smrt ne odgovara po Akvilijevom zakonu, nego po *actio in factum*. To se odnosi na onoga ko je (nekome) umjesto lijeka dao otrov jer se tu može reći da je posredno prouzrokovao smrt, isto onako kako i u slučaju kada je neko ludom čovjeku pružio mač: u tim slučajevima se ne odgovara po Akvilijevom zakonu, nego po *actio in factum*.

Pitanja

1. Objasnite princip *damnum corpore corpori datum*.
2. Prema vašem mišljenju, šta Celzo podrazumijeva pod ubistvom?
3. Koja *actio in factum* može biti primijenjena u ovim situacijama?

D. 9,2,45,4 Paulus libro decimo ad Sabinum Qui cum aliter se tueri non possent, damni culpam dederint, innoxii sunt: vim enim vi defendere omnes leges omniaque iura permittunt. sed si defendendi mei causa lapidem in adversarium misero, sed non eum, sed praetereuntem percussero, tenebor lege Aquilia: illum enim solum qui vim infert ferire conceditur, et hoc si tuendi dumtaxat, non etiam ulciscendi causa factum sit.

Ako neko, ne mogavši da se na drugi način zaštititi, nanese svojom krivnjom štetu, smatra se nevinim, jer svi zakoni i sva prava dopuštaju da se silom odbije sila. Ali ako ja, braneći se, bacim kamen na protivnika pa ne udarim njega, nego (slučajnog) prolaznika, odgovarat ću po Akvilijevom zakonu, jer je dozvoljeno raniti samo onoga ko nasilno postupa, i to samo u slučaju kada je to učinjeno u samo-odbrani, a ne i zbog osvete.

Pitanja

1. Zašto se odgovara po *lex Aquilia* ako je pogođeno treće lice a ne napadač?
2. Koje su po vašem mišljenju granice između nužne odbrane i osvete?
3. Šta pravnik Paul podrazumijeva pod izrazom "svi zakoni i sva prava"?
4. Objasnite osnov oslobođanja od odgovornosti kada se branimo od napada.

PREVARA (DOLUS)

D. 4,3,8 *Gaius libro quarto ad edictum provinciale* Quod si cum scires eum facultatibus labi, tui lucri gratia adfirmasti mihi idoneum esse, merito adversus te, cum mei decipiendi gratia alium falso laudasti, de dolo iudicium dandum est.

Budući da si ti za onoga za koga si znao da je insolventan, zbog svoje koristi, meni (prijeverno) potvrdio da je on solventan, opravdano je da se meni dozvoli *actio de dolo* protiv tebe jer si o drugome lažno tvrdio u namjeri da me prevariš.

Pitanja

1. Objasnite pojam prevare.
2. U koju skupinu delikata ubrajamo *dolus*?
3. Šta se može zahtijevati s *actio de dolo*?
4. Pokušajte iskonstruirati primjer prevare.

D. 4,2,21,1 *Paulus libro undecimo ad edictum* Si metu coactus adii hereditatem, puta me heredem effici, quia quamvis si liberum esset noluissem, tamen coactus volui: sed per praetorem restituendus sum, ut abstinendi mihi potestas tribuatur.

Ako sam zastrašivanjem (prijetnjom) prisiljen da prihvatim nasljedstvo, mislim da sam (ipak) postao nasljednikom, jer, makar da slobodan to ne bih htio, ipak sam prisiljen to htio: ali pretor treba da mi dozvoli *restitutio in integrum* da bih dobio mogućnost da se nasljedstva odreknem (ne prihvatim).

Pitanja

1. O kojem deliktu govori ovaj tekst i u koju skupinu delikata pripada?
2. Koja sredstva zaštite je koristio pretor?
3. Objasnite pojam *tempus deliberandi*.
4. Koje je pravno dejstvo instituta *restitutio in integrum*?
5. Navedite nekoliko primjera motiva zbog kojih neko pristupa činu prinuđivanja u nasljednopravnim situacijama.

PRIKRATA VJEROVNICA (ALIENATIO IN FRAUDEM CREDITORUM)

D. 42,8,1,2 *Ulpianus libro sexagensimo sexto ad edictum Ait ergo praetor »quae fraudationis causa gesta erunt«. haec verba: generalia sunt et continent in se omnem omnino . in fraudem factam vel alienationem vel quemcumque contractum quodcumque igitur fraudis causa factum est, videtur his verbis revocari, quaecumque fuerit: nam late ista verba patent, sive ergo rem alienavit sive acceptilatione vel pacto aliquem liberavit.*

Pretor kaže: “Ono što je učinjeno radi prikrate (izigravanja)”. Ovi izrazi imaju opće značenje i obuhvataju sve što je učinjeno zbog prikrate (izigravanja) vjerovnika, bilo da se radi o otuđivanju, bilo o nekom drugom ugovoru. Dakle, sve što bi bilo učinjeno radi prikrate smatra se da, po ovom propisu, može biti opozvano (pobijeno), pa ma kakvo to bilo, jer njegove riječi imaju širok smisao. Stoga (to dolazi u obzir) i onda kada je neko stvar otuđio, odnosno putem akceptilacije ili paktom nekoga oslobodio duga.

Pitanja

1. U koju skupinu delikata ubrajamo prikratu vjerovnika?
2. Koja je tužba služila za pobijanje učinjenih raspolaganja u svrhu prikrate vjerovnika?
3. Na koji način neko može putem pakta biti oslobođen duga?
4. Navedite vaše primjere za prikratu vjerovnika.

KVAZIDELIKTI (OBLIGATIONES QUASI EX DELICTO)

D. 9,3,7 *Gaius libro sexto ad edictum provinciale* Cum liberi hominis corpus ex eo, quod deiectum effusumve quid erit, laesum fuerit, iudex computat mercedes medicis praestitas ceteraque impendia, quae in curatione facta sunt, praeterea operarum, quibus caruit aut cariturus est ob id, quod inutilis factus est. cicatricium autem aut deformitatis nulla fit. aestimatio, quia liberum corpus nullam. recipit aestimationem.

Ako onim što je izbačeno ili izliveno bude slobodnu čovjeku nanijeta povreda (rana), sudac treba da izračuna plaću (nagradu) koja je dana liječniku, kao i ostale izdatke koji su učinjeni za liječenje, te vrijednost rada (zaradu) koji nije mogao obaviti ili ga neće moći obaviti zato što je bio onesposobljen. Što se tiče pitanja brazgotina (ožiljaka) ili unakaženja, to se ne može procijeniti (novcem nadoknaditi), jer se vrijednost slobodna čovjeka ne može novcem odrediti (izraziti).

Pitanja

1. O kojem obveznom odnosu govori ovaj Gajev tekst?
2. Na koji način će sudija utvrđivati iznose navedenih naknada?
3. Zašto se ožiljci ne mogu procjenjivati na slobodnom čovjeku?

Bibliografija

- Apathy, P., Klingenberg, G. & Stiegler, H. (1998). *Einführung in das Römische Recht* (2. verbesserte Aufl.). Wien etc.: Böhlau.
- Benke, N. & Meissel, F-S. (2003). *Übungsbuch Römisches Schuldrecht*. (6., durchgesehene und verbesserte Aufl.). Wien: Manz.
- Benke, N. & Meissel, F-S. (2008). *Übungsbuch Römisches: Sachenrecht*. (9. Aufl.) Wien: Manz.
- Danilović, J. & Stanojević, O. (2003). *Tekstovi iz rimskog prava – Praktikum za vežbe*. (9. izd.). Beograd: Službeni list SCG.
- Dulckei, G., Schwarz, F. & Waldstein, W. (1995). *Römische Rechtsgeschichte* (9. neu bearbeitete Aufl.) München: C. H. Beck.
- Fuhrmann, M., & Liebs, D. (Hrsg. und über.) (1988). *Exempla Iuris Romani: Römische Rechtstexte. Herausgegeben*. München: Beck.
- Gaj. (1982). *Institucije* (O. Stanojević, prev.). Beograd: Nolit.
- Hausmaninger, H. (1978). *Casebook zum römischen Vertragsrecht*. Wien: Manz.
- Hausmaninger, H. (1986). *Casebook zum römischen Sachenrecht*. (5. durchgesehene und ergänzte Aufl.), Wien: Manz.
- Honsell, H. (1997). *Römisches Recht* (4. ergänzte Aufl.). Berlin etc.: Springer.
- Justinijan. (2003). *Justinijanova Digesta*. Knj. 1. Deo auctore. Tanta. Omnem rei publicae: konstitucije (A. Malenica, prev.). Beograd : Službeni glasnik.
- Justinijan. (1994). *Institucije* (A. Romac, prev., uvod i komentar). Zagreb: Latina et Graeca.
- Kaser, M. (1950). *Römische Rechtsgeschichte*. Göttingen: Vico Verlag.
- Kunkel, W. (1969). *Römische Rechtsgeschichte – Eine Einführung* (3. erweiterte Aufl.). Köln – Graz: Böhlau.
- Liebs, D. (1993). *Römisches Recht: Ein Studienbuch*. (4. wiederum verbesserte Aufl.). Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Lučić, Z. (2006). *Ciceron i prirodno pravo*. Sarajevo: Pravni fakultet.
- Lučić, Z. (2017). *Osnove evropskog privatnog prava*. Sarajevo: Pravni fakultet.
- Mayer-Maly, T. (1999). *Römisches Recht* (2. erweiterte Aufl.). Wien; New York: Vico Verlag.
- Paulus, I. (1989). *Sentencije*. (A. Romac, prir. i prev). Zagreb: Latina et Graeca.
- Polenak-Akimovska, M. & Bučkovski, V. *Izbor na tekstovi od rimskoto pravo* (IV izdaine). Skopje: Praven fakultet “Justinijan Prvi”, 2008.
- Rainer, M. & Filip-Fröschl, J. (1998). *Texte zum Römischem Recht für das Studium. Schwerpunkt Schuld- und Sachenrecht*. Wien-New York: Verlag Österreich.
- Romac, A. (1973). *Izvori rimskog prava – Latinski tekstovi s prijevodom*. Zagreb: Informator.

- Schulz, F. (1961). *Geschichte der Römischen Rechtswissenschaft*. Weimar: H. Böhlau Nachfolger.
- Stanković, E. (2009). *Izvori rimskog prava – praktikum za vežbe*. Kragujevac: Pravni fakultet.
- Stanojević, O. (1987). *Rimsko pravo* (2. izmenjeno i dopunjeno izd.). Beograd: Službeni list.
- Stein, P. (2007). *Rimsko pravo i Europa – Povijest jedne pravne kulture*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Ulpianus, D. (1987). *Knjiga regula*. (A. Romac, prir. i prev). Zagreb: Latina et Graeca.
- Wieacker, F. (1961). *Vom Römischen Recht-Zehn Versuche* (2. neubearbeitete und erweiterte Aufl.) Stuttgart: K. F. Koehler.
- Wieacker, F. (1983). *Ausgewählte Schriften*. Bd. 1, Methodik der Rechtsgeschichte. Frankfurt: Alfred Metzner Verlag.

